

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1933.

Första kammaren.

Nr 38.

Lördagen den 20 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Anmälades och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 235, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utvidgad rätt till ersättning för skada av björn m. m. ävensom en i ämnet väckt motion; och

nr 236, i anledning av väckta motioner om viss ändring i villkoren för lån från täckdikningslånefonden.

Företogs val av tjugufyra valmän för anställande av föreskrivna val av dels fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, dels ock suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank och kontor; och befunnos efter valförrättningens slut hava blivit till valmän utsedda:

herr Anderson, S. Erik,	med 69 röster,
» Bodin, L. Gunnar,	» 69 » ,
» Borell	» 69 » ,
» Bårg	» 69 » ,
» Eriksson, Carl E.,	» 69 » ,
» Frändén	» 69 » ,
» Hansén	» 69 » ,
» Hansson, Sigfrid,	» 69 » ,
» Hellberg	» 69 » ,
» Johansson i Friggeråker	» 69 » ,
» Kvarnzelius	» 69 » ,
» Lindgren	» 69 » ,
» Lindström	» 69 » ,
» Nilsson, C. Petrus V.,	» 69 » ,
» Nilsson i Kristianstad	» 69 » ,
» Olsson, Oscar,	» 69 » ,
» Sandén	» 69 » ,
» Sederholm	» 69 » ,
» Stendahl	» 69 » ,
» Svensson, Carl E.,	» 69 » ,
» Svensson, N. J. Martin,	» 69 » ,
» Wahlmark	» 69 » ,
» Walles	» 69 » ,
» Åkerberg	» 69 » .

Anställdes val av tio suppleanter för kammarens valmän för anställande av föreskrivna val av dels fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, dels ock suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank och kontor; och be-

funnos efter valförrättningens slut hava blivit till suppleanter för kammarens ifrågavarande valmän utsedda:

herr Sundberg	med 39 röster,
friherre Lagerfelt	» 39 » ,
herr Bengtsson	» 39 » ,
» Tamm	» 39 » ,
» Ström, Torsten E.,	» 39 » ,
» Julin	» 39 » ,
» Sjödahl	» 39 » ,
» Larson, V. Edward,	» 39 » ,
» Branting	» 39 » ,
» Granath	» 39 » ,

sedan ordningen dem emellan blivit genom lottning bestämd.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 255, med förslag till lag om förbud mot politiska uniformer.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran sammansatta banko- och jordbruksutskottets utlåtanden nr 1 och 2.

Vid föredragning av första lagutskottets memorial nr 50, angående arvoden åt dem, som inom första lagutskottet biträtt vid behandlingen av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om boutredning och arvskitte m. m., dels ock i ämnet väckt motion, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Om regelbunden ångbåtsförbindelse Sverige—Island. Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 92, i anledning av väckt motion om åstadkommande av regelbunden ångbåtsförbindelse mellan Sverige och Island.

I en inom första kammaren av herr *G. W. A. Roos* m. fl. väckt motion, nr 89, hade hemställts, att riksdagen ville avlåta skrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda frågan om åstadkommande genom subvention till enskilt rederi eller annorledes av regelbunden ångbåtsförbindelse mellan Sverige och Island, och därefter till riksdagen inkomma med det förslag, som av utredningen kunde föranledas.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att den av herr *Roos* m. fl. i ämnet väckta motionen I: 89 ej måtte av riksdagen bifallas.

Herr Roos: Herr talman! På Island växer som bekant ingen skog, där förekommer så gott som ingen odling av spannmål eller potatis, där finnas inga gruvor med järnmalm; nästan all byggnadsmateriel, cement, timmer, järn och andra metaller måste införas från utlandet. De länder, från vilka import i större omfattning äger rum, äro Danmark, Storbritannien, Tyskland och Norge med importsiffror av respektive 18, 16, 6 och 5 miljoner kronor. Alla dessa länder ha direkta regelbundna ångbåtsförbindelser med Island, Sverige, som saknar dylik förbindelse, exporterade år 1930 varor till detta land för 2,300,000 kronor.

Om regelbunden ångbåtsförbindelse Sverige—Island. (Forts.)

Alla äro nog ense därom, att då svårigheterna att avsätta våra produkter i andra länder stadigt ökats, man måste vara allvarligt betänkt på åtgärder ledande till exportökning.

Vid tagande av ställning till nu förevarande motion blir första frågan: Är det sannolikt, att Island med dess ringa folkmängd, omkring 106,000 invånare, kan i fortsättningen bli i stånd att införa varor i samma omfattning som hittills?

Under de senare årtiondena har Islands näringsliv varit prägladt av en stark framåtanda. Jag vill nämna några siffror. År 1905 sysselsattes i fisket, utom segelfartyg, fyra ångfartyg, av dessa en trälare. År 1927 var antalet trälare 46 och övriga för fisket använda ångfartyg 27. Exportvärdet, som år 1905 uppgick till 7,000,000, har stigit till 63,000,000 kronor, d. v. s. 9-dubblats, och importvärdet från 6 till närmare 54 miljoner kronor.

I Danmark, där fråga är om uppsökande av lämpliga områden för kolonisering, har uttalats, att Island skulle kunna föda 900,000 invånare. Om man därvid tänkt endast på nuvarande förvärvsmöjligheter eller även på ett framtida utnyttjande av krafter i de isländska vattenfallen, är mig icke bekant. Ej mindre än 4,000,000 hästkrafter beräknas kunna utvinnas av dessa.

Denna utveckling har icke visat några tecken till avstannande och mycket tyder därhän, att en ökning av den isländska köpkraften är vida mer sannolik än en minskning av densamma.

Den andra frågan blir: Kan Sverige genom förbättrade kommunikationer tillkämpa sig en bättre plats, än landet nu har bland avnämarna till Island? För närvarande äro vi handikappade av de länder, vilka ha sina förbindelser med Island bättre ordnade än vi ha det. Om ett svenskt företag vill sända varor dit, måste i flertalet fall dessa först sändas till Bergen eller Köpenhamn för att efter omlastning fortsätta färden. Att därigenom varornas pris kommer att stiga och vår konkurrenskraft försvagas ligger i öppen dag.

Tvenne isländska köpmän, vilka innevarande år gästade Göteborg, förklarade, att för islänningar, intresserade av kontakten med Sverige, det vore ett utomordentligt stort önskemål att få en direkt linje Göteborg—Island. En sådan linje skulle ingalunda, såsom från annat håll uppgivits, betyda ökad konkurrens för de isländska båtarna utan endast för de norska och danska.

I ett brev, som jag mottagit från en svensk affärsman från västkusten, har även uttalats, att en regelbunden svensk—isländsk trafik skulle medföra en betydligt ökad avsättning på Island av svenska varor. Särskilt skulle detta gälla potatis, trävaror, masonit, plywood, stolar och andra möbler, silltunnestav, eventuellt tomtunnor för sill, cement, järntråd och stängseltråd, andra järnvaror, snickerimaskiner, lantbruksmaskiner, seperatorer, elektriska maskiner och båtmotorer. Från andra håll ha såsom lämpliga exportartiklar nämnts textilvaror, glas, porslin, gödningsämnen m. m.

Med motionen åsyftas en utredning om möjligheten att öka vår islands-export. Ävenså om kostnaden för en regelbunden ångbåtstrafik Sverige—Island. Därvid bör dock märkas, att denna trafik icke skulle behöva uppehållas under hela året. Till en början åtminstone kunde det vara tillräckligt med en trafik under sju av årets månader, mars till september, de månader, då import till och export från Island vanligen ifrågakomma. Antalet turer i varje månad torde lämpligen kunna sättas till två i vardera riktningen; möjligen kan till en början antalet något inskränkas.

Kärnpunkten i motionen, utredning om möjligheterna till ett ökat handelsutbyte med Island, har inte föranlett annat yttrande av kommerskollegium än att »kollegium icke förbisett möjligheterna för viss ökning särskilt av den svenska exporten till Island». Däremot uppehåller sig kollegiet vid de kost-

Om regelbunden ångbåtsförbindelse Sverige—Island. (Forts.)
 nader den ifrågasatta ångbåtsförbindelsen skulle medföra. Det finnes på Island ett fartygsrederi, som uppehåller förbindelsen med främmande länder. Detta rederi förfogar över sex ångfartyg, av dem fyra större, och åtnjuter en statssubvention av 250,000 isländska kronor. För nästkommande budgetår lär subventionen komma att sänkas med 20 % alltså till 200,000 isländska kronor eller i svenskt mynt omkring 160,000 kronor. Nu vore det säkerligen missvisande om man skulle dela upp detta belopp med en sjättedel respektive en fjärdedel till varje fartyg, då knappa 27,000 respektive 40,000 kronor skulle komma på varje, men siffrorna ge dock vid handen, att en statssubvention till ett fartyg, som skulle gå i trafik under sju månader, inte skulle behöva bli alltför betungande.

Statsutskottet har stött sitt avstyrkande av motionen på kommerskollegii utlåtande och tillagt några ord om en befarad isländsk misstämning gentemot en svensk—isländsk ångbåtsförbindelse. Uttalanden i denna riktning ha förekommit på Island, men enligt vad från auktoritativt isländskt håll meddelats mig skulle dessa uttalanden icke utgöra något uttryck för en allmän isländsk mening; det stora flertalet islänningar, särskilt näringslivets män, vore starkt intresserade av en ångbåtsförbindelse till Sverige.

Jag är övertygad om, att saken är av den vikt och betydelse, att en utredning, sådan som vi föreslagit, bör komma till stånd nu eller framdeles, men jag vill under nuvarande förhållanden, och då andra kammaren för sin del avslagit motionen, icke framställa något yrkande om bifall till densamma. Säkerligen torde frågan dock återkomma.

Häri instämde herr *andre vice talmannen* samt herrar *Tamm, Bergman, Gunnar Bodin, Larsén* och *Elof Andersson*.

Herr **Lindblad**: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

*Anslag till
 distriktsveteri-
 närer m. m.*

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 89, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående distriktsveterinärväsendet jämte i ämnet väckta motioner.

I en till riksdagen den 10 februari 1933 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 153, hade Kungl. Maj:t under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag föreslagit riksdagen att, utom annat,

dels besluta, att avlösningsreglementet för befattningshavare vid statsdepartement och vissa andra verk, tillhörande den civila statsförvaltningen, skulle från och med den 1 januari 1934 i tillämpliga delar och i den mån ej annorlunda följde av vad i propositionen sades äga giltighet å distriktsveterinärer;

dels tillsvida bestämma antalet distriktsveterinärer till 249, varvid dock skulle iakttagas, att antalet i den ordning Kungl. Maj:t bestämde successivt nedbragtes till 244;

dels godkänna i propositionen införd löneplan för distriktsveterinärer;

dels ock under nionde huvudtiteln i riksstaten

a) från och med budgetåret 1933/1934 uppföra ett nytt ordinarie förslagsanslag under titel »Distriktsveterinärer» samt därunder anvisa ett belopp av 620,000 kronor;

Anslag till distriktsveterinärer m. m. (Forts.)

b) för samma budgetår uppföra ordinarie anslaget till veterinärrättningen i Skara med oförändrat belopp, 8,500 kronor; samt

c) till karantänsanstalten i Haparanda för husdjur anvisa för nämnda budgetår ett extra anslag av 5,490 kronor.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehåft följande inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motioner, nämligen

- 1) I: 257, av herr *Gustafsson, Per*,
- 2) I: 258, av herr *Karlsson, Gottfrid*, likalydande med II: 437, av herr *Persson* i Falla m. fl.,
- 3) I: 259, av herr *Nilsson, Alexander*,
- 4) I: 263, av herr *Bodin, Gunnar*, och herr *Roos*, likalydande med II: 434, av herr *Gardell* i Gans m. fl.,
- 5) I: 269, av herr *Ernfors* m. fl., likalydande med II: 445, av herr *Ericsson* i Sörsjön m. fl.,
- 6) I: 270, av herr *Velander* m. fl., likalydande med II: 435, av herr *Sandström* m. fl.,
- 7) II: 92, av herr *Magnusson* i Skövde,
- 8) II: 433, av herrar *Hallén* och *Andersson* i Prästbol,
- 9) II: 436, av herrar *Hansson* i Rubbestad och *Werner* i Höjen,
- 10) II: 440, av herr *Hansson* i Rubbestad m. fl.,
- 11) II: 441, av herr *Hansson* i Trollhättan,
- 12) II: 442, av herr *Lundén*,
- 13) II: 443, av herr *Osberg* m. fl., och
- 14) II: 444, av herr *Gustafson* i Vimmerby.

I motionerna I: 258 och II: 437 hade hemställts, att riksdagen måtte på det sättet bifalla Kungl. Maj:ts proposition nr 153, att 1) Grythyttedheds veterinärdistrikt bibehölles, 2) Odensbackens veterinärdistrikt bibehölles och att sålunda Örebro län indelades i 12 veterinärdistrikt.

I motionerna I: 263 och II: 434 hade hemställts, att riksdagen måtte besluta sådan ändring av Kungl. Maj:ts proposition nr 153, att 3 ordinarie veterinärdistrikt inrättades på Gotland samt att av Kungl. Maj:t begärt anslag höjdes i motsvarande grad.

I motionerna I: 270 och II: 435 hade hemställts, att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts proposition nr 153 till årets riksdag, dock med den modifikation, att distriktsveterinärer, stationerade i ettdera av de fyra nordligaste länen, skulle tilldelas lägst lönegrupp V i den av de sakkunniga upprättade löneplanen.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

1) att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition, måtte, utom annat,

dels besluta, att avlöningsreglementet för befattningshavare vid statsdepartement och vissa andra verk, tillhörande den civila statsförvaltningen, skulle från och med den 1 januari 1934 i tillämpliga delar och i den mån ej annorlunda följde av vad i utlåtandet sades äga giltighet å distriktsveterinärer;

dels tillsvidare bestämma antalet distriktsveterinärer till 249;

dels godkänna i utlåtandet införd löneplan för distriktsveterinärer;

dels ock under nionde huvudtiteln i riksstaten

a) från och med budgetåret 1933/1934 uppföra ett nytt ordinarie förslags-

Anslag till distriktsveterinärer m. m. (Forts.)

anslag under titel »Distriktsveterinärer» samt därunder anvisa ett belopp av 620,000 kronor;

b) för samma budgetår uppföra ordinarie anslaget till veterinärinrättningen i Skara med oförändrat belopp, 8,500 kronor; samt

c) till karantänsanstalten i Haparanda för husdjur anvisa för nämnda budgetår ett extra anslag av 5,490 kronor;

2) att motionerna I: 257, I: 258 och II: 437, I: 259, I: 263 och II: 434, I: 269 och II: 445, I: 270 och II: 435, II: 92, II: 433, II: 436, II: 440, II: 441, II: 442, II: 443 och II: 444, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet under 1) hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av, utom annan, herr *Tjällgren*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till motionerna I: 270 och II: 435.

Herr Tjällgren: Herr talman! I Kungl. Maj:ts proposition nr 153 till årets riksdag har Kungl. Maj:t föreslagit sådana lönebestämmelser, att distriktsveterinärerna i de fyra nordligaste länen kunna bli tilldelade en väsentligt lägre fast avlöning, då de nu övergå till statstjänst, än för närvarande är fallet. Jag ber att i största korthet söka få bevisa detta.

I det län jag tillhör, nämligen Västernorrlands län, äro löneförhållandena för distriktsveterinärer för närvarande följande. Begynnelselönen från landstinget 3,500 kronor och från staten 900 kronor. Alderstillslag efter 5 år, dels av landstinget och dels av staten med 225 kronor. Sedan kommer ett andra ålderstillslag efter 10 år från landstinget med 275 kronor och från staten med 225 kronor, och efter 15 år av landstinget ensamt 500 kronor. Efter 15 års tjänstgöring blir det sålunda en slutlön å 5,850 kronor, och härtill kommer dyrtidstillslag såsom för oreglerade verk.

Vad beträffar de tre övriga norrländska länen torde nog avlöningen i stort sett vara lika, möjligtvis på vissa håll någon hårsman lägre, beroende på de olika landstingens inställning till frågan. Vid den senaste löne reglering, som företogs beträffande distriktsveterinärer år 1923, fastslog Kungl. Maj:t och riksdagen den principen, att distriktsveterinärerna i de fyra nordligaste länen borde åtnjuta högre avlöning än distriktsveterinärerna i övriga län. Orsaken var givetvis den, att en högre löneställning för översta Norrland ansågs nödvändig för tillgodoseende av en för husdjursaveln tillfredsställande rekrytering av veterinärpersonalen. Det är så ställt i hela övre Norrland, att där råda besvärliga naturförhållanden och särskilt för veterinärverksamheten mindre gynnsamma betingelser, såsom kalla och snörika vintrar, större avstånd, längre och besvärligare resor, glesare kreatursbestånd och mindre besättning med flera förhållanden, och dessa förhållanden torde, såvitt jag kan förstå, få anses ha varit anledningen till, att de norrländska distrikten tidigare varit mindre eftersökta. Sedan avlöningen för dessa distriktsveterinärer nu omreglerats på sätt jag nyss nämnde, har faktiskt antalet sökande till ifrågakvarande distrikt ökats, och det synes mig för närvarande icke möta några svårigheter att få de lediga platserna besatta med veterinärer.

Nu har departementschefen i den kungliga propositionen i stort sett anslutit sig till de sakkunnigas förslag att indela distriktsveterinärerna i sju olika lönegrupper med bemyndigande för Kungl. Maj:t att verkställa fördelning av befattningarna å de särskilda lönegrupperna. Därvid skulle hänsyn tagas till distrikt, som äro svårskötta samt till storleken av påräknade inkomster av enskild praktik eller andra förvärvskällor, varjämte i mindre grad skulle beaktas levnadskostnader och kallortsförhållanden. Särskilda kallortstillslag

Anslag till distriktsveterinärer m. m. (Forts.)

skulle dock icke förekomma. Härigenom skulle, anser departementschefen, beredas möjlighet till en förbättring åt de i lönehänseende sämst ställda distriktsveterinärerna, framför allt i de nordligaste delarna av landet. Departementschefen anser dock, att vid gruppindelningen hänsyn bör tagas till, huruvida stationsorten är en sådan plats, att kallortstillägg enligt avlöningsreglementet utgår.

Nu är det meningen med denna anordning, att hela landet skulle bli likställt i fråga om gruppindelningen, och övre Norrland skulle alltså komma att förlora sin på goda skäl innehavda särställning i fråga om distriktsveterinärernas begynnelseavlöning. Denna avlöning skall bestämmas i administrativ väg från fall till fall enligt samma grunder, oavsett om det är fråga om något av de fyra nordligaste länen eller icke. Detta kommer, såvitt jag kan förstå, att med den största sannolikhet leda till en genomsnittlig sänkning av dessa i de fyra nordligaste länen stationerade distriktsveterinärers avlöningsförmåner med den påföljd i rekryteringshänseende, som därav skulle uppkomma enligt vad ovan visats. Jag vill säga, att det synes mig vara mindre tilltalande, att vissa distriktsveterinärtjänsters omvandling till stats-tjänster för innehavarna skall komma att medföra minskning i löneinkomster. Denna uppfattning säger sig även departementschefen dela, men han anser sig dock icke böra framställa förslag om, att dessa befattningshavare ej skola beredas minskning av de till dem nu utgående fasta löneförmånerna.

Då det måste vara av yttersta vikt för de fyra nordligaste länen att icke i fråga om sin djurvård komma i sämre ställning än den de hittills befunnit sig i, ha vissa motionärer i ämnet ansett erforderligt, att i ett beslut om en omorganisation skola intagas bestämmelser, som förebygga sådan påföljd, jag nyss nämnt. Vi anse, att detta kan ske genom ett uttalande av riksdagen, att distriktsveterinärer, stationerade inom något av de fyra nordligaste länen, icke i lönehänseende skola tilldelas lägre lönegrupp än grupp 5 i de sakkunnigas löneplan. Därigenom skulle dessa distriktsveterinärer få en begynnelselönen å 4,089 kronor och en slutlön å 6,000 kronor.

Nu ha vi motionärer dels i andra kammaren och dels i denna kammare föreslagit, att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts proposition nr 153 till årets riksdag, dock med den modifikation, att distriktsveterinärer, stationerade i ettdera av de fyra nordligaste länen, skola tilldelas lägst lönegrupp 5 i den av de sakkunniga upprättade löneplanen.

Utskottet har icke velat vara med om detta, utan det inskränker sig till att säga följande: »Enligt utskottets åsikt torde emellertid de norrländska särförhållandena kunna vinna beaktande inom ramen av Kungl. Maj:ts förslag. Den omständigheten, att praktikmöjligheterna vanligen äro ringa i Norrland, kompenseras därigenom, att lönegrupperingen är avsedd att bestämmas i förhållande till den beräknade taxeinkomsten.»

Ja, jag skulle vara tacksam, om vad utskottet här ifrågasätter skulle komma att vinna beaktande. Såsom saken nu ligger, skall jag icke framställa något särskilt yrkande, men jag har i alla fall ansett mig böra framhålla dessa synpunkter, för att de om möjligt skola bli beaktade av Kungl. Maj:t, när det gäller att reglera lönerna för här ifrågavarande befattningshavare.

Herr Nilsson, August: Herr talman! Jag hade tänkt ingå på ett sakligt bemötande av de synpunkter, som den föregående talaren ville göra gällande. Men då herr Tjällgren slutade sitt anförande utan att göra något yrkande, skall jag inskränka mig till att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Karlsson, Gottfrid: Herr talman! I proposition nr 153 föreslår vederbörande departementschef, att Örebro län skall indelas i endast tio distrikt

Anslag till distriktsveterinärer m. m. (Forts.)

mot nu varande tolv, på så sätt att dels Odensbackens distrikt skulle läggas till Örebro distrikt och dels Grythyttedheds distrikt skulle sönderdelas och läggas till de angränsande Nora och Kopparbergs distrikt i Örebro län och Filipstads distrikt i Värmlands län.

Jag kan knappast förstå, varför just dessa båda distrikt blivit föreslagna till indragning. Det har i dessa distrikt uppstått en stor oro liksom i länet. Det skulle i dessa distrikt uppstå avstånd av fem till sex mil till närmaste veterinär. Det kan vara vissa vådor förenade med dessa långa avstånd. Med nuvarande låga kreatursvärden komma djurägarna i stor utsträckning att draga sig för att anlita sakkunnig hjälp vid sjukdomsfall, och det kan ha sina vådor, när det är fråga om smittsamma sjukdomar.

Båda de omnämnda distrikten ha haft veterinärer sedan lång tid tillbaka, vid Odensbacken sedan snart ett hundra år, där är ett centrum för köpenskap, dit uppköpare komma och där magasin för spannmål finnas uppförda. Provinssiällkare finnes på platsen, och orten driver stor husdjurskötsel.

Då utskottet icke tagit ställning till distriktsindelningen utan överlämnat denna fråga till Kungl. Maj:t och då jag ser, att herr statsrådet är närvarande här i kammaren, så vill jag passa på tillfället och till herr statsrådet rikta en varm vädjan, att han, då denna fråga skall avgöras, ville taga all möjlig hänsyn till de motionsvis gjorda framställningarna och även till övriga framställningar, som inkommit till jordbruksutskottet i fråga om de föreslagna distrikten. Jag kan bestyrka riktigheten av dessa framställningar, och om nu en ändrad indelning skall gå ut över Örebro län, torde en sådan kunna ordnas på lämpligare sätt, än som här föreslagits.

Herr talman! Jag har intet annat yrkande att framställa än på bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Lindgren*.

Herr Bodin, Gunnar: Herr talman! I medicinalstyrelsens förslag till ny indelning i veterinärdistrikt föreslås tre distrikt för Gotland. Kungl. Maj:ts proposition angående veterinärväsendet upptar emellertid blott två veterinärdistrikt för Gotland.

Under en följd av år har det visat sig, att två distrikt är för litet för Gotland. Vissa kommuner betalade redan år 1921 bidrag till en i Roma bosatt veterinär, och 1927 bildade 18 kommuner på östra Gotland ett extra veterinärdistrikt, till vilket landstinget sedan år 1928 årligen lämnat ett bidrag av 1,175 kronor för veterinärens avlöning.

När departementschefen nu föreslår två distrikt, innebär detta en avgjord försämring och fördyring för djurägarna, då Gotland förut har två ordinarie och ett extra distrikt.

Då riksdagen år 1931 beslöt, att staten skulle övertaga samtliga kostnader för distriktsveterinärväsendet, torde väl meningen icke ha varit, att förhållandena skulle bli sämre än förut.

Om man gör en jämförelse mellan Gotland och t. ex. Blekinge län, så finner man enligt 1927 års statistik, att antalet hästar, nötkreatur, får och svin utgör 121,215 på Gotland och 110,861 i Blekinge. Gotland har således 10,354 djur mera än Blekinge, men Gotland skulle få två distriktsveterinärer och Blekinge fyra. Detta kan väl icke vara ändamålsenligt eller rättvist.

Utskottet förutsätter, att Kungl. Maj:t före distriktsindelningens slutliga fastställande skall upptaga de motionsvis gjorda förslagen till prövning liksom även framställningar, som ytterligare kunna inkomma. Under sådana förhållanden har jag intet yrkande att framställa, men jag vill uttala en förhoppning,

Anslag till distriktsveterinärer m. m. (Forts.)

att våra gotländska önskemål skola vinna beaktande vid den slutliga prövnin-
gen, så att medicinalstyrelsens förslag om tre veterinärdistrikt för Gotland
fastställas.

Jag har som sagt intet yrkande.

I herr Gunnar Bodins yttrande instämde herr *Roos*.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det un-
der behandling varande utlåtandet hemställt.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 9, *Ang. övertids-*
i anledning av väckt motion om åtgärder mot övertidsarbete i de affärsdri- *arbetet i äm-*
vande verken samt andra statens ämbetsverk och institutioner. *betsverken*
m. m.

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott
för behandling hänvisad motion, nr 220, hade herr *Ekman* hemställt, att riks-
dagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte
— i syfte dels att skydda i statens tjänst anställd personal mot överanstäng-
ning och dels att motverka den rådande arbetslösheten bland den bildade
ungdomen — låta skyndsamt verkställa utredning rörande möjligheten att
ersätta det nu i betydande omfattning förekommande övertidsarbetet i de
affärsdrivande verken och andra statens ämbetsverk och institutioner med
arbete av mer eller mindre tillfälligt anställd extrapersonal utöver nuvarande
personal samt vidtagna de åtgärder och eventuellt för riksdagen framlägga
de förslag, som av utredningen kunde föranledas.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på återopade grunder hem-
ställt, att förevarande motion ej måtte till någon första kammarens åtgärd
föranleda.

Herr Ekman: Herr talman, mina herrar! Ifall man ser på de utlåtanden
från myndigheter, som äro bifogade utskottets betänkande, så finner man, att
det är ett faktum, att övertidsarbete förekommer i ganska stor utsträckning uti
våra ämbetsverk och särskilt då de affärsdrivande verkens anstalter. Man
tycker ju det är ganska egendomligt under dessa arbetslöshetstider, att över-
tidsarbete på det sättet skall florera på alla områden i statens verksamhet.
Och det inte bara på vardagarna utan, om jag inte är illa underrättad, förekom-
mer det i rätt stor utsträckning även på söndagarna, varigenom ju den nödiga
vilotiden för personalen äventyras. Jag har själv varit vittne till, att tjänste-
män ha plågats av detta övertidsarbete. Jag har sett dem, som varit riktigt
nedbrutna, av detta arbete, men de ha antingen inte ansett sig kunna neka att
åtaga sig detsamma, när det har pålagts dem, eller också ha de lockats av den
extra förtjänsten att åtaga sig sådant arbete utöver sina krafter.

Det är väl ganska tydligt, att med litet god vilja rätt mycket arbete skulle
kunna beredas den bildade arbetslösa ungdomen uti dessa verk och inrättningar,
om man bara ordnade på ett praktiskt sätt. Jag medgiver, att det ju finnes
kvalificerat arbete, som inte kan tillfredsställande utföras av några nykomlin-
gar, men i många fall är det ju så, att ifall man besparar en mera kvalificerad
tjänsteman hans övertidsarbete, så finnes det andra inom verket, som kunna
sättas att göra hans arbete, och så kunna då nykomlingar övertaga denne andres
arbete. Det förekommer ju ständigt nyrekryteringar i våra verk, och det är
ju inte alltid folk, som genomgått specialkurser, som anordnas för verkens räk-
ning, utan det är mycket ofta personer, unga flickor eller unga män, som aldrig
ha sysslat med verkets angelägenheter. Men de måste ju nyanställas, och så

Ang. övertidsarbetet i ämbetsverken m. m. (Forts.)
uppövas de så småningom. Det är klart, att de i början icke få sig ålagt något mera kvalificerat arbete utan ett arbete av mera enkel beskaffenhet. Man får nästan det intrycket, när man läser ämbetsverkens utlåtande här, att det är obekvämt i åtskilliga fall att rubba på vederbörandes tjänstegärning, och det är klart, att det orsakar något besvär och måste planläggas på något sätt, om man skall taga in extra arbetskraft. Emellertid skulle jag tro, att när det är konstaterat, att övertidsarbete förekommer i mycket stor utsträckning, så skall man, om man verkligen vill göra något åt saken, kunna hjälpa icke så få. Man kan inte tänka sig, att massor av arbetslösa på det sättet skulle kunna försörjas i ämbetsverken, men det är vackert nog i dessa tider, om man kan bereda åtminstone ett mindre antal sysselsättning och någon inkomst.

Nu säger utskottet, som ju är ganska välvilligt mot motionären, att det vill »framhålla angelägenheten av att frågan om anordnande av övertidsarbete i förekommande fall noggrant prövas, varvid ock såsom vattenfallsstyrelsen framhållit synes böra tagas under övervägande, huruvida icke, när arbetsbördan för en särskild befattningshavare nått en viss gräns, densamma bör lättas genom ändrad arbetsfördelning eller erforderlig utökning av den mera fast anställda personalen». Och utskottet »förutsätter, att dessa synpunkter inom de olika ämbetsverken ägnas tillbörlig uppmärksamhet även utan att» riksdagen skriver till Kungl. Maj:t. Ja, det är lätt att säga detta, men det är klart, att om man vill anlita en utväg, som kanske i åtskilliga fall måste anlitas, för att lätta arbetsbördan för dem, som eljest skulle nödgas åtaga sig övertidsarbete, nämligen att nya krafter anställas mot särskild betalning, så kunna ju inte ämbetsverken göra detta på eget bevåg. Deras möjligheter att anställa ny personal är ju begränsad, så att det är väl nödvändigt, att man vänder sig till Kungl. Maj:t och riksdagen, ifall man vill ha medel att anställa nya krafter uti verken. Det är inte, som utskottet synes föreställa sig, en sak, som ämbetsverken kunna ordna själva och som man inte behöver skriva till Kungl. Maj:t om.

Jag tror, att man skulle kunna vinna ett rätt avsevärt resultat, om man verkligen vill förena sig om en skrivelse till Kungl. Maj:t i det hänseende, som jag har föreslagit. Jag har nämligen anhållit, att Kungl. Maj:t ville »verkställa utredning rörande möjligheten att ersätta det nu i betydande omfattning förekommande övertidsarbetet i de affärsdrivande verken och andra statens ämbetsverk och institutioner med arbete av mer eller mindre tillfälligt anställd extrapersonal utöver nuvarande personal samt vidtaga de åtgärder och eventuellt för riksdagen framlägga de förslag, som av utredningen kunna föranledas».

Jag kan inte förstå, att det skall kunna följa den ringaste olägenhet av att man gör en sådan hemställan hos Kungl. Maj:t, men jag är säker om, att i dessa arbetslöshetstider det skulle verka uppmuntrande och säkerligen också leda till ett visst resultat, om det också inte blir någon masssysselsättning av arbetslösa.

Jag anhåller alltså, herr talman, om bifall till min motion.

Herr Tamm: Herr talman! Det är ju uppenbart, att herr Ekmans framställning här är uppbyren av rent humanitära synpunkter, men det förefaller ju, som om motionärens betänkligheter mot det övertidsarbete, som nu bedrivs inom de statliga verken, dock kanske skulle vara något överdrivna. Åtminstone har utskottet fått den uppfattningen av de yttranden, som inkommit från flera av de affärsdrivande verken. Det är ju så, både när det gäller statens verk och även uti de enskilda privatindustrierna, att det i fråga om en hel del tjänstemän, och särskilt dem, som äro placerade i en högre grad eller innehava en ledande befattning, och med dem jämställda, inte finnes nå-

Ang. övertidsarbetet i ämbetsverken m. m. (Forts.)

gon möjlighet förhindra och undvika att i rätt många fall övertidsarbete utföres. Det torde också vara i rätt få fall, som dessa arbeten kunna, såsom herr Ekman föreslog, utföras av andra mindre kvalificerade krafter. Nu vet jag inte, om herr Ekman egentligen syftat till denna kategori av tjänstemän. Det torde väl knappast så varit fallet, men i övrigt är ju förhållandet det, att dessa tjänstemän redan nu äro kompenserade genom högre löner och andra förmåner, så att det torde knappast kunna anses obefogat att av dem kräves ett visst extra arbete när behov därav föreligger. Jag förmodar, att herr Ekmans framställning egentligen avsett tjänstemän i de lägre tjänstegraderna. Medan de högre tjänstemännen såsom framhållits få anses direkt kompenserade för det extra arbetet är däremot så icke fallet med t. ex. alla de statens tjänstemän, som tillhöra lönegrupper upp till B 20. Beträffande dessa tillämpas i regel det systemet, att den tid, som måste användas för övertidsarbete, kompenseras med ledighet på annan ordinarie arbetstid. Sålunda kan man i det fallet knappast tala om övertidsarbete. Där så inte kan ske, lämnas för det extra arbetet viss kontant betalning. Åtminstone enligt ämbetsverkens utlåntanden ligger inte saken heller så till, som herr Ekman nyss framhållit, eller att så särskilt mycket av detta extra arbete torde kunna överlätas till utförande av icke kvalificerade krafter. Verken själva påpeka, att det är i ytterst få fall, som detta kan förekomma. Detta tyder på, att ur den synpunkt, från vilken herr Ekman kanske främst sett denna fråga, nämligen ur möjligheten att kunna överflytta övertidsarbetet och lägga det på extra personal, icke mycket är att vinna. Jag tror inte, att man kan säga, att en sådan åtgärd kan få den omfattning, att den kan bliva av någon som helst betydelse ur arbetslöshetssynpunkt.

Den andra sidan, som herr Ekman riktade sig emot, är faran för eventuell överansträngning, som givetvis kan drabba de tjänstemän, vilka i alltför hög grad anlitas med övertidsarbete. Utskottet har i detta fall uttalat som sin uppfattning, att övertidsarbete i alltför stor utsträckning givetvis inte bör förekomma, men att det nu tillämpade systemet beträffande de statliga verkens övertidsarbete, särskilt ur ekonomisk synpunkt, är både önskvärt och nödvändigt. Men det är ju så, att om man också ur besparingssynpunkt räknar med och tillser, att övertidsarbete stundom måste utföras av den ordinarie personalen, så delar jag och utskottet i övrigt med motionären den uppfattningen, att detta förfarande inte får gå så långt, att tjänstinnehavarna bli direkt lidande därav. Framför allt får man naturligtvis inte gå så långt, som herr Ekman menade förekommit, att enskilda tjänstemän kunna bli helt enkelt nedbrutna. Den uppfattningen har man emellertid inte fått av den nuvarande ordningen, att så skulle vara fallet, och om någon överansträngning förekommit får man hoppas, att det varit i rena undantagsfall.

Här har från vattenfallsstyrelsen framhållits den synpunkten, att då övertidsarbetet inom ett verk nått en viss omfattning, är det lämpligast se till, att man inrättar nya tjänster inom verket och på det sättet fördelar arbetet på lämpligaste sätt. Utskottet delar denna uppfattning.

Herr Ekman framhåller emellertid, att då utskottet gör hemställan därom, att någon skrivelse inte skall avlätas till Kungl. Maj:t i denna angelägenhet, detta innebär, att en sådan omorganisation inte kan ske i ett verk. Så torde dock knappast vara förhållandet, ty om behov av ytterligare arbetskraft yppas inom ett verk, bör det verket givetvis självt gå in till Kungl. Maj:t med hemställan, att dess arbetskrafter utökas. Och med den starka motivering, som i regel i dylika fall torde komma att ligga till grund för en sådan hemställan, lär den väl också i de flesta fall komma att på ett eller annat sätt av regeringen bifallas.

Ang. övertidsarbetet i ämbetsverken m. m. (Forts.)

Med dessa synpunkter och då utskottet åtminstone fått en stark känsla av, att det system, som nu tillämpas, även om det inte är i allo idealiskt, dock knappast är av den art, att det bör bli föremål för något ingripande från riksdagens sida, har utskottet hemställt, att den förevarande motionen icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda, en hemställan, vartill jag ber få yrka bifall.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt de där- under förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Ang. rationaliseringsproblemet m. m.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 10, i anledning av väckt motion om maskinernas och rationaliseringarnas besparingar av arbetskraft samt ett mänskligt program för samhällets besparingar genom »Geddesyxorna».

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott för behandling hänvisad motion, nr 225, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville hos regeringen, på grundvalen av i motionen anförda synpunkter, begära:

1) övervägande — statistiskt, principiellt och praktiskt — av maskinernas och rationaliseringarnas problem och omänskliga insatser för besparingar av mänsklig arbetskraft;

2) ett mänskligt program för de av samhället särskilt i nedgångstider tillgripna geddesyxornas framfart.

Utskottet hade i det nu förevarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motion ej måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Herr Lindhagen: Herr talman! Det har förefallit mig, som om maskinernas och rationaliseringarnas problem, som nu hänger över oss som ett stort oåtkomligt öde, borde flyttas ned på jorden, så att man mera kunde få fatt på detsamma och använda några lämpor gentemot denna tidskonjunktur.

Redan 1932 tillät jag mig en liten trevare i det syftet. Med erinran, »att arbetstillfällena dock äro till för folket, och icke blott för företagarna, de må kalla sig stat, kommun eller enskilda arbetsgivare», yrkades nämligen övervägande och förslag »till sådana ändringar av aktiebolagslagen och därmed sammanhängande författningar, att det ej må vara tillåtet att utan vidare anlägga, sammanslå eller flytta fabriker, banker och andra storföretag hur som helst utan prövning av behovet och äventyren för folkets försörjning». Denna framställnings ram ansågs visst vara för trång, och vidare var man tveksam om själva saken vore genomförbar. Emellertid föranledde motionen inte någon första kammarens åtgärd och således inte heller någon andra kammarens prövning.

Nu har jag kommit igen med en motion, som inte är för trång. Det har begärts »övervägande — statistiskt, principiellt och praktiskt — av maskinernas och rationaliseringarnas problem och omänskliga insatser för besparingar av mänsklig arbetskraft» och vidare »ett mänskligt program för de av samhället särskilt i nedgångstider tillgripna Geddesyxornas framfart». Den förra frågan har förut behandlats vid denna riksdag inom andra kammaren efter

Ang. rationaliseringsproblemet m. m. (Forts.)

ett ungefär lika snävt program, som min motion innehöll förra året, nämligen i anledning av en motion av herr Hallén med flera, och jag skall strax komma till den.

Men innan jag kommer fram till detaljer, må betonas och fästas uppmärksamheten — även herr Tamms uppmärksamhet — på att jämväl riksdagens utskott, åtminstone konstitutionsutskottet och de tillfälliga utskotten, på senare tider börjat rationalisera sina utlåtanden med hjälp av maskinkultur och med bortseende från det mänskliga innehållet. Antingen är, mena dessa utskott, motionärens yrkande för vitt, och då får man veta, att i begränsningen röjer sig mästaren. Något eget mästerskap anser sig utskottet dock, såsom skedde i gamla tider, ej böra tillägna sig, utan avslag yrkas därför att motionen varit »för trång». Man är ibland dock med på en »förutsättningslös utredning», om vilken då inte får ges anvisning på någon viss väg, utan den skall som sagt vara förutsättningslös. Men detta gäller endast då utskottets majoritet själv har intresse av saken. Om endast andra ha intresse av en förutsättningslös utredning, yrkas avslag, ty då är motionen »för vid». Ett utslag således av »krisen i det parlamentariska systemet».

Förr i världen, då ett utskott ansåg problemen ha större konsekvenser än motionären påyrkat, avhjälptes ofta denna brist med att utskottet i motiven förordade ett vidsträcktare övervägande. Men så sker sällan eller aldrig nu. Vi rationalisera som sagt utskottsbetänkandena. Det främsta bemödandet blir då ofta att komma till ett avslag. I båda fallen tillägges ibland för säkerhets skull ett fristående skäl, som kan betraktas mera som ett samvetsagg. Motionären har ej klarlagt alla konkreta riktlinjer för ett bedömande. Utskottet kräver med andra ord stekta sparvar i mund. Att tänka själv kan knappast begäras av ett utskott, ehuru detta förut betraktades som utskottens främsta uppgift.

Det finnes, såvitt jag erfarit, få riksdagsmotioner, som ej komma med åtminstone ett stänk av sanning och beaktansvärd erfarenhet, annars hade de aldrig väckts. Då gäller det för ett utskotts alla ledamöter, även om de inte själva väckt motion, och även om en motion inte berör deras livsföring på något sätt, att omfatta saken med kärlek och leta fram sanningskornen i motionerna och påminna sig det gamla ordet att kärleken övervinner ju allt.

Jag har varit med även under en ansats till ett dylikt utskottsarbete. Det var vid sekelskiftet i lagutskottet dit jag kom år 1900. Där satt då som ordförande Berndt Hasselrot, domhavande på Öland. Det var den mest minnesrika utskottstillvaro jag haft i riksdagen, om jag tänker på hur ärendena behandlades. Visserligen stod då oftast kammare mot kammare i de stora intressefrågorna. Men det låg ej någon rationaliserad maskinkultur som nu över utlåtandena. Man gick mera till sakens kärna och såg till alla motioners syftemål, oavsett från vilket parti de kommo, oavsett vilken sak de berörde och oavsett om »jag» eller »jag» eller »jag» eller den trånga hembygden hade privatintresse av detsamma eller icke. Detta var tidsandans men också Hasselrots förtjänst. Han var den mest bedärande utskottsordförande jag upplevat. Lekande gemytligt ledde han överläggningarna i nämnda riktning, och ehuru själv konservativt inställd var han som en far för oss allesammans, hur olika meningsskiljaktigheter vi än hade. Och under denna hänsynsfullhet mot realiteterna och personerna bakom dem kunde han mången gång snickra sig personligen fram till både liberala och radikala meningar. Och när jag mindre ofta då än senare behövde gå fram med en ensam meningsskiljaktighet, gav han gärna erkännande för dess tänkvärldhet och avfattning.

Efter denna ingress övergår jag till det föreliggande utskottsbetänkandet

Ang. rationaliseringsproblemet m. m. (Forts.)

och skall då först börja med vad som försiggått i andra kammaren och redogöra för den behandling, som Halléns med fleras motion där fick. Hallén hade hemställt i allmänhet om en utredning, »i vad form och i vad utsträckning det allmännas medbestämmanderätt vid rationaliseringsprocessens genomförande inom industrien må kunna införas». Emellertid hade han i motiven mera fäst sig vid de bördor, som för kommunernas del uppstodo genom att fabriker nedlades, rationaliserades, som det också kallades, eller flyttades till annat ställe, och han hade för det ändamålet tänkt sig, att man skulle kunna i vissa fall, där det var skäligt, pålägga sådana industrier en näringsskatt till stöd för den hotade kommunen, under det jag hade i min förra året avgivna motion påkallat ändringar särskilt i aktiebolagslagen, som medgav prövning, i vad mån sådana nedläggningar eller sammanslagningar voro nödvändiga, och se till om man inte kunde genom åtminstone tillfälligt förbud för desamma eller på annat sätt påbjuda lämpor i dessa planer till förmån för den arbetarbefolkning, som därigenom skulle bli arbetslös, och de kommuner, som eljest skulle bli betungade över hövan.

I andra kammarens fjärde tillfälliga utskott delade sig ledamöterna vid behandlingen av den Hallénska motionen på två linjer, ehuru bägge kommo fram till avslag. Sex röster stodo för utskottets hemställan, och fyra reservanter funnos mot utskottets motivering. Det är ganska intressant att taga del av detta utlåtande, ty det kastar ett ljus även över rationaliseringen i vår tid av utskottsbetänkandena.

Det erkändes av utskottet, att rationaliseringsprocessen hade ogynnsamma biverkningar. Den skapade ökad arbetslöshet och i många fall ledde den till undergrävande av kommunens ekonomi, och det var naturligtvis viktigt, att denna sak ägnades en stor allmän uppmärksamhet. »Emellertid», säger utskottet, »torde det enligt utskottets mening icke vara möjligt att, på sätt motionärerna tänkt sig, till behandling upptaga frågan om restriktiva ingripanden från det allmännas sida på ifrågavarande område, utan att denna fråga infogas såsom ett led i en undersökning av betydligt vidare omfattning angående samhällets ställning överhuvud taget till näringslivet i syfte att göra detta avsevärt mera än för närvarande beroende av det allmännas bestämmanden. Man får nämligen icke förbise, att rationaliseringen utgör endast en detalj i produktionsprocessens alltjämt fortgående utveckling och att man genom ett ingripande på detta område av den art, motionärerna ifrågasatt, skulle införa helt nya principer i fråga om näringarnas frihet, vilkas konsekvenser ej torde kunna överblickas utan en allsidig utredning av den nyss antydda frågan i hela dess vidd.» Alltså »allsidig utredning»! Man måste fråga sig, vart utskottet ville komma. Det förefaller av ordalagen som om det rent av längtade efter den sociala revolutionen och ville göra om hela näringslivet. Så allsidig skulle utredningen vara, åtminstone så som utskottet karakteriserat den.

Så komma vi till de fyra reservanterna. De sade knappast något annat än utskottet men betonade utförligare de praktiska olägenheterna av det nuvarande tillståndet och framhålla, att samhället inte kan ställa sig fullständigt passivt inför dylika företeelser. Men så komma också de till sist i samma negationer som utskottet. De yttra nämligen: »Då emellertid motionen endast åsyftar en undersökning av ett visst avsnitt inom produktionsprocessen, och då utskottet finner det nödigt, att en dylik prövning om en samhällelig kontroll ej begränsas till vissa detaljproblem», etc. Således synas reservanterna också vilja kasta sig i armarna på den sociala revolutionen. Vi ana, att de inte menat det någondera, varken utskottet eller dess reservanter, men de skriva så omfattande, som om det skulle vara nödvändigt, att hela den

Ang. rationaliseringsproblemet m. m. (Forts.)

nuvarande produktionsprocessen komme i stöpsleven annars kan ingenting alls med revisionistisk prägel uträttas.

Och så kommer den där tidsenliga slutliga sucken både från utskottet och reservanterna. Utskottet säger: »En sådan utredning går emellertid vida över motionens ram, varför utskottet, som ju är bundet inom denna ram, saknat möjlighet att ingå i prövning av frågan om en dylik allsidig utredning.» Ja, där ha vi det, och ungefär detsamma säga reservanterna.

Vi få för det första tydligt bevis på en ny kolossal lucka i de tillfälliga utskottens befogenhet. Vad finns det för ordning i, att om vissa saker genom en nyck av grundlagen eller praxis i riksdagen gå till tillfälligt utskott, så får detta utskott inte utvidga ramen för en motion. Ej ens dess majoritet får göra det — minoriteten är här som i alla utskott rättslös fortfarande. Men för ett ständigt utskotts majoritet går detta för sig och ändå streta herrarna i första kammaren emot med händer och fötter att få de tillfälliga utskotten upphöjda till den rang och värdighet, som de förtjäna, med hänsyn till de viktiga ärenden även de behandla.

Men andra kammarens utskott har här ej kunnat ens finna på, vad som var en regel för häradsförordning Hasselrot och oss alla på den tiden, jag nämnade, nämligen att om ett yrkande var för snävt, skrev lagutskottet i motiveringen, att ett bifall till yrkandet i den motion, som förelåg, torde även draga med sig andra konsekvenser, och dem borde regeringen vid utredningen också taga hänsyn till. Nej, en sådan praktisk produktiv åtgärd faller inte det nuvarande rationaliserade negativa utskottsväsendet in. Nu har man bara att lugnt utleta formernas ytterala stelhets, och så drager man en suck och säger: gud ske lov, nu äro vi ifrån det här obehagliga ärendet!

Det föreligger emellertid nu i första kammaren en motion i ämnets hela vidd, och då få vi tidsenligt uppleva, att denna kammares utskott anser föremålet för motionen för stort och naturligtvis icke själv mäktar tänka ut någon begränsning inom motionens ram. Men i andra kammaren vid samma tillfälle, som jag relaterat, måste man ha det sig förelagt oändligt stort, för att man ens skulle kunna yttra sig om det, ja ännu större, än nu åsyftas, ty jag har ju inte talat i sådana ordalag, att jag krävt en social revolution redan i dag, utan begär revisionistiskt bara »statistiskt, principiellt och praktiskt övervägande av maskinernas och rationaliseringarnas problem och omänskliga insatser för besparingar av mänsklig arbetskraft».

De verkliga besparingarna göras ju av individen och familjen i samhället. Produktionen har sitt besparingsprogram förlagt till maskinernas problem. Därtill kommer som sagt »Geddesyxornas» besparingspraktik. Detta har utskottet i sin motivering hoppat över men inbegriper förmodligen det i talet om rationaliseringen och anser inte därför, att det behövs något särskilt yttrande om detta.

Nu är det ganska karakteristiskt för materialismen i tidsandan, att när det gäller denna sak, har man ingen medömkan med individerna, dem kan man inte hjälpa, utan de få rädda sig bäst de kunna. Det är tillåtet för dem att söka sin räddning i minskningen av barnantalet, men det är deras ensak. Att röra vid maskinernas framfart och förbättring i det oändliga, det anses vara ett brott mot kulturen. Hur skall det då gå med detta samhälle? Då blir det ju allt mer ett slagsmålsamhälle, bragt till fulländning i slagsmål genom maskinernas rationalisering. Ty maskinen är ju ingenting annat än ett krigsredskap i den ekonomiska striden. Det är ett grovt artilleri, det är giftgas, det är flygbomber, och när någon får ut ett patent, kan han torpedera alla andra industrier, som inte ha det patentet, och så sjunker den där industrien med hela sin besättning i djupet. Nu kan man ju mot ett sådant

Ang. rationaliseringsproblemet m. m. (Forts.)

våld, ty ett våld är det mot människorna i alla fall, uppkasta provisoriska förskansningar. Jag vill erinra om, att man gjorde det ganska grundligt i norrlandslagstiftningen. Där kommo arbetsgivarna med deras redskap, maskinerna, såsom en ångvält över odalbygden. Människorna förgjordes, hemmen, som en gång avkastade uppehälle för många människor och hemdjur, avtogo i produktivitet och övergingo slutligen i många fall till intet. Således ser man där precis samma förhållande. Det pågick en rationalisering av maskinerna, och människorna kastades ut mer eller mindre på bar backe.

Jag var häromdagen tillsammans med ett par danskar, som äro tjänstemän i Köpenhamns kommunalstyrelse. Vi talade bland annat om den här saken, och då meddelade de ett konkret exempel, som visar, att det går an att även uppkasta nödförskansningar för tillfället mot maskinerna i andra stater, att i Köpenhamn, är det ordnat på det sättet nu, att när det skall byggas nya hus, och dessa hus skola bekostas av kommunen eller av enskilda, som få åtnjuta kommunal subvention, få inte arbetsbesparande grävmaskiner användas vid grundläggningen, utan då skrives i kontrakten, att grävningarna skola ske med handkraft, för att inte så många människor skola bli arbetslösa. Vad betyder det? Jo, en praktisk lösning för att arbetare skola få sitt uppehälle och en sysselsättning, så att de inte bli demoraliserade av sysslöshet, och kommunen å sin sida slipper att ge dem fattigunderstöd, utan någon arbetsnytta. Sådana anordningar kunna väl äga rum på många områden, om det bara tilläts någon förtänksamhet.

I fråga om den franska och den tyska gruvindustrien har en svensk ingenjör alldeles nyligen gjort jämförelser. Han fann, att den tyska gruvdriften är rationaliserad genom maskinernas fulländning till den grad, att dessa gruvor nu under depressionstiden inte kunna på något sätt förränta det i dem nedlagda kapitalet. Men kommer man över gränsen till de franska gruvorna, säger han, kan man konstatera, att där pågår driften ehuru efter mera gammalmodiga metoder och arbetarna ha arbete. På hans fråga, hur detta kunde gå för sig, svarade de franska ingenjörerna: vi måste se till, att vi inte kasta ut folket alltför mycket för maskinernas skull. Vi nöja oss med gamla metoder åtminstone så länge, tills vi bli tvungna att tillgripa de moderna, men nu under depressionstiden få vi förräntning på vårt kapital och arbetarna erhålla sysselsättning, under det att i de tyska gruvorna kapitalet är bortkastat, då det inte lämnar någon förräntning, och arbetarna utkastade. Det är möjligt, att vid en eventuell högkonjunktur de tyska gruvorna kanske få övertag genom sina rationaliseringar.

En annan omtanke är den, som jag föreslog i min motion i fjol, att utan en prövning av behovet för individerna fabriker inte må kunna nedläggas och sammanslösas, utan att dylika åtgärder borde i många fall kunna mildras eller tillsvidare helt förbjudas. Halléns med fleras motion i år om näringskatt går i samma riktning.

Nu svarar utskottet med det mest rationaliserade utskottsbetänkande, som jag läst. I andra kammaren bestod man sig i alla fall med att taga saken något allvarligt, och man infordrade en mängd yttranden, vilket gjort, att betänkandet blev ganska digert och intressant att läsa, trots att det till sist utmynnar i hjälplöshetens litteratur. Och så har man bestått sig med litet fyligare motiveringar, fastän man som sagt till sist stannade i negationer och hjälplöshet.

Nu säger första kammarens tillfälliga utskott egentligen ingenting om den stora faran och har inte infordrat några yttranden eller gjort några utredningar. Utskottet säger bara i korthet så här: »Då den fortgående rationaliseringen på grund av sina sociala och ekonomiska verkningar, icke minst genom

Ang. rationaliseringsproblemet m. m. (Forts.)

den därav uppkommande svårartade arbetslösheten särskilt hos den yngre generationen, måste förutsättas vara föremål för statsmakternas oavsläppta uppmärksamhet», etc.

Ett sådant skäl, herr Tamm! Yrkandet innebär ju att göra någonting mot rationaliseringen och bestå sig med ett allvarligt övervägande, ja ett förut-sättningslöst övervägande därom. Den saken behöver ej uppmärksammas, svarar utskottet, ty den »måste förutsättas vara föremål för statsmakternas uppmärksamhet». Men denna motion är ju ett uttryck för en sådan uppmärksamhet och då skall den väl också uppmärksammas. Eller är motionens uppmärksamhet till skillnad för all annan uppmärksamhet ej förtjänt av uppmärksamhet. Eller är det meningen avskaffa uppmärksamhet genom riksdagsmotioner? Eller kanske Tamm menar, att riksdagen icke är någon statsmakt utan bara den konstitutionella Kungl. Maj:t eller kanske ett önskat envælde? Vad hänvisar utskottet till som svar på en motion, som vill grundlig uppmärksamhet på saken? Jo, utskottet tyckes finna lämpligast, att vi fortfarande skola springa omkring som yra höns inför det hotande ovädret. Detta är i själva verket den uppmärksamhet, som utskottet rekommenderar riksdagen i denna allvarliga angelägenhet.

Ja, så kommer i utskottsmotiveringen till sist detta tidsbetonade efterlysnande av de stekta sparvarna: »— samt motionären ej lämnat några anvisningar om vilka vägar, som enligt hans mening böra beträdas för att avhjälpa de av rationaliseringen uppkommande missförhållandena!»! Det fall, att utskottet inte ids tänka själv och vilja något själv. Den moderna rationaliseringens själlöshet således även på detta område. Fritt spelrum för slagsmålssamhället! Utskotten äro ju dock också utredningskommissioner, och då de bestå av många ledamöter från skilda verksamhetsområden måste därifrån förväntas ännu rikligare uppslag än från en enskild motionär. Utskottet skall tänka självt också, det är uppenbarligen åtminstone grundlagens mening.

Så återkommer jag slutligen till Geddesyxorna, som upptagits som en särskild punkt i motionen. Jag har aldrig kunnat förlika mig med Geddesyxornas enkla framfart. Jag har själv tillhört många ämbetsverk, och det fanns ingenting, som jag led så av som att kasta ut befattningshavare, inte blott på grund av att de ej höllo måttet, vilket ofta även var omtvistligt, utan även i senare tider på grund av att man inte hade råd att ha kvar dem i tjänsten till vilken de dock blivit inlockade. Hur verkar nu bemälda yxa? Inga tårar fällas, inga beklaganden framkomma, vilket icke minst beror på, att de, som skola hålla i skaffet, ha sitt på det torra. Varför kan man inte vara djupt bedrövad över att behöva utföra ett sådant skarprättaruppdrag? En sådan sinnesstämning skapar också uppslag till balsam på såren. I nyare bostadspolitik har det föreskrivits på många håll, att med rivning av gamla, ovärdiga bostäder skall anstå tills samhället anskaffat nya, människovärdiga bostäder åt dem, som skola evakueras från sina gamla. Geddesyxorna däremot beröva människorna både bostäder och alla andra utvägar för livsföringen utan att sätta annat i stället. Den punkt i motionen har utskottet som sagt hoppat över. I stället lämnar motionen följande, såvitt jag förstår, oavvisliga anvisning: »Rätteligen borde väl därför varje förslag från samhällets sida till besparingar inom dess organisationer åtföljas åtminstone av en exposé över den ökning och minskning i arbetslöshet, som kan beräknas uppstå därigenom, och över förluster eller vinster även av andliga värden, i vilka de ekonomiska värdena merendels ha sitt källsprång. Endast på det sättet ernås möjlighet att överskåda besparingens övervägande skada eller nytta för *människorna*, vilket väl är det väsentliga.»

Jag vill till sist erinra om något, som i detta sammanhang förtjänar upp-

Ang. rationaliseringsproblemet m. m. (Forts.)

märksamhet. Med Geddesyxan följer även en tendens att hädanefter mera än förr stänga ämbetsverken för de unga, som komma ut efter sina examina. Låt dem få tjänstgöra som extra! De lära sig alltid något, de få erfarenhet, och de kunna få något arvode för en tillfällig anställning. Verket får då också reda på, vilka som äro särskilt dugliga och passande för tjänsten, vilket man inte alls får genom att utestänga dem. Inom det verk, som jag sist tillhörde, nämligen Stockholms magistrat och rådhusrätt, var det gamla traditioner, att alla unga jurister, som ville, skulle ha fritt tillträde till verket för att skaffa sig erfarenhet och skolas i den praktiska juridikens problem. På senare tiden, medan jag ännu var kvar, väcktes förslag i magistraten, att denna möjlighet skulle tillstoppas och att man inte skulle ta emot några extra annat än i mån av behov för verket. Detta lyckades vi avvärja, men jag vet inte, hur det gått sedan och om ej till slut också denna avstängningspolitik börjat praktiseras. Än värre är det, att alla organiserade yrkesgrupper börjat avstänga sig som slutna enheter, alltså en rent kapitalistisk utveckling. Man förbjuder sin egen ungdom att komma in i yrket och där söka sin utkomst. Det är arbetarklassens marsch mot kapitalistiskt organiserade metoder. Här ligger en knutpunkt i ungdomsarbetslöshetens problem. Alltså till början: öppna dörrar för ungdomen!

Herr talman! Utskottet har låtit sitt yttrande gälla båda mina punkter tillsammans — den andra punkten har utskottet inte berört, och det beror ju också på rationalisering. Jag har ingenting emot, att talmannen tar bägge yrkandena i en rationaliserad själlös klump, och jag yrkar nu avslag på utskottets utlåtande och bifall till motionen.

Herr Tamm: Herr talman! Jag skall först med några ord besvara det uttalande, som herr Lindhagen gjorde, då han gav uttryck för sitt missnöje över den »rationalisering», som de tillfälliga utskottens utlåtanden numera tyckas ha undergått. Behovet av en dylik rationalisering står givetvis i en viss proportion till motionernas innehåll. Det är kanske litet för mycket begärt, att ett utskott skall utarbeta rent positiva förslag med ledning av motionsvis framförda, rätt så lösa och vittomfattande projekt. Herr Lindhagen pekade på ett förfarande, som tillämpades inom ett riksdagsutskott för en del år tillbaka, vilket tycktes ha gått ut på, att en motion av mera obestämd och vittomfattande art visserligen tillstyrktes av utskottet men med en mycket försiktig och bromsande motivering. Förhållandena ha ju sedermera ändrats så till vida, att utskotten numera anse lämpligare att avstyrka en sådan motion men bifoga ofta nog en välvillig motivering.

Beträffande själva sakfrågan vill jag ärligt och uppriktigt erkänna, att de synpunkter, som av herr Lindhagen i motionen framförts, onekligen i många hänseenden äro värda beaktande, inte minst — som utskottet också säger — med hänsyn till den nu rådande ungdomsarbetslösheten. Men det förefaller, som om motionären kanske alltför litet beaktat, att ett rationaliseringsförfarande och en indragning av den levande arbetskraften ingalunda får betraktas som ett utslag av det allmännas eller de olika företagens profitbegär på bekostnad av »människan». Tvärtom är denna rationaliseringsprocedur ofta framtvungen under trycket av obetvingliga ekonomiska krafter och lagar och syftar på längre sikt just till att bereda arbete och vara till gagn för »människorna». Kan ett företag inte bedrivas ekonomiskt bärigt, herr Lindhagen, så förlorar det snart nog sina existensmöjligheter och kan då inte heller lämna någon försörjning åt sina medarbetare.

Herr Lindhagen nämnde, att det i Danmark vid vissa tillfällen vid beslutande av arbeten blivit bestämt, att arbetsbesparande maskiner inte skulle få

Ang. rationaliseringsproblemet m. m. (Forts.)

användas, utan endast levande kraft. Ja, herr Lindhagen, detta kan vara mycket möjligt, men det blir en form av nödhjälpsarbete och inte en form av ett rationaliserat ekonomiskt företag. Det är ju skilda saker. De onekligen många gånger beklagliga men tyvärr oundvikliga närmaste och direkta påföljderna av en arbetsbesparande rationaliseringsprocess, just ur synpunkten av att den levande kraften därvid måste inskränkas, kunna givetvis inte få stå hindrande i vägen för en sund ekonomisk utveckling, ty resultatet av ett dylikt stillastående skulle ovillkorligen bli tillbakagång med långt betänkligare och mera vittgående konsekvenser. Stundens svårigheter få inte i detta fall vara avgörande.

Herr Lindhagen uttalade sitt missnöje över, att detta utskott uppenbarligen inte ens hyst så mycket intresse för saken, att yttranden infordrats. Ja, herr Lindhagen, det har inte berott på någon bristande förståelse för saken, utan det har varit därför, att utskottet varit så fullt på det klara med hela denna fråga och dess oerhört stora betydelse. Men det är inte så, att vi bara helt löst kastat ut ett påstående, att uppmärksamheten är riktad på ett motvägande av dessa utan tvivel många gånger rätt så betänkliga resultat av rationaliseringen, utan det är oss väl bekant, både att riksdagen och regeringen har sin uppmärksamhet riktad på frågan och att den överhuvud taget i privatlivet anses vara ett av de allvarligaste problem, som var och en, som kommit i kontakt därmed, funnit vara förtjänt av den allra största uppmärksamhet. Oaktat vi sålunda äro fullt på det klara med problemets stora innebörd, ha vi funnit, att något direkt inte är att vinna på den väg, som herr Lindhagen föreslagit, nämligen att riksdagen beslutar att frambära en skrivelse i ärendet. Detta är inte någon önskan att undertrycka de synpunkter, som herr Lindhagen framfört, det är tvärtom en i hög grad välvillig motivering, fastän vi kanske efter moderna principer stannat för ett avstyrkande, vilket jag ber, herr talman, att få biträda.

Herr Ström, Fredrik: Herr talman! Det problem som diskuteras här i denna stund hör enligt mitt förmenande till det allra viktigaste, som något parlament eller någon institution i våra dagar kan diskutera. Även med bortseende från, att motionären kanske är något vittsvävande och även, åtminstone i sitt anförande nyss, något omodern, så måste jag säga, att bakom den framställning, som han har gjort, ligga så stora och viktiga frågor för hela samhället och för vårt lands framtid, att det varit påkallat, att utskottet ägnat denna motion en större uppmärksamhet. Det är min bestämda övertygelse, att denna fråga kommer tillbaka riksdag efter riksdag, och den kan inte avskrivas, förrän den blivit mycket grundligt prövad och utredd. Man behöver enligt mitt förmenande ingalunda som motionären betrakta rationaliseringen enbart som ett ont. Den har mycket gott med sig också, vilket icke hindrar, att man blir betänksam inför följderna av den ohejdade maskinella utveckling som pågår, som kastar massor, miljoner av människor ut i arbetslöshet och skapar sociala orosmoment och förhållanden, som till slut inte bli möjliga att bemästra.

Jag har haft intresse för denna sak och något litet studerat den s. k. teknokratiens lära, som uppstått vid Columbiauniversitetet i Amerika och som sysslar med hithörande problem. Även om man erkänner, att dessa teknokrater äro ensidiga, måste man gripas av förskräckelse inför vad framtiden månde bära i sitt sköte, därest inte samhället kan bemästra och behärska de ekonomiska och maskinella krafter, som utvecklingen satt i rörelse. Den stora kris och den väldiga arbetslöshet med omkring 35 miljoner arbetslösa, som för närvarande finns i världen, bottnar ju i det väsentliga i de ekonomiska förhållandena. Det

Ang. rationaliseringsproblemet m. m. (Forts.)

är det kapitalistiska samhällets dödskris vi genomleva. Men bakom denna kris, såsom ett väsentligt skärpande förhållande, ligger alldeles säkert den oerhörda utvecklingen av maskinerna och maskinernas herravälde över människorna och över maskinernas egna ledare — det är något, som inte kan bortförklaras. Denna rationalisering eller mekanisering eller vad man vill kalla det, som fortgår inför våra ögon, innebär en så jättelik revolution, en sådan omvälvning, att vi inte tidigare i historien haft något motstycke. Då tycker man det är bra fattigt och, herr Tamm, bra futtigt, att såsom svar på ett problem av så väldig innebörd komma, som utskottet gör, med en avslagsmotivering på 7—8 rader, där det bland annat säges, att den fortgående rationaliseringen måste förutsättas vara föremål för statsmakternas oavlätliga uppmärksamhet samt att motionären ej lämnat några anvisningar om, vilka vägar som enligt hans mening böra beträdas för att avhjälpa de av rationaliseringen uppkommande missförhållandena.

Vad nu för det första angår, att statsmakterna ha sin uppmärksamhet riktad på denna fråga, så är det väl så, att även riksdagen tillhör statsmakterna, och då är ju denna motion och dess utskottsbehandling och denna debatt ett led i denna uppmärksamhet. Vore det då inte skäl i, att man ägnade den en något utförligare behandling, än vad utskottet här gjort? Regeringen kan ju, såvitt jag förstår, ingenting ha emot, om riksdagen uttalar ett önskemål, att denna viktiga fråga måtte närmare undersökas. Såvitt jag har mig bekant, har man i flera länder denna fråga under behandling på ett alldeles särskilt sätt. I Amerika lär en kommitté med över 100 medlemmar, tillsatt av den förra regeringen, ha utarbetat ett betänkande, innehållande en utredning av den mest omfattande innebörd, där rationaliseringsfrågan ingår som ett viktigt moment. Även i andra länder lär man vara mycket uppmärksam på hithörande spörsmål. Då tycker jag, att man här kan ägna frågan en större uppmärksamhet än man har gjort.

Vad sedan angår, att motionären inte anvisat några utvägar, så vet jag inte, om motionärer i allmänhet anvisa utvägar. Motionärerna begära ofta att få en utredning om ett spörsmål just därför, att man inte klart kan anvisa utvägar. Visste man utvägar, så behövde man kanske inte motionera. Det är väl även så med regeringar och riksdagar, att de ofta företa utredningar, därför att de inte äro säkra på, vilka vägar man skall vandra. Det synes mig då, som om denna motivering vore synnerligen svag.

Jag vill uttala den förhoppningen, att denna motion till nästa år återkommer. Jag skulle vilja hemställa till motionären, att han kanske ville formulera klämmarna något mera praktiskt, än vad som måhända här gjorts, men att frågan i varje fall tages upp igen och att utskottet då ägnar denna oerhört viktiga sak en större uppmärksamhet.

Jag har intet yrkande, herr talman!

Herr Lindhagen: Det är tacknämligt, att även herr Ström nu erinrat kammararen om det föreliggande ärendets dominerande betydelse. För *sakens skull* är jag glad, inte för min egen del, det behövs inte alls. Emellertid måtte Ström missförstått mig i ett par detaljer.

För det första trodde han, att jag betraktade rationaliseringen som något ont. Det har jag aldrig sagt, och det kan man väl inte säga. Men jag har sagt, att människorna låter man förgås utan hänsyn, men att hindra maskinernas framfart, ens provisoriskt, anser man vara ett brott mot kulturen. Alldeles som om människan inte vore någon kulturvarelse utan bara maskinen vore det! Jag har hela tiden talat om nödförskansningar om människorna mot den utveckling, som nu äger rum, och jag har framlagt exempel på sådana förskans-

Ang. rationaliseringsproblemet m. m. (Forts.)

ningar, som man anlitat, inte minst i Norrlandslagstiftningen. Där sökte aktierna, stödda av maskinerna, göra slut på en levande befolkning och dess jordbruk för att rationalisera industrien och lägga alla skogsbygder under densamma. Och så har omnämnts — bara som exempel på ett bemödande — det danska föredömet och vad Hallén och jag ifrågasatt.

Men som sagt, en förutsättningslös utredning har ensamt förutsättningar att finna utvägarna. Jag har bara konstaterat de stora missförhållandena. Ju mera överväldigande dessa äro, dess svårare är det att hitta utvägar, och det är därför viktigt, att man hänvisar den allsidiga utredningen till ett större forum än det, som en enskild, maktlös motionär representerar. Hela regeringsmakten med sin administration och sitt förfogande över penningar är det ju, som skall åstadkomma den, och det är för påminnelser därom, som riksdagen också till stor del är till.

Men så förmodade Ström något annat, och det kan jag knappast förlåta honom — det vill säga, jag säger det skämtsamt, ty jag förlåter vad som helst. Han sade, att yrkandena skulle kanske varit något mera praktiskt utformade. För en förutsättningslös utredning är väl den av mig valda formuleringen den mest praktiska. Om herr Ström skulle försöka sig på en annan formulering, så känner jag, att den måste bli opraktisk. Här står: övervägande — statistiskt, principiellt och praktiskt (det är ju de tre stora synpunkterna) — av maskinernas och rationaliseringarnas problem och omänskliga insatser för besparingar av mänsklig arbetskraft. Är det en opraktisk formulering? Det är ju pricken över »i»-et helt enkelt, och likadant om Geddesyxorna och deras obehärskade framfart mot människorna.

Vad nu herr Tamm angår, så sökte han giva ett vackert innehåll åt sina åtta rader. Men jag frågar fortfarande Tamm: Vad menas med orden »måste förutsättas vara föremål för statsmakternas oavslätliga uppmärksamhet»? Jag har just bragt på tal en fråga, som inte varit föremål för en oavslätlig uppmärksamhet och i varje fall inte någon koncentrerad och samlad uppmärksamhet, herr Tamm!

Av Tamms anförande föreföll det, som om han menade de åtgärder, som nu skola vidtagas mot arbetslösheten. Men motionen har väckts med tanke på, att det ej kan vara nog med nödhjälp utan att ett uppbyggande produktivt arbete också måste taga vid. Eljest kommer denna nödhjälp att år efter år växa oss över huvudet och förspilla landets sista resurser.

Vi äro allesamman, jag också, tvungna att bygga statens ekonomi nu delvis på rovbrytning av folkhälsan med hjälp av förbrukningen av kaffe, alkohol och tobak! Det är ett nattsvart skådespel. Och resten tar man genom beskattning och annan konfiskation av inkomster och kapitalet — vilket också förmodligen är nödvändigt. Men icke växer det några nya näringskällor upp ur detta. Vi måste väl börja hängiva oss åt en ny, från grunden uppbyggande verksamhet.

Herr Ström, Fredrik: Jag vill med anledning av herr Lindhagens yttrande säga, att när jag talade om, att det skulle vara ett mera praktiskt utformat förslag, så syftade jag närmast på det i någon mån dunkla ordet »Geddesyxorna». Det är inte gott att riktigt veta vad därmed menas. Men i den första punkten delar jag fullkomligt det önskemål eller krav som motionären ställt.

Herr Sjö Dahl: Jag vill bara erinra om, att det sedan flera år tillbaka pågår en utredning om arbetslöshetens orsaker och verkningar. Den måste väl ändå till en del vara en undersökning om vad rationaliseringen fört med sig i vårt land. Vidare har det satts i gång en särskild undersökning om ungdomsarbetslösheten för att söka få bort dess mest framträdande obehagliga verkningar.

Ang. rationaliseringsproblemet m. m. (Forts.)

Alltså, på tvenne synnerligen viktiga områden pågår det undersökningar, som i varje fall beröra viktiga punkter av rationaliseringsprocessen. Detta kan man ju finna vara en orsak till utskottets ställningstagande i saken, i synnerhet som motionen, vilket även herr Ström medger, inte anvisat några mera speciella vägar för ett utredningsarbete.

Herr **Lindhagen**: Det var ju väl, att Ström tog tillbaka sin antydda erinran mot mina yrkanden och i det hela inskränkte sig till en undran bara vad »Geddesyxan» kunde vara för någonting. Den trodde jag hade ingått i det allmänna folkmedvetandet såsom det mest expressiva och kortfattade uttryck för den sak yxan representerar. Det är Stockholms stadsfullmäktige, det är statens och andras Geddesyxkommittéer, som fått detta olyckliga och sorgliga uppdrag lagt på sig och nu måste fullgöra det bäst de kunna. Men när det går för sig att tillsätta »Geddesyxkommittéer» för att utan orsak hänsynslöst kasta ut även befattningshavare i allmän tjänst i arbetslöshet, bör det väl också gå för sig att tillsätta kommissioner för att produktivt bygga upp näringslivet och rannsaka olyckorna från grunden.

Den siste talaren, herr Sjö Dahl, kom nu med ett par saker, som redan skulle vara verkställda och kunna hjälpa till i det produktiva uppbyggandet. Bland annat borde man undersöka ungdomsarbetslösheten och söka komma till rätta med den. Har Sjö Dahl sett några direktiv om den saken, eller när gjordes den undersökningen, eller kan Sjö Dahl själv säga, hur han vill avhjälpa denna arbetslöshet? Ungdomsarbetslösheten hänger samman med de äldres arbetslöshet, de utgöra ett och samma problem. Den förra är ensidigt utbruten därur. Vi äro nu nödsakade att samtidigt hjälpa unga och gamla till bröd och utdelning av allmosor. Men är det tillräckligt? Denna nödhjälp sker väl dock icke med blicken riktad mot stjärnorna.

Herr **Ström, Fredrik**: Herr talman! Jag kan inte tänka mig, att herr Sjö Dahl kan ha rätt i sin uppfattning, att de arbetslöshetsutredningar, som pågå, skola ingående syssla med hithörande problem. Det tror jag skulle erfordra en annan sammansättning av kommitterade än den nuvarande och även kräva en helt annan arbetsplan än den, som, såvitt jag har mig bekant, dessa äga. Under sådana förhållanden måste jag väl säga, att det är riktigt, att detta problem undersökes för sig, och att detta bör ske med alldeles särskild sakkunskap. Det förefaller mig, som om även herr Sjö Dahl borde kunna vara med om, att en sådan utredning kommer till stånd.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr **Lindhagen** begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första kammarens första tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den i ämnet väckta motionen.

Ang. rationaliseringsproblemet m. m. (Forts.)

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 11, i anledning av väckt motion angående kristendomsundervisningen i folkskolan. *Ang. kristendomsundervisningen i folkskolan.*

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott för behandling hänvisad motion, nr 156, hade herrar *Sandegård* och *Hellberg* hemställt, att första kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av frågan, i vilken utsträckning ändrade bestämmelser vore påkallade i syfte att åt kristendomsundervisningen i folkskolan trygga den inriktning och ordning statsmakterna genom 1919 års undervisningsplan hade avsett, samt om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet anført:

»Utskottet delar motionärernas mening, att folkskolans kristendomsundervisning bör bedrivas i enlighet med den allmänna undervisningsplanens riktlinjer. Då emellertid av skäl, som skolöverstyrelsen i sitt ovannämnda yttrande närmare angivit, en omfattande utredning på detta område icke synes påkallad, får utskottet avstyrka förevarande motion. Utskottet förväntar emellertid, att Kungl. Maj:t även utan någon framställning från riksdagens sida ingriper mot varje obehörigt åsidosättande av i ämnet gällande bestämmelser samt av grundtankarna i 1919 års undervisningsplan.

Med hänvisning till det anförda får utskottet hemställa, att förevarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.»

Herr Sandegård: Herr talman! Man har väl rätt att säga, att den föreliggande frågan är en allvarlig, ömtålig och just i denna tid kanske mer än förr aktuell fråga. Jag skall försöka säga några enkla ord med utgångspunkt från i mitt minne bevarade bilder av en klass svenska barn, från småskolstadiets 7-åringar upp till det översta folkskolstadiets 12- och 13-åringar. Och det är en lektion i kristendom. Den börjar med något, som kallas andakt eller morgonbön — i regel sammanfalla de. Bibelorden, som läsas, gå stundom kanske över barnens huvuden, men det gör visst ingenting, barnen sitta med knäppta händer och lyssna stilla till något, som går över deras förstånd men kanske just därför fångar ett intresse och möter ett behov i deras inre, som — jag ser visst inte fel — återspeglas i ögonens rena och fördjupade glans. Och den svenska psalmens ord och högtidliga melodi stiga med unga röster mot höjden.

Ju äldre man blir, ju fler sådana bilder ens minne får upptaga och inrymma, dess tacksammare blir man för dem för egen och för barnens skull. Jag tror, att i de flesta av landets folkskolor och småskolor hör detta moment av högtid och andakt till det värdefullaste i den gemensamma ordningen. Men barnen få också undervisning, de ha rätt till kunskap om den verklighet religionen, närmast i dess kristna utgestaltning, representerar. Hur skall denna undervisning meddelas? Vilket kvantum av kunskap passar dem? Jag läser i 1919 års undervisningsplan om kristendomsundervisningens mål: den har till uppgift: »Att på ett sätt, som kan främja lärjungarnas religiösa och sedliga

Ang. kristendomsundervisningen i folkskolan. (Forts.)
 utveckling, giva dem en efter deras mottaglighet och behov avpassad kunskap om kristendomens uppkomst, innehåll och utveckling.» De tre orden *uppkomst, innehåll* och *utveckling* utsäga tydligt, att det framför allt måste vara fråga om en levande historia. Man skulle kanske här kunna säga, att undervisningen bör vara levande och historisk, i rätt mening subjektiv och i rätt mening objektiv. Livet framträder alltid i högst subjektiva former. Historien därom måste vara objektiv, d. v. s. sanningsenlig och i möjligaste mån fullständig, den måste ges exakt. Det får inte vara smussel med sanning och fakta. Men undervisningsplanens ord om denna undervisnings mål inskräpa därtill, att denna kunskap skall vara *avpassad efter lärjungarnas mottaglighet och behov*.

Den, som skrivit dessa ord, måste ha varit ej mindre pedagog än även en grundlig kännare av människonaturens benägenhet att i religiösa ting glömma enkla fakta och lagar. Detta om undervisningens avpassande efter lärjungarnas mottaglighet och behov faller i varje annat ämne av sig självt. Folkskolans kunskapskvantum är i alla ämnen även på det högsta stadiet mycket elementärt. Ännu på detta åldersstadium *är det barn det gäller*, 12-, 13-, i undantagsfall 14-åringar med barns mottaglighet och behov. Kunskapsmeddelandet måste avpassas därefter. Ju riktigare denna anpassning sker, dess solidare blir grunden för fortsatt kunskapsstillägnande. Man kan inte pressa in i ett kärl större volym än det rymmer. Undervisningsplanen har emellertid inte alls släppt det yttersta målet för kristendomsundervisningen. *Den skall främja lärjungarnas religiösa och sedliga utveckling*. Inte heller därpå får det det prutas, men det får heller inte glömmas, att det är fråga om barn. Jag understryker det ännu en gång.

Det kan ifrågasättas, huruvida inte 1919 års undervisningsplan, även med hänsyn till timtalet för kristendomundervisningen, i alla fall kommit att i ämnets uppläggning i timplanerna liksom i sina anvisningar överskrida det mått, hänsyn till barnålderns mottaglighet och behov krävt. Till ett ansenligt kvantum av bibelstycken ur gamla och nya testamentet, berättelser och bilder ur kyrkohistorien, missionshistorien men även den allmänna religions- och kulturhistorien, någon kännedom om de kyrkliga högtiderna, det kristna kyrkoåret och gudstjänsten, kommer också »en levande och i någon mån sammanhängande uppfattning om det israelitiska folkets öden och religiösa liv såsom bakgrund för uppfattningen av Jesu person och verk samt hans apostlars liv och verksamhet» och ytterligare, såvitt jag förstår, det allra vanskligaste, en på grundval av bergspredikan given sammanfattning av den kristna tros- och livsåskådningen samt mot bakgrunden av denna sammanfattning Luthers lilla katekes, inte läst så som barn läsa, utan »till belysning av Luthers religiösa och sedliga uppfattning».

Nå, man hinner det man hinner. Men man tappar kanske bort det viktigaste på vägen: barnens möjlighet att smälta detta väldiga innehåll. Jag är övertygad om nödvändigheten att gå till en reduktion av detta kunskapsstoff, vilket en förnuftig ecklesiastikminister kanske skulle kunna ordna utan alltför stor apparat. Även på denna punkt torde något böra göras. Jag kanske här också får påpeka, att man i undervisningsplanen — dess anvisningar — i fråga om denna sammanfattning av den kristna tros- och livsåskådningen desslikes föreskriver, att den del av undervisningen, som skall föra fram till denna sammanfattning, skall hållas fri från abstrakta, systematiserande utredningar och definitioner. Det talas om, att i genomgången av bergspredikan skola återupplivas, sammanfattas och fördjupas de religiösa och sedliga intryck och lärdomar barnen erhållit under de föregående åren, så att de på detta sätt erhålla en mera samlad, efter deras mottaglighet och behov avpassad

Ang. kristendomsundervisningen i folkskolan. (Forts.)

bild av den kristna tros- och livsåskådningen. Här föreligger en betydande oklarhet, ville jag alltså säga. Man borde kunna nöja sig med *bilden* kanske och låta sammanfattningen anstå i folkskolan. Även den, som håller på klarhet, kan inte finna det alls nödvändigt med ett på detta stadium ganska fruktlöst systematiserande över den kristna trons innehåll.

Överhuvud finns det inte något försvar för en undervisning, som tillhandahåller våra barn osmältbart lärostoff. Det vore rent ut sagt cyniskt att försvara det med talet, att om det inte gör någon nytta, gör det i alla fall inte heller någon skada. Kan man förresten vara så säker på, att det inte gör skada? Jag tror motsatsen. Vad för övrigt angår det i och för sig riktiga och önskvärda, att också ett visst kvantum av kunskap är av nöden, lärer det enkanterligen på detta område böra besinnas, att det myckna inte alltid innebär mycket. En gammal god regel lyder: non multa sed multum, d. v. s. just att mycket är bättre än mångahanda.

Ett ovillkorligt krav på religionsundervisningen är emellertid, att den i fråga om det rent kunskapsteoretiska är *exakt*. Om det bland vuxet bildat folk är en fullklar sanning, t. ex. att bibeln icke i den meningen är Guds ord, att allt som där står har samma värde eller att denna bok tillkommit på övernaturligt sätt, då gör man sig skyldig till brottslig osanning, om man inför barnen talar som om man trodde så. Jag erinrar om Nathan Söderbloms energiska inskräpande av plikten att i stället säga: »så har Moses sagt, så har Jesaja sagt, så har Jesus sagt, så har Paulus sagt». Det lär ju tillhöra vår evangeliska tros arvedel, att vi kommit ifrån att förlägga den religiösa auktoriteten vare sig i en kyrklig institution eller i bibelboken. Och det var länge sedan de orden hördes för första gången: »Om någon vill göra hans vilja, som sänt mig, skall han förstå, om läran är från Gud eller om jag talar av mig själv.» Det är visst inte lönlöst att vädja till våra barns samveten. Där emot är det farligt, alldeles särskilt när det gäller bibeln, att låta en slentrian i uttryckssättet fortgå, som inger dem föreställningen, att allt, som där står, är Guds eget uppenbarade ofelbara ord. Är det då lögn vad de lära i andra ämnen, t. ex. naturlära och biologi om världens uppkomst, om släktets utveckling från lägre till högre former, om naturens lagar i allmänhet? Jag har fått mig tillsända kursplaner från en viss del av Sverige, vari vårt släktes historia och den gudomliga uppenbarelsen äro inträngda i ett sextusenårigt förlopp, och knappt något fattas, som är ägnat att inge och kvarhålla föreställningen, att hela den kristna tron står och faller med en världsbild och en livsuppfattning, som fullständigt söndermulats av mänsklig forskning. *Dessa kursplaner äro i vederbörlig ordning granskade och godkända av statens inspektör och respektive domkapitel.* Det förefaller åtminstone mig obegripligt och bedrövligt. Hur längre skulle det tolereras i något annat ämne, att undervisningens exakthet ställdes så att säga på moratorium, tilläventyrs i väntan på att lärarna skulle hinna skaffa sig kompetens att undervisa enligt gällande undervisningsplans anda och bokstav och i överensstämmelse med tillgängliga fakta? Om det finns ännu en del av vårt folk, som sätta likhetstecken mellan religion, låt oss säga kristendom, och primitiva föreställningar av olika slag, är det väl ändå bra mycket begärt, att statens skolor med tyst medgivande från vederbörande myndigheter skola ta större hänsyn till förefintligheten av dessa primitiva föreställningar i den religiösa kulturens utkanter än till gällande lagliga föreskrifter för undervisningen. Om det kan vara nog så klent med den religiösa bildningen i vårt folk, är det väl dubbel anledning för statsmakterna att åtminstone inte ge efter på kravet, att den elementära och grundläggande undervisningen särskilt i folkskolan skall vara minst lika exakt som i något annat ämne. Jag åsnyftar nu alltså det teoretiska och historiska kunskapsmed-

Ang. kristendomsundervisningen i folkskolan. (Forts.)
 delandet. Jag tror, man kan stå för vad vi sagt i motionen, att det bör betecknas som betänkligt, att folkskolans religionsundervisning ännu i alltför många fall i verkligheten representerar en andlig kunskaps- och kulturnivå, som av det stora flertalet upplysta och allvarliga människor betraktas som ett för länge sedan passerat stadium. Man bör inte underskatta betydelsen härav. En undervisning av detta slag är ett verksamt vapen i deras händer, som vilja avkristna vårt folk. Varje ung människa, som går ut i livet från en skola, där just religionsundervisningen ingav den minsta respekten, blir en levande anklagelse mot denna undervisning. I förbigående skulle jag vilja rekommendera ett avskaffande av all utanläsning i kristendom — tills vidare, tills man litet allmänna och lojalare mot undervisningsplanen vill vara med om en förnuftig sovring av det, som skall läsas utantill. Eller man kunde reflektera på en sovring i form av bestämda föreskrifter om vad som får eller bör läsas utantill. Kungl. skolöverstyrelsen har nog kompetent folk för en sådan uppgift också. Jag medger, att det för en god lärare kan verka som något för strängt intrång i hans befogade rörelsefrihet. Men situationen är sådan jag nu som hastigast skisserat den. Det är kanske lämpligt att här också påpeka, att i de delar av landet, där man, obekymrad om alla författningar och bestämmelser i dessa stycken, tillåter sig handla, som om det varken gäves någon skolöverstyrelse eller någon Kungl. Maj:t, går det visst inte an att tala om någon allmän mening, som för sin religiösa tros skull kräver undantagsställning. Det torde tvärtom i de allra flesta fall finnas betydliga minoriteter av medborgare, som kräva en annan ordning, som till en början kräva respekt för lag. Jag skall tillåta mig till protokollet anföra allenast några rader av en skrivelse från en sådan minoritet, en skrivelse som ingivits direkt till Kungl. Maj:t: »Vi ha icke kunnat förhindra», heter det, »att tiden för kristendomsundervisningen utsträckts till att omfatta tre timmar i skolans samtliga klasser. Skolstyrelsen har därutöver ansett sig kunna vidtaga den anmärkningsvärda åtgärden att förvandla dessa tre timmar till sex halvtimmar i veckan för skolans samtliga sex klasser. Till detta kommer sedan en extra timme särskild och s. k. frivillig katekesläsning i veckan i samtliga klasser, under vilken Luthers lilla katekes inläres ordagrant i skydd av en frivillighet, som tyvärr blir mycket illusorisk för både barn och lärare och dessutom ställer undervisningen utanför all laglig kontroll. Vi anse oss ha rätt att fordra, att våra barn i samhällets skolor erhålla en undervisning även om religion, som någorlunda fyller de krav på exakthet och sanning, som i skolans andra ämnen betraktas såsom självklara. Lika litet som det bör vara en skolstyrelse tillåtet att använda allmänna medel för undervisning i t. ex. historia utanför skolschemat, som avsåge att bibringa barnen en viss politisk trosbekännelse, lika litet bör något motsvarande kunna ifrågasättas eller tolereras i fråga om kristendomsundervisningen.» När den s. k. lindskogska ukasen — den var ju i och för sig ganska ofarlig — kom ut häromåret, 1929 i december, medgavs till utanläsning även vissa ord ur Luthers lilla katekes, men de skulle vara korta och ha för barnen lätt tillgängligt innehåll. Godtar man utanläsning överhuvud, är ingenting att invända mot en sådan bestämmelse. En del av förklaringarna till de tio buden förtjäna nog att läsas utantill bra mycket bättre än en del psalmverser och bibelord, exempelvis denna psalmvers, som inskärper tron på de eviga straffen:

»Tänk ock därhos vad grym och gräslig plåga
 de onda är beredd i avgrunds låga,
 där tröst ej finns och ej förlossnings hopp;
 de brinna där men brinna aldrig opp.»

Ang. kristendomsundervisningen i folkskolan. (Forts.)

Jag tycker det är rimligare, att de få läsa utantill t. ex. Luthers ord: »Vi skola frukta och älska Gud, så att vi icke beljuga vår nästa.» Detta att man får läsa utantill korta stycken ur Luthers katekes tillämpas faktiskt, icke i enstaka fall utan i många fall, så, att man av de långa styckena gör korta genom att dela upp dem på lämpligt eller olämpligt sätt och sedan låter barnen lära sig korta stycken utantill. De få i sig hela innehållet så att säga teskedvis. Jag undrar, om det kan vara så klokt att låta denna trafik fortgå obehindrat och ostraffat. Jag vågar försäkra, att så långt jag känner till förhållandena i detta hänseende, är det inte fråga om religiös samvetsnöd så mycket som om något helt annat, som jag inte skall kalla med något namn.

Enligt vad dagens tidningar meddela, har Kungl. Maj:t avgjort frågan om den extra katekesläsningen m. m. i Starrkärr, där man, enligt vad som konstateras av exempelvis Sveriges allmänna folkskollärareförening, på ett mycket ostentativt sätt överträtt gällande lag. Jag avstår tills vidare från varje uttalande om vad regeringens beslut kan innebära, då jag inte läst Kungl. Maj:ts motivering. Jag vill dock redan nu säga, att beslutet är obegripligt efter vad som skett. De, som ingivit framställningen till Kungl. Maj:t, representera vaket, omdömesgillt och mot laglig ordning lojalt folk och utgöra i det närmaste hälften av invånarna i den församling det är fråga om. För min del skulle jag, om jag tillhörde denna grupp av svenska medborgare, inte kunna finna mig i att barnen utsättas för infektion av slik undervisning. Det går dock kanske att anordna frivillig undervisning i kristendom av dem även för de medborgares barn, som hålla före, att Luthers lilla katekes och judisk sagolitteratur inte utgöra oföränderliga uttryck för en avslutad gudomlig uppenbarelse. Jag menar dem, som finna det viktigare, att barnen lära sig rätt läsa sitt Fader vår än inbjudas tro, att Gud skapat världen på sex dagar, som finna det viktigare att barnen lära sig förstå en enda av Jesu liknelser, till exempel liknelsen om den förlorade sonen eller om den barmhärtige samariten, än nödgas slå i sig andra trosartikelns sats, att Jesus är avlad av den Helige ande och född av jungfru Maria, som överhuvud anse, att religionsundervisningen i folkskolan verkligen måste ta mer sikte på att utgöra en grund för de ungas fostran till ödmjukhet inför livet, mod att göra vad som är rätt utan att frukta, hänsynsfullhet mot andra, känsla av solidaritet med allt som lever — att detta är viktigare än att hålla för sant vad utanför skolan ingen tänkande, insiktsfull och allvarlig människa håller för sant.

Det vore illa, om den religiösa dogmatismens högröstade och oresonliga företrädare med hjälp av skolmyndigheter i alla instanser, med hjälp av deras i vissa fall ådagalagda valhänthet och flathet skulle lyckas framkalla en strid i en fråga, som mer än någon annan gäller det uppväxande släktets rätt till också en andlig omvårdnad, som är värd sitt namn. Jag vill inte uppge hoppet, att det trots allt skall lyckas att förhindra detta.

Jag hade tänkt att inte göra något yrkande, men i sakens nuvarande läge tillåter jag mig nu emellertid att i överensstämmelse med motionen yrka, att första kammaren för sin del måtte besluta en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning, i vilken utsträckning särskilda åtgärder kunna vara av nöden för att trygga den inriktning och ordning av kristendomsundervisningen i folkskolan, som statsmakterna genom 1919 års undervisningsplan hava avsett.

Häri instämde herr *Björck, Wilhelm.*

Herr statsrådet **Undén:** Herr förste vice talman! Den siste talaren refererade ett beslut, som enligt hans uttalande innebar, att Kungl. Maj:t i går-

Ang. kristendomsundervisningen i folkskolan. (Forts.)

dagens konselj hade fattat beslut angående ordnandet av kristendomsundervisningen i en viss församling, och han formulerade därefter, om än i mera indirekta ordalag, ganska skarpa anmärkningar mot detta förmenta beslut. Jag anser mig därför böra omedelbart upplysa om, att hans framställning rörande Kungl. Maj:ts beslut och dess innebörd uppenbarligen beror på missuppfattning.

Kungl. Maj:t har icke haft att direkt ta ståndpunkt till skolväsendet i en viss kommun. Det föreligger icke besvär över undervisningsplanen i denna kommun — det är ju fråga om Starrkärrs församling — utan det föreligger en framställning, som av överstyrelsen i dess yttrande refereras med följande ord: »Petitionärernas yrkande går alltså ut på att Eders Kungl. Maj:t genom allmänna bestämmelser, gällande kristendomsundervisningen vid folkskolorna i riket i dess helhet, skulle skapa garantier för att nämnda undervisning framdeles i verkligheten komme att bedrivas i undervisningsplanens anda och syfte.» Detta är alltså innebörden i framställningen, sådan den i överstyrelsens yttrande refereras.

Överstyrelsen har i sitt utlåtande över detta ärende tillika hänvisat till sitt yttrande till första kammarens vederbörande utskott, vilket yttrande ju är avtryckt i utskottets här föreliggande betänkande, och det förefaller, som om utskottet hade biträtt överstyrelsens uppfattning, enligt vilken det inte skulle finnas tillräcklig anledning att nu gå till en allmän utredning av hithörande frågor. Överstyrelsen har tillika i ärendet rörande denna speciella framställning ingått något på den utgångspunkt, som petitionärerna ha tagit för sitt yrkande, och därvid anfört följande, som jag torde få citera: »Det är upplyst, att kristendomsundervisningen vid skolorna uppdelats i halvtimmar. Enligt Överstyrelsens åsikt bör i vissa fall möjlighet kunna förefinnas till dylik uppdelning även på folkskolestadiet, och Överstyrelsen anser därför, att allmänt förbud icke lämpligen bör meddelas däremot. Förfarandet bör emellertid tillämpas med urskillning samt med noga aktgivande på praktiska synpunkter, så att icke andra ämnen komma att lida av anordningen. Det bör därför icke tillätas annat än då särskilda skäl därtill föreligga. Att, såsom i förevarande fall har skett, genomgående uppdelas all kristendomsundervisning vid distriktets skolor på halvtimmar anser Överstyrelsen icke lämpligt. Såsom framgår av inspektörens yttrande, har anordningen även föranlett en hemställan från inspektören till folkskolestyrelsen, att arbetsordningarna för skolorna för framtiden måtte uppgöras så, att tiden för kristendomsundervisningen måtte, vad folkskolestadiet beträffar, fördelas på hellektioner, vilken framställning fortfarande synes vara beroende på folkskolestyrelsens prövning.» Och så säger överstyrelsen slutligen i sitt utlåtande följande: »Ehuru väl de i klagoskriften påtalade förhållandena inom Starrkärrs skoldistrikt enligt Överstyrelsens uppfattning icke äro i alla avseenden tillfredsställande, kunna desamma, såsom av det förestående torde framgå, dock icke anses vara av beskaffenhet, att de böra påkalla vidtagande av några särskilda åtgärder från Eders Kungl. Maj:ts sida.»

Kungl. Maj:t har nu följt överstyrelsen, och det innebär alltså, att Kungl. Maj:t inte funnit tillräcklig anledning föreligga att utfärda allmänna bestämmelser för landet rörande kristendomsundervisningen i den riktning, som har ifrågasatts. Det innebär däremot icke, lika litet som överstyrelsens ståndpunkt, ett godkännande av den anordning, som har vidtagits i denna särskilda kommun. Tvärtom anser jag mig kunna säga, att jag för min del, när jag deltagit i detta ärendes avgörande, haft alldeles samma ståndpunkt som överstyrelsen, nämligen att anordningen beträffande kristendomsundervisningen är olämplig, och jag utgår ifrån att folkskolestyrelsen, sedan den fått del av

Ang. kristendomsundervisningen i folkskolan. (Forts.)

detta skolöverstyrelsens motiverade utlåtande, också kommer att följa överstyrelsens anvisningar vid kommande behandling av folkskolinspektörens anhöllan om ändring i de nuvarande förhållandena.

Jag har velat lämna dessa upplysningar, medan kammaren behandlar den föreliggande motionen, för att det inte skall råda något missförstånd angående innebörden i Kungl. Maj:ts beslut.

Herr Wagnsson: Herr talman! Jag anser mig först böra fästa kammarens uppmärksamhet därpå, att utskottet i huvudsak är ense med motionärerna därom, att den undervisning i kristendom, som skall bedrivas i rikets folkskolor, skall bedrivas i enlighet med den allmänna undervisningsplanens riktlinjer, och jag tillägger, att jag för egen del är alldeles deciderat av den meningen, att man i det fall, som motionären åberopat, inte följt dessa riktlinjer utan på ett upprörande sätt åsidosatt gällande bestämmelser. När utskottet emellertid inte velat tillstyrka motionen, har det berott därpå, som utskottet i sitt korta yttrande säger, att utskottet förväntar, »att Kungl. Maj:t även utan någon framställning från riksdagens sida ingriper mot varje obehörigt åsidosättande av i ämnet gällande bestämmelser samt av grundtankarna i 1919 års undervisningsplan».

Det meddelande, som nyss lämnades från statsrådsbänken, har i någon mån kommit överraskande. Ätminstone ha jag och mina meningsfränder i utskottet varit övertygade om, att Kungl. Maj:t skulle vidtaga åtgärder för att rätta till vad som enligt vår mening inte stod i överensstämmelse med gällande bestämmelser i undervisningsplanen. Vi trodde, att man av den nuvarande regeringen på denna punkt skulle kunna vänta samma handlingskraft, som statsrådet Lindskog visade sig besitta, då han handlade ärenden av denna art. Tyvärr ha våra förhoppningar i det avseendet inte blivit infriade.

Nu har emellertid herr statsrådet Undén i sitt anförande här förklarat, att det är hans bestämda övertygelse, att skolstyrelsen i Starrkärr, sedan den tagit del av vad skolöverstyrelsen i ärendet yttrat, skall ändra sitt beslut och lägga undervisningen i enlighet med 1919 års undervisningsplan. Jag skall tillåta mig att till herr statsrådet framställa den frågan, *om herr statsrådet, därest dessa förhoppningar inte bli infriade utan man i Starrkärr alltså framhårdar och fortfarande bedriver undervisningen på sätt, som av handlingarna framgår, då vill vidtaga de åtgärder, som erfordras för att ge respekt åt riksdagens och Kungl. Maj:ts uppfattning i denna fråga?*

Herr Björck, Wilhelm: Herr talman! Även jag skulle i anslutning till vad som nyss sades från statsrådsbänken vilja framhålla ett par saker.

Det är alldeles ostridigt, att speciellt i västra delen av Sverige — jag har själv varit i tillfälle att genom autopsy skaffa mig kännedom därom — de sunda bestämmelser, som innefattas i 1919 års undervisningsplan, tillämpas på ett sätt, som måste i hög grad uppröra var och en, som är angelägen om att gällande författningar skola lojalt och respektfullt efterlevas. Det sker inte. Jag har med egna ögon varit i tillfälle att konstatera, hurusom man lindrigt sagt saboterat de bestämmelser, som undervisningsplanen innehåller. Jag vet, att det på många håll från folkskolinspektörens sida har gjorts vad göras kan, men jag känner också, att det funnits inspektörer, som haft samma fördomsfria uppfattning om lojalitetsförpliktelser, som den församling, vilken nyss var på tapeten. Men jag måste säga, att även efter den förklaring, som här från statsrådsbänken lämnades, kan jag inte undgå att i likhet med den förste ärade talaren finna, att det beslut, till vilket man i det fallet har kommit, svårigen harmonierar med de allmänna förutsättningarna. Är

Ang. kristendomsundervisningen i folkskolan. (Forts.)
 det så, att man ogillar den trafik, som har föranlett petitionen — och det framgår ju klart och otvetydigt av herr statsrådet Undéns förklaring, att han i det fallet, var enig med petitionärerna — och är det tillika så, att skolöverstyrelsen icke har kunnat anvisa någon utväg att lagligen undanröja det missbruk, som här har insmugit sig, måste jag säga, att då borde det beslut, som omsider blev svaret på petitionärernas framställning, ha fått en innebörd, som klart givit uttryck åt att man här var ute på olagliga och farliga vägar och anvisat, hur man skulle rätta till det, så att man återigen komme in på lagliga banor. Är man överens om att anordningen är olämplig, tror jag icke, att man, om man har litet kännedom om mentaliteten hos de människor, som här driva sitt spel, skall hänge sig åt några illusioner, att en annan och bättre ordning blir följden av det påpekande, som från petitionärernas sida har gjorts. Jag skulle också gärna från statsrådskänkan velat ha ett svar på ungefär samma fråga, som här från utskottsordförandens sida framfördes, nämligen: hur ämnar man förfara, därest dessa olämpliga förhållanden alltjämt komma att fortfara? Och jag vill tillägga, att jag är övertygad, att detta Kungl. Maj:ts »till ingen åtgärd föranleda» kommer icke bara i Starrkärr utan på många andra håll att tolkas såsom ett godtagande från allra högsta ort av den ordning, som här har tillämpats.

För min del nödgas jag säga, att har man den ståndpunkten, att gällande bestämmelser medgiva en fullkomligt orimlig katekesläsning, och man sålunda erkänner, att de nuvarande bestämmelserna icke äro tillfyllest för att sätta en damm för det, då äro nya kompletterande föreskrifter i hög grad av nöden. Detta framgår så mycket klarare som ju uppenbarligen utskottets förslag bestämt replierar på att det skall visas respekt i *alla* landsdelar för grundtankarna i 1919 års undervisningsplan.

I detta anförande instämde herr *Holmgren*.

Herr Tamm: Jag skall ej falla för frestelsen att ingå på något utförligt bemötande av vad herr Sandegård uttalade, men jag kan ej neka mig att uttala ett livligt beklagande över att ett sådant anförande, prägladt av både intolerans och, skulle jag vilja säga, hätskhet kunde av en svensk statskyrkopräst framföras i denna kammare.

Jag har också begärt ordet, för att intet missförstånd skall uppstå beträffande utskottsordförandens uttalande, när det gällde meningsfrändernas i utskottet uppfattning i denna fråga. Jag vill i detta fall säga, att jag och mig närstående icke få betraktas såsom meningsfränder. Enligt vår uppfattning har i Starrkärr ingen direkt illojalitet mot gällande författning försiggått, men, som statsrådet uttryckte det, ett olämpligt förfarande har eventuellt förekommit, och i detta uttalande vill jag även instämma. Det är dock märkvärdigt, att just vad som förekommit i Starrkärr och som är ett uttryck för ett, om jag så får säga, positivt intresse för kristendomsundervisningen, har väckt ett sådant uppseende. Jag kan icke neka mig att berätta en liten historia, som förekom häromdagen. Jag hörde nämligen av en av mina bekanta tala om, att då hennes lilla flicka häromdagen kom hem från skolan, sade hon till modern: »Jag tycker, vet mor, att det är egendomligt, och jag förstår inte vad lärarinnan menade, ty när vi läst i bibeln, slutade hon med att säga: kära barn, vad ni nu ha läst här skola ni inte bry er om att tro på, ty det är bara sagor.» — Jag undrar, om här icke med större fog kan talas om bristande lojalitet och bristande ansvarskänsla inför gällande författning både beträffande bokstav och anda. Jag undrar också, om icke en dylik negativ inställning till hela kristendomsundervisningen skulle i långt högre grad vara ägnad

Ang. kristendomsundervisningen i folkskolan. (Forts.)

att bli föremål för t. ex. en svensk statskyrkoprästs indignation och mera värd beaktande och eventuellt ingripande för rättelse än det fall av positivt intresse, som förekommit i Starrkärr.

Jag vill sedan ytterligare framhäva just det skäl, som ordföranden anförde, nämligen att tiden nu minst av allt, även när det gäller detaljer, är lämplig för att riva upp en upprörande strid just i dessa frågor, och det torde i alla fall ej vara omöjligt att redan nu och med nuvarande bestämmelser få en effektiv kontroll över hur gällande lag och författning även på det området efterlevs.

Jag skall be, herr förste vice talman, att med anledning härav få yrka bifall till utskottets utlåtande.

I herr Tamms yttrande instämde herr *Ekman*.

Herr **Sandegård**: Jag vill svara den siste ärade talaren med att uttrycka min glädje över att herr Tamm med sådan häftighet och manlig indignation angrep mig för vad jag nyss sagt. Jag vet däremot inte, om jag skall ytterligare gratulera herr Tamm. När man står inför ett fortsatt konsekvent lagtrots, får en svensk man då icke uppröras, även om han är statskyrkopräst?

Vad för övrigt angår talet om det positiva och annat i kristendomsundervisningen, om vilket herr Tamm ordade, har jag icke anledning att tillägga något.

Herr **Lindström**: Det finns strävanden inom svenska kyrkan, som säga sig gå ut på att av denna institution skapa en verklig folkkyrka. Jag tänkte just på dessa strävanden, då jag lyssnade till herr Tamms anförande, och då han anklagade herr Sandegård för att denne skulle ha visat intolerans i denna fråga. Jag vill för min del säga, att det behöves bra mycket mer av den anda, som herr Sandegård här givit uttryck åt, inom den svenska kyrkan, om den någonsin skall få möjlighet att bli en sann folkkyrka. Herr Sandegårds yttrande, såsom jag fattade det, var icke ett yttrande, som präglades av intolerans, utan det var ett yttrande, som bars av ett allmänt krav på tolerans, däri inbegripets tolerans från vissa kyrkliga myndigheters och personers sida.

Jag vill också understryka de uttalanden, som här ha framförts från olika håll om att man måste reagera, när man ser den trafik, som uppenbarligen pågår trots föreskrifter, som ha kommit till i laglig ordning. Det är en trafik, som på längden måste bryta sönder den nödvändiga auktoriteten, och det finns ingen anledning för riksdagen att på något sätt ställa sig bakom eller stödja den trafiken.

Till slut, herr talman, får jag för min del uttrycka ett beklagande över att Kungl. Maj:t, när det nu fanns ett tillfälle, ej sade skarpt ifrån rörande denna sak.

Häri instämde herrar *Branting, Nils Andersson, Karl Andreas Andersson, Rosén och Källman*.

Herr **Sjödahl**: Jag vill begagna detta tillfälle för att peka på vissa följder av 1929 års beslut om en viss omändring av undervisningsplanen i kristendom. Det har nämligen visat sig, att vid vissa tillfällen, som jag kunnat iakttaga, då en kommun och ett skoldistrikt velat anordna undervisningen på det sätt, som med den förra undervisningsplanen var möjligt, har det hänt, att de kontrollerande myndigheterna, såväl domkapitlet som skolöverstyrelsen, ha ändrat om kursplanerna på ett sätt, som icke överensstämmer med respektive skol-

Ang. kristendomsundervisningen i folkskolan. (Forts.)
 distrikts önskningsar. I ett skoldistrikt hade man önskat t. ex. beträffande utanläsningen samma begränsning som enligt den föregående undervisningsplanen och icke velat begagna sig av det medgivande, som den lindskogska ukasen öppnade. Jag vill uttala den förhoppningen, att om det är riksdagens mening att lämna en viss rörelsefrihet åt skoldistriktet inom undervisningens ram, denna rörelsefrihet också må lämnas åt de kommuner, som vilja i viss grad begränsa utanläsningen, så att den icke får den omfattning, som den lindskogska ukasen på sin tid gav möjlighet till.

På samma gång vill jag instämma i vad utskottets ordförande sagt. När vi avstyrkt motionen, ha vi gjort det under den självklara förutsättningen, att Kungl. Maj:t skall se till, att man utan någon framställning från riksdagens sida ingriper mot allt åsidosättande av i ämnet givna bestämmelser, och jag tror ej, att det beslut, som vi nyss hörde redogöras för, är ett uttryck för en uppfattning, som skulle strida mot denna utskottets förhoppning. Ja, efter den redogörelse, som gavs, är det ju möjligt, att det icke för Kungl. Maj:t fanns någon formell möjlighet att inskrida, och under sådana omständigheter finns det ingen anledning att förutsätta annat än att skiftande regeringar skola se till, att givna bestämmelser komma att i fullt mått respekteras.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Ekman: Jag tror, att det skulle vara en fördel, ifall riksdagen befriades från dessa religionsdebatter. Vi ha ju kämpat tillräckligt om undervisningsplanen. Vi, som äro intresserade av kristendomsundervisningen, ha icke fått på långt när vad vi anse nödvändigt, men vi ha nöjt oss med det tillstånd, som nu är. Jag har haft den uppfattningen, att detta är ett slags fredsuppgörelse, som man på ömse sidor får rätta sig efter. Här i landet förekommer icke något slags religionstväng. Jag ber att få vädja till kammaren att nu låta saken vara som den är. Det är möjligt, att på ett eller annat ställe något missbruk kan äga rum och att någon olämplig anordning vidtagits, men jag vågar påstå, att detta är ett sällsynt undantag. I en undervisning så omfattande som denna kan det kanske icke undvikas, att ett och annat sådant misstag begås, men i det stora hela påstår jag, att undervisningsplanens anda och mening fullföljas lojalt från ömse håll.

För övrigt vill jag säga, att jag kan ej förstå denna hätskhet mot kristendomen och kristendomsundervisningen, som år från år tager sig uttryck här i riksdagen. Kristendomen gör ju ej något ont. Den vill uppfostra människorna till kärlek i stället för hat, till redlighet, dygdighet och allt annat gott. Jag tror icke, det finns någon enda, som vågar påstå, att kristendomen vill inplanta något fördärvligt i människorna. Vi göra ju i stället inom kyrkan allt vad vi kunna för att hjälpa människor. Jag vill erinra om den insamling för arbetslös ungdom, som för något år sedan igångsattes och inbringade 60—70 tusen kronor. Det är ju ändå något. Jag kan således icke begripa denna hätskhet mot kyrkan, och jag vill vädja till kammarens ledamöter att icke falla offer för en sådan stämning.

Herr Hellberg: Herr talman! När den lindskogska ukasen, som uppmjukade 1919 års läroplan, behandlades här i kammaren för ett par tre år sedan, uttalade jag vid det tillfället mina farhågor för att konsekvensen av denna nya förordning skulle bli den, att katekesundervisningen komme att återinföras.

Det har nu visat sig, att på vissa håll denna min förutsägelse gått i fullbordan. Det är inte bara i Starrkärr detta har skett. Precis detsamma har skett i en församling inom mitt eget stift. I bägge fallen har man gått till-

Ang. kristendomsundervisningen i folkskolan. (Forts.)

väga på samma sätt, nämligen så, att man på den s. k. frivillighetens väg anordnat katekesundervisning, vilket uppenbarligen — det förstår var och en utan vidare utläggning — har sina betänkliga sidor.

Nu hade man hoppats, att i varje fall från den regering, som har att fullfölja Värner Rydén's traditioner på detta område, skulle vid gifvet tillfälle komma att sättas stopp för denna trafik. Men nu får man i stället bevittna, att regeringen — låt vara med visst förbehåll, men i alla fall indirekt — ger sitt erkännande åt det, som i dessa församlingar förekommer — ja jag ser, att herr Undén skakar på huvudet, men sanna mina ord, konsekvensen blir den, att man kommer att tycka, att då regeringen gjort ett sådant uttalande, kan man utan bekymmer gå vidare på den vägen. Det är min bestämda övertygelse. Herrarna få se, om inte det kommer att ske.

Nu har det talats om de motsatta yttringar i fråga om kristendomsundervisningen, som förekommit och som man, sade herr Tamm, borde reagera emot. Ja, men hur skall man kunna reagera mot sådana yttringar i motsatt riktning, om man inte håller sig strikt till vad som i lag är påbjudet? Skall man kunna få enhetlighet över hela landet i detta avseende, får man inte tillställa sådana avvikelser. Man må kalla dem olagliga eller olämpliga — det lämnar jag därhän — men i alla fall hade de bort tillbakavisas.

Man får komma ihåg vad detta innebär. Den siste ärade talaren tyckte det var beklagligt, att sådana här debatter förekomma, och framhöll, att man hade endast goda avsikter o. s. v. Men, herr Ekman, man får väl inte bortse från det förhållandet, att i vårt land finns det föräldrar, som ha diametralt motsatta åsikter i fråga om religionsundervisningen. Det var just det, som var 1919-årsplanens syfte, att man skulle kunna lägga denna undervisning på det sättet, att ingens samvete kränktes, och den tanka skola vi försöka fullfölja, såvida vi vilja ha kvar kristendomsundervisningen i våra skolor. Ty överger man den framgångslinjen, blir konsekvensen förr eller senare, att undervisningen måste bort därifrån.

Jag instämmer gärna med herr Ekman i att det vore mycket bra att slippa dessa religionsdebatter. Men vi slippa dem sannerligen inte på det sättet, att man blundar för de missförhållanden, som bestå. Endast om man resolut avlägsnar dessa missförhållanden, kan man undgå dessa meningsstrider.

Herr Holmgren: Herr talman! Jag är delvis förekommen av herr Hellberg. Gentemot herr Ekman, när han uttalade den förhoppningen, att vi skola befrias från uppslitande religionsdebatter i riksdagen, vill jag säga, att jag tror, att vi aldrig komma att slippa sådana, förrän vi få religionsfrihet.

Herr Ekman säger, att han inte förstår denna hätskhet emot kristendomen. Mig veterligen finns det inte någon hätskhet emot kristendomen, men det är inte underligt, om det kan uppkomma hätskhet emot vissa kristna bekännare, som vilja tvinga andra människor att acceptera vissa åskådningar, som de inte kunna acceptera, emedan de finna dem orimliga.

Herr Klefbeck: Herr talman! Jag kunde ju ha avstått från ordet efter herr Holmgrens yttrande. Det var herr Ekman, som uppkallade mig. Han ville låta påskina, att vad som här framförts skulle vara förestavat av någon hätskhet emot de ideal, som kristendomen predikar, och att vi ville komma dem till livs. Jag tror, att den ärade talaren själv vid närmare eftersinnande skall finna, att sådana syften varit oss alldeles främmande. Vi äro nämligen tvärtom drivna av det livligaste intresse för den allra bästa kristendomsundervisning. Och just därför vilja vi inte, att den plan, som lägges grund för en sådan undervisning, skall få, såsom sagts här, saboteras. Vi vilja — när vi

Ang. kristendomsundervisningen i folkskolan. (Forts.)
 ha fått en lag, som vill befrämja den bästa undervisning i kristendom — att den lagen skall respekteras.

Herr statsrådet **Undén**: Herr vice talman! Att döma av herr Hellbergs yttrande nyss måtte jag icke ha uttryckt mig tillräckligt tydligt i mitt förra anförande angående innebörden av Kungl. Maj:ts beslut. Jag tror dock, att jag uttryckligen förklarade, att det enligt min mening förhöll sig så, som också överstyrelsen i sitt yttrande har sagt, nämligen att den anordning, som företagits genom en uppdelning i halvtimmar, icke är lämplig, och jag uttalade den förhoppningen, att folkskolestyrelsen skulle ställa sig till efterrättelse den förklaring, som överstyrelsen i sitt motiverade utlåtande givit, då den nu går att behandla folkskolinspektörens framställning i samma riktning.

Jag begärde emellertid ordet för att tillägga en upplysning, som jag inte gav i mitt förra yttrande, därför att jag inte hade anledning till det, då den frågan inte berörts av den förste ärade talaren. Det rör den extra undervisning, som förekommit i den ifrågavarande kommunen. Det heter i skolöverstyrelsens yttrande följande, som jag kanske torde få anföra till protokollet: »Vad vidare angår frågan om den i Starrkärrs skoldistrikt bedrivna extra undervisningen i kristendomskunskap, torde denna anordning, som ligger helt vid sidan om den för distriktets folkskolor i vederbörlig ordning fastställda läroplanen och bekostas med kommunala medel, komma under överstyrelsens beprövande endast i den mån den kan anses inkräkta på den reglementsenliga skolverksamheten. Då vederbörande folkskolinspektör vitsordat, att så icke varit fallet, och då frågan, huruvida det vore tillåtet för ett skoldistrikt att bekosta dylik extra undervisning med uttaxerade medel, redan blivit av Eders Kungl. Maj:t i regeringsrätten avgjord, anser sig överstyrelsen sakna anledning att nu uppehålla sig vid detta spörsmål.»

Den frågan har alltså inte heller förelegat till saklig prövning av Kungl. Maj:t.

Herr **Wagnsson**: Herr talman! Statsrådet Undén har i sitt senaste anförande upprepat ett uttalande, som han tidigare gjort, att han hoppades, att skolstyrelsen i Starrkärr efter vad som förevarit skulle rätta sig efter den anordning, som skolöverstyrelsen anser vara riktig, och att därefter hela denna fråga skulle komma i ett nytt läge.

Jag tillät mig i mitt första anförande att till herr statsrådet rikta den frågan, *vilka åtgärder man från regeringens sida kan förvänta för att sätta i respekt de uttalanden, som från riksdagens och Kungl. Maj:ts sida ha gjorts angående kristendomsundervisningens anordnande*, för den händelse skolrådet i Starrkärr icke kommer att handla på det sätt, som herr statsrådet har förut sagt. Jag stryker under, att utskottet här alldeles enhälligt har uttalat sig för att Kungl. Maj:t bör »även utan någon framställning från riksdagens sida» ingripa »mot varje obehörigt åsidosättande av i ämnet gällande bestämmelser».

Det skulle säkerligen, med anledning av vad som förevarit, vara av intresse att få ett auktoritativt uttalande från statsrådsbanken på denna punkt.

Herr **Sandegård**: Med anledning av statsrådet Undéns sista anförande skulle jag vilja ställa en fråga till herr statsrådet, huruvida man kan anse, att regeringsrättens utslag i besväret över denna fullmäktigeinstitutionens beviljande av medel för extra undervisning i kristendom kan avse ett ställningstagande till frågan i och för sig om lämpligheten och lagligheten av denna undervisning, som strider emot 1919 års undervisningsplan, eller huruvida icke detta utslag måste — som jag kände det förut — uteslutande anses vara

Ang. kristendomsundervisningen i folkskolan. (Forts.)

ett fastställande av ett i laga former tillkommet beslut om anordnande av medel för ett ändamål, som faller inom kommunens behörighet att besluta om. Det är två väsentligt skilda saker enligt min mening och skulle så vara, att regeringsrättens utslag här skulle innebära vad herr statsrådet förutsatt, får jag för min del säga, att det förefaller som om Kungl. Maj:ts regering skulle ha ännu större anledning att vidtaga åtgärder för att bringa sakerna på rätt bog.

Herr Björck, Wilhelm: Herr talman! Det var statsrådet Undéns senaste upplysning rörande den extra undervisningen i kristendom, som gav mig anledning att från en annan synpunkt än den, som nyss anlades av den siste ärade talaren, taga upp detta spörsmål.

Jag kan inte komma ifrån att myndigheterna, och dit hänför jag i detta fall Kungl. Maj:t, som solidariserat sig med dem, inte riktigt ha konkretiserat vad den där extra undervisningen i kristendom innebär och hur den kommer att ordnas. Det är uppenbart, såsom nyss framhölls från herr Sandegårds sida, att det i Starrkärr är två ungefär likstarka meningar, som stå emot varandra. Den ena har tills vidare några rösters övertikt och beslutar då att uttaxera pengar för dylik extra undervisning i kristendom. Det räcker inte med sex lektioner i veckan, utan det skall vara ytterligare litet förstärkning i lektionsantalet.

Den finansiella sidan av saken har prövats av regeringsrätten och om den saken skall jag icke orda. Men det hade funnits anledning att i anledning av petitionen, tycker jag, slå fast — och det borde ha kunnat ske i detta sammanhang — vissa ting, först och främst, att det skulle klargöras för lärjungarna, att det är *en fullt frivillig* undervisning. Jag vet, att detta inte har klargjorts på många håll, utan att man har resonerat som så, att den där timmen ordnas in bland de andra timmarna eller hänges på dem, men den betraktas ungefär såsom en timme av den obligatoriska undervisningen. Det skulle alltså ha slagits fast, att den extra undervisningen är fullt frivillig för lärjungarna. Vidare skulle det ha meddelats, att den där timmen inte får ha något samband med de kurser, som genomgås under de normala skoltimmarna; den får inte ordnas in i linje med de andra timmarna, utan den är att betrakta såsom fullkomligt fristående. Slutligen skulle det ha fastslagits, att de kunskaper, som voro ådagalagda under dessa extra lektioner, icke finge tagas i betraktande vid bedömandet av lärjungarnas kunskaper i den obligatoriska skolan. För den, som intresserat sig för hithörande spörsmål, hade det varit ytterst angeläget att få dessa tre saker fastslagna i detta sammanhang. Jag säger detta, därför att jag kom en gång till en skola, där jag vid genomgåendet av betygskatalogen fann, att det i småskolan var ett förbluffande litet antal av lärjungarna, som fått godkänt betyg i kristendom — det var en väldig massa C och BC utdelade — och då frågade jag lärarinnan, hur det var möjligt. »Jo», sade hon, »nu för tiden kunna de ingen kristendom», d. v. s. i samma stund katekesen luftats ut, voro också kunskaperna borta. Man har anledning att tro, att ungefär samma synpunkter göra sig gällande vid bedömandet även på andra håll, och därför hade det varit anledning att avgränsa den här frivilliga undervisningen i katekesen ifrån samhällets undervisning i kristendoms kunskap och avskära alla förbindelsestrådar mellan den ena och den andra.

Herr statsrådet **Undén:** Denna debatt tenderar att mer och mer bli en tentamen av Kungl. Maj:ts regering beträffande ett administrativt ärendes

Ang. kristendomsundervisningen i folkskolan. (Forts.)

olika detaljer, rörande vilket ärende det tydligen råder ganska dunkla föreställningar på många håll i kammaren.

Herr Wagnsson ville nu ha fram en förklaring, hur regeringen skulle ställa sig, när ett ärende kommer upp till avgörande, om det anföres besvär över den lokala styrelsens blivande beslut rörande den framställning från folkskolinspektören, som nu är under prövning. Jag kan naturligtvis därpå bara svara, att Kungl. Maj:t kommer att behandla detta ärende efter föreliggande omständigheter, och jag kan icke föregripa ståndpunktstagandet till ett administrativt besvärsmål. Det torde vara uppenbart, att ett sådant föregripande vore konstitutionellt oriktigt. Jag tror, att jag givit tillräcklig upplysning om den synpunkt på själva anordningen av undervisningen, som jag för min del har lagt.

Sedan har herr Björck, efter vad det förefaller mig, velat övervältra på Kungl. Maj:t en uppgift, som väl snarast tillkommer honom själv eller någon av hans kolleger i överstyrelsen, nämligen att övervaka skolorna och se till att icke den extra undervisningen i kristendom inkräktar på den ordinarie skolundervisningen. Emellertid har den ordinarie folkskolinspektören i sitt yttrande särskilt uppehållit sig vid denna fråga, och han säger därom följande: »I enlighet med den här angivna grunduppfattningen har jag alltid noga eftersett, att den nämnda extra undervisningen icke förlagts till tid, som rätteligen bort vara upptagen av den reglementsenliga undervisningen. Någon dylik sammanblandning har mig veterligen ej heller skett. Vidare har jag tillsagt lärarna, att iakttaga nödig försiktighet, så att den extra undervisningen under inga förhållanden — genom utsträckt läxgivning e. d. — komme att inkräkta på skolornas undervisning och bliva till men för denna. Stor varsamhet borde iakttagas vid sättande av betyg i ämnet kristendom, så att icke orätt vederfores lärjunge, som icke deltog i den extra undervisningen. Mälsmän och barn borde icke hållas i okunnighet om nämnda undervisnings frivilliga art.

Det förtjänar framhållas, att jag hos lärarpersonalen som regel mött förståelse för dessa och liknande synpunkter, och jag tror mig hava anledning antaga, i den mån jag har kännedom om förhållandena, att man sökt lägga den nämnda undervisningen så enkelt som möjligt samt varit försiktig vid givande av hemuppgifter.»

Skulle ändå skolöverstyrelsen finna det vara anledning att göra någon extra inspektion för att kontrollera, att dessa av inspektören mycket riktigt framhållna synpunkter bliva iakttagna, har väl skolöverstyrelsen tillfälle att skicka ut en av sina medlemmar på inspektion till platsen, och jag tror inte det kan begäras, att Kungl. Maj:t skall, såsom ärendet för närvarande ligger till, direkt handlägga den frågan.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag vill endast komma med en konstitutionell erinran. Här föreligger nu ett utskottsbetänkande, enligt vilket utskottets samtliga ledamöter äro ense om att ett missförhållande föreligger. Vidare har utskottets ordförande liksom andra talare här framhållit, att de ha behov av att tentera den nuvarande regeringen om vad man kan vänta av densamma, och herr Hellberg har sagt, att det här fordras att man med eftertryck tager itu med denna sak. Men så kommer som vanligt utskottet med sitt »utskottet förväntar emellertid att Kungl. Maj:t även utan någon framställning från riksdagens sida ingriper» etc. Vad är det för slags statskonst, herr talman? Så gjorde vi icke i den gamla goda tiden. Här har en motion väckts, ett utskottsbetänkande har tillverkats, en omfattande debatt med synpunkter har ägt rum, allt med besvär, tidspillan, tryckningskostnader och

Ang. kristendomsundervisningen i folkskolan. (Forts.)

förhoppningar. Då är det väl också riksdagens plikt mot parlamentarismen och sig själv och i varje fall uttryck åtminstone för ett praktiskt sinne och tillstymmelse till någon handlingslust att riksdagen består sig även med en skrivelse till Kungl. Maj:t om allt detta. Det kommer då att ligga i akten där uppe med rätt till officiell prövning. Riksdagens förväntning blir i alla avseenden effektivare än om vi bleksiktigt hoppas höga vederbörande skola uppleta våra döda protokoll om någon händelsevis ryktesvis får nys om desamma.

Jag yrkar bifall till motionen.

Herr Björck, Wilhelm: Herr talman! Endast ett par ord med anledning av det senaste yttrandet från statsrådsbänken.

Jag nödgas för min del hysa den uppfattningen, att det efter det kungsord, som fällts i den föreliggande frågan, är ganska tröstlöst att söka i de ifrågakavarande trakterna vinna någon respekt för undervisningsplanens bestämmelser.

Herr Sandegård: Herr talman! Endast ett par ord. Jag får beklaga, att herr statsrådet Undén blivit indragen i den här debatten eller känner sig ha anledning taga del i den. Emellertid skulle jag vilja säga med anledning av vad herr statsrådet senast yttrade angående oklarhet och dunkelhet i uppfattningen på vissa håll: ja, nog kvarligger dunkelhet, i första hand beträffande frågan, hur det är möjligt, att *samma* lärare vid en skola kan undervisa på ett sätt — i strid mot undervisningsplanen — under den extra timmen i kristendom och undervisa på *ett annat* sätt i överensstämmelse med undervisningsplanerna vid den ordinarie timmen, och hur detta kan betraktas såsom lämpligt eller lagligt, ävensom att man kan verkligen förutsätta, att denna extra undervisning inte på något sätt skall utöva inverkan på den ordinarie undervisningen. Jag medger, att det finns åtskilligt som är dunkelt här, men något av det dunklaste är detta.

Herr Lindhagen: Om riksdagen fortsätter på det här sättet att allt mer avskaffa sig själv och förväntar, att Kungl. Maj:t skall nog bäst bedöma och klara alla sakerna utan någon hänvändelse från riksdagen, så kan riksdagen gärna upphäva sig själv även i författningen. Fortsätta vi på det här sättet, så komma kanske andra att göra det.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr förste vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, i enlighet med föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Sandegård* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första kammarens första tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 11, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den i ämnet väckta motionen.

Ang. kristendomsundervisningen i folkskolan. (Forts.)

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr förste vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Om kristendomsundervisningens avskaffande m. m.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 12, i anledning av väckt motion angående kristendomsundervisningen i rikets skolor m. m.

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott för behandling hänvisad motion, nr 224, hade herr *Oscar Olsson* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att sådana ändringar i undervisningsplanerna för rikets skolor måtte vidtagas, att

1:o) kristendomsundervisningen avskaffades som särskilt ämne och undervisningen i religion och kristendom förlades till den historiska undervisningen samt läsningen och litteraturundervisningen;

2:o) morgonböner och andra tvångsandaktsstunder i skolan avskaffades.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande motion ej måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Först och främst skulle jag kanske med anledning av den varning, som herr K. J. Ekman för någon stund sedan gav mot att syssla med religiösa frågor här i riksdagen, be att få förklara, att jag tycker, att det är ganska lämpligt, att det förefinnes ett så pass stort intresse för religionsfrågor och religionsundervisning, att riksdagen vill syssla med dessa saker.

Utskottet har ansett, att det inte har inträffat något nytt, sedan kammaren avtog en liknande motion senaste gången, varför även de utskottsledamöter, som tidigare reserverade sig till förmån för en utredning, nu gått in för den synpunkten, att kammaren inte bör göra något alls åt saken.

Jag är mycket ledsen för att det står en grupp av livligt diskuterande ledamöter här mitt i gången i plenisalen, vilket stör i varje fall mig i någon mån. Ja, det var roligt att se, att de nu flyttat sig litet längre bort.

Det är dock, det ber jag att få upplysa utskottets ärade ordförande, något som har inträffat, sedan denna motion första gången behandlades och även sedan motionen för andra gången behandlades i riksdagen. Herr Tamm efterlyste i förra debatten något positivt intresse för kristendom och religionsundervisning hos sina motståndare. Den invändning, som först mötte denna motion här i kammaren var just den synpunkten, att det var en kristendomsfientlig motion och att motionären hade intagit en religionsfientlig hållning i och med det att han framkommit med denna motion. Jag tror, att herr Tamm också var inne på dessa vägar vid det tillfället. När emellertid motionen året därpå åter förelåg i kammaren, hade man gått ifrån den ståndpunkten; man var generad över att man på det sättet misskänt motionen. Och de herrar, som voro generade på grund av att de kallat denna motion för kristendomsfientlig och som nu måste omlägga sina synpunkter i det fallet, voro litet splittrade, men i allmänhet erkände de, att visst fanns det positivt intresse för kristendomen hos motionären, och det var visserligen mycket vackert av honom, men för att komma ifrån saken, nödgades de försöka sig på den utvägen att beskylla mo-

Om kristendomsundervisningens avskaffande m. m. (Forts.)

tonären för att vilja vara en religiös reformator, vilket motionären emellertid enligt deras mycket väl grundade motiv var alldeles för kortvuxen till.

Det erkändes således utan vidare av de flesta ledamöter i kammaren, med undantag möjligen för herr Tamm och herr K. J. Ekman och kanske några andra, att visst var det ett positivt religiöst intresse, som låg bakom, och inte heller kunde man förneka, att motionären hade rätt, då han hävdade, att det inte rädde religionsfrihet i landet på grund av det religionstvång, som utövades mot barnen i skolorna. Men hans förslag var så förfärligt opraktiskt, så uppe i det blå, så att därför kunde man inte fästa något avseende vid motionen.

Nu ber jag att få fästa första tillfälliga utskottets, speciellt dess ordförandes, uppmärksamhet på att det inträffat något både i fjol och i år i denna fråga, nämligen att man i dagspressens diskussion om religionsundervisningen tagit upp just de synpunkter, som motionären hela tiden har förfäktat. En lektor i historia här i Stockholm, vilken förut till på köpet varit rektor och har mycket gott pedagogiskt anseende, har förklarar, att nog borde man en gång taga itu med dessa slentrianmässiga andaktsövningar, som aldrig kunna bli till någon-ting, enligt all erfarenhet, utan bara verka förlöande och förstörande på det religiösa sinnet hos eleverna i skolorna. Och en annan lektor, en kristendomslektor, har också i dagspressen uttalat, att, såvitt han förstod, hade, om det skulle vara undervisning i kristendom och inte bara undervisning om kristendom den motionär i första kammaren rätt, som velat förlägga den delen av kristendomsundervisningen till litteraturläsningen.

Jag är då inne på den synpunkt, som spelat en stor roll i diskussionen om religionsundervisningen i skolorna allt sedan Knut Kjellbergs dagar och som går igen i överstyrelsens yttrande över min motion. Skolöverstyrelsen, som nog är mycket utmärkt, när det gäller organisatoriska frågor men som tycks vara något för ämbetsmannamässigt betonad, då det gäller pedagogiska och religiösa frågor, har i en ljuspunkt i sitt utlåtande sagt, att det ligger också i själva namnet kristendomkunskap, att man skall meddela barnen kunskap både i kristendom och om kristendom. Det var ju Knut Kjellbergs patos, att han ville ha undervisning *om* kristendom och icke i kristendom. Jag var på den tiden inte säker på att man kunde komma fram på den vägen, utan jag stod närmast på Fridtjuv Bergs ståndpunkt och har alltid gjort det, att det är svårt att skilja på undervisning om kristendom och undervisning i kristendom. Mina partivänner ha emellertid, sedan jag började motionera på den väg, som ledde fram till den i dag så högt berömda stadgan med de metodiska anvisningar, som nu gälla, velat gå ett steg längre, och ha både här och i medkammaren år 1918 väckt en motion, som gick ut på att de synpunkter, som jag framlagt, inte voro riktigt bra, eftersom de kanske inte ledde fram till den religionsfrihet, som jag syftade till. Denna motion erhöll en mycket grundlig behandling i första tillfälliga utskottet, där den nuvarande ecklesiastikministern då satt såsom ordförande. Utlåtandet gick ut på att det behövdes en utredning — det sades inte precis i de ordalag, som herr Wagnsson använde vid ett föregående tillfälle, då han yttrade sig i frågan här i kammaren, men med samma mening — en utredning av frågan om huruvida och i vilken utsträckning ändrade bestämmelser voro påkallade för att ge kristendomsundervisningen i våra skolor en historiskt objektiv inriktning, så att den inte behövde kränka religions- och samvetsfriheten.

Redan år 1918 var andra kammaren fullt på det klara med att det var för galet i ett land som vårt att ha en kristendomsundervisning i skolorna, som behövde kränka religions- och samvetsfriheten. Jag har inte anledning att tro, att herr Wagnsson i år står på någon annan ståndpunkt än den han intog, då han framlade denna sin reservation för kammaren, utan det är tydligen helt

Om kristendomsundervisningens avskaffande m. m. (Forts.)

och hållet formella synpunkter, som vid detta tillfälle avhållit honom från att hävda att behovet finnes. Jag är naturligtvis inte alls säker på att nuvarande ecklesiastikministern känner behovet i år såsom han kände det år 1918. Allt förändras och vi förändras med tiden. Men från min synpunkt sett finner jag, att om det var nödvändigt att år 1918 begära en utredning för att komma fram till verklig religionsfrihet i våra skolor, så är det nödvändigt nu också. Den reform, som genomfördes år 1919, kan inte av undertecknarna av det utskottsutlåtandet eller av andra kammaren betraktas såsom någon slutlig lösning av frågan, därför att både motionärerna och första kammarens tillfälliga utskott med dess ordförande i spetsen togo avstånd från den vägen såsom otillräcklig.

När jag säger, att jag inte är så säker som professor Kjellberg på sin tid var och som mina partikamrater vid det tillfället voro om att kristendomsundervisningen bör vara en undervisning inte bara om kristendom utan också i kristendom, så är jag nog i grund och botten tämligen ense med Knut Kjellberg i alla fall, därför att hela hans framläggande av sin synpunkt dock gick i samma riktning som jag har gått. Att jag står på den ståndpunkten, där jag nu står eller närmast på Fridtjuv Bergs ståndpunkt — åtminstone i fråga om formuleringen — det beror på att jag är litteraturlärare och att jag aldrig har kunnat begripa, att litteraturundervisning bara skall vara undervisning om litteraturen och inte också i litteraturen. Jag har visserligen på sin tid varit undervisare om litteraturen mera än i litteraturen, och som alla lärare med självaktning talat om alla de goda resultat jag då vann, men sedan har jag kommit ifrån det — och kanske inte vunnit lika goda resultat med undervisning i litteraturen som med undervisning om litteraturen! Jag anser det i alla fall vara mycket viktigt för en litteraturlärare att även vara lärare i litteraturen. Liksom det emellertid är alldeles omöjligt för en lärare i litteratur att utgå från den »rätta» ståndpunkten för den ena eller andra litteraturskolan, anser jag, att det bör vara absolut orimligt för en kristendomslärare. Det är på den punkten jag står i motsättning såväl mot Fridtjuv Berg som mot riksdagen. Jag anser det orimligt för en kristendomslärare, ifall han skall undervisa om och i kristendoms-kunskap så att inte religionsfriheten kränkes, att utgå ifrån en viss religionsåskådning såsom gudomligt given och ofelbar. Det är där som själva kärnpunkten ligger.

Nu har det emellertid inträffat en sak till, som är av synnerligen stor betydelse för frågans förändrade läge. Kammarens ledamöter erinra sig säkert, att det, som väckte den största förargelsen i min motion första gången var, att jag jämställde bolsjevikpropagandans berättigande i kommunisternas pionjärrörelse bland barnen med berättigandet i den svenska skolans religionspropaganda. Man fann det så förfärligt stötande, att jag ansåg, att den kristna skolans gudfruktighetspropaganda och den bolsjevikiska pionjärrörelsens gudlöshetspropaganda principiellt var alldeles samma sak, när man tar hänsyn till det viktiga och väsentliga, nämligen barnens rätt till okränkt religionsfrihet. Det var en här närvarande redaktör i kammaren och en annan ledamot, tillhörande mitt eget parti, som båda två ansågo, att det egentligen var något stolligt, då jag framställde den synpunkten, och de talade båda två om att det måtte väl ändå vara skillnad på en propagandarörelse för en kärleksåskådning och propagerande av en hatåskådning. Det är nästan genant att behöva påvisa för dessa bildade och högt begåvade män, att kärleken till Gud också innefattar hat till djävulen, att kärleken till det goda också innefattar hatet till det onda. Vad som nu föreligger är emellertid, att vi nu ha resultat av den bolsjevikiska folkskolans gudlöshetspropaganda. Åren ha gått, och det har släppts ut elever från denna statsskola med den religionsuppfattning, som är betecknande för Sovjetryssland. Resultatet av denna propa-

Om kristendomsundervisningens avskaffande m. m. (Forts.)

ganda kan svenska folket läsa hos en författare, som av samtliga borgerliga tidningars allra förnämsta litteraturkritiker betecknas såsom kritisk och höjd över alla misstankar att själv vara infekterad av de bolsjevikiska synpunkterna, nämligen Maurice Hindus. När man ser på resultaten av denna gudlöshetspropaganda, blir man förvånad över hur utomordentligt goda ur moralisk synpunkt de äro. Första gången jag diskuterade denna sak med ett halvt dussin statskyrkopastorer här i Stockholm, voro de synnerligen förvånade över dessa resultat och erkände utan vidare, att det var svårt att få sådana resultat i de kristna svenska skolorna.

För att undvika alla misstolkningar — jag vill inte säga missförstånd utan säger uppriktigt, som jag menar — ber jag att redan nu få påvisa, att jag naturligtvis vet, att det är mycket få ryska skolor, som ha åstadkommit sådana resultat, därför att de ryska skolorna i allmänhet äro för få och för dåligt utrustade för att åstadkomma några stora resultat. Men Hindus anför och bevisar, att de resultat han omtalar dock äro typiska för de skolor, som det är fråga om.

Ett av de exempel han framför, gäller en aderton år gammal ladugårdspiga, som han kallar Vera. Han framlägger helt och hållet resultaten av den uppfostran hon har fått. Först och främst beträffande hennes yrke. Hon är mjölkerska i det kooperativa jordbruket, och hon är så intresserad av sitt yrke och har en sådan arbetsglädje, att det skulle i allra högsta grad ha tillfredsställt till och med Rösio. — Det är kanske ett tomt tal för de flesta av de närvarande, eftersom det inte är så många jordbrukare, som äro intresserade av den här debatten; jordbrukarna skulle emellertid förstå, vad det är fråga om, när jag anför det exemplet. — Det skulle snarare kunna väntas en naturrevolution, än att denna mjölkerska skulle på något sätt försumma sin skyldighet i sitt yrke.

Men så komma vi till denna adertonåriga flickas medborgarkänsla och hennes medborgerliga ansvar. Hon hade genomgått vad vi skulle kalla folkskola och jordbruksbetonad fortsättningsskola men inte fått lov att fortsätta i lantbruksinstitutet, därför att hon behövdes i det sociala arbetet. Annars hade hon gärna velat det. Hon hade hand om hela kollektivens kulturarbete, föreläsningarbetet, biblioteksarbetet, förströelsearbetet, soaréerna o. s. v., efter sin egentliga arbetsdag. Första gången vi träffa henne är, när hon efter fullbordad arbetsdag måste cykla till en skola i grannkommunen för att för en del ungdomar hålla en utredning över programpunkterna i jordbruks- och industriprogrammet för den följande partikongressen. Dessa ungdomar offrade liksom hon utan något knot sin vackra sommarkväll på denna sak. Jag skall inte gå in på någon närmare skildring av hennes intresse för detta medborgerliga arbete. Hade nationella partiets ledare varit här närvarande, skulle jag ha glatt honom med att tala om denna flickas fosterlandskänsla, hennes beslutsamhet att offra liv och blod för fäderneslandet och underkasta sig alla värnpliktens besvärigheter, egenskaper, som skulle ha väckt hans stora glädje och beundran. På hennes medborgerliga uppfostran är det således svårt att finna några fel, såvida inte några pacifister skulle anse, att det sista är litet betänkligt.

Men det viktigaste är frågan om rikedom i hennes personliga liv, den godhet och höga moral, som framträda i hennes personliga liv och åskådning. Det är ganska naturligt, om man tar hänsyn till vad jag förut har sagt, att vederbörande amerikanska författare också här blev slagen med förundran. Ty vad var det han fann i fråga om hennes personlighetsbildning, om vi skola använda det uttrycket? Det var som sagt en adertonårig flicka, ett barn i många avseenden. Hon frågade honom om de amerikanska flickorna och de

Om kristendomsundervisningens avskaffande m. m. (Forts.)
 ras intressen, om hur många klänningar de hade, om deras skor, deras biografbesök o. s. v. — hon hade inte haft tillfälle att se ett enda ordentligt biografdrama. När hon hade fått sin nyfikenhet tillfredsställd, frågade hon: »Nå, vad ha de för syfte med sitt liv annars? Vad ha de för samhällssyfte, dessa amerikanska flickor i min ålder?» Den gode författaren svarade: »Sig själva.» Det ville hon inte tro. Hon var alldeles förbluffad över att dessa flickor levde för sig själva och sin egen tillfredsställelse. Gång på gång kom hon tillbaka till detta. »Nej, aldrig», sade hon, »aldrig skulle det kunna vara ett liv för mig.» Hon trodde helt enkelt inte på det.

När det gäller hennes inställning till privategendomen, skulle jag kunna förstå, om denna kammares ledamöter anse, att hon inte var någon verkligt god samhällsmedborgare, men de, som voro så intresserade av kristendomsdebatten, borde ha varit så mycket mer intresserade av hur djupt *kristlig* hon var i hela sin uppfattning på detta område, fast hon kallade sig för gudlös. Hon hade inte alls någon läggning, som skulle kunna förmå henne att anlägga den puckel, som de flesta av oss äro rätt så angelägna att ha, fast den hindrar oss att komma igenom det där nålsögat, som det är nödvändigt att gå igenom för att komma in i Guds rike. Det intresset begrep hon inte ett dugg av. Hon begrep inte, att det kunde finnas gamla människor, som höllo på samlandet av personliga ägodelar. Om de samlade miljoner, skulle de ändå dö ifrån dem. Det var uttalanden, vilka voro mycket lika den första kristna församlingens åskådning, som hon emellertid inte hade någon kännedom om. Hon hade inte fått läran, hon levde bara livet! Det var således den fullkomligaste ringaktning för sådana ägodelar, som mal och rost förtära, och det var inte bara en läpparnas bekännelse utan liv och verklighet. Och hon var som sagt inte ensam i det hänsendet. Hon var *typisk* för den ungdom, som hade gått ut ur gudlöshetspropagandans skolor.

När jag resonerade med statskyrkopräster för någon vecka sedan, frågade jag: »Vad ha ni att anmärka på en sådan människa? Står hon inte i många hänseenden så högt, som ni kunna tänka er? Ha ni något att anmärka på hennes godhet och hennes moral? Vad är egentligen att anmärka på resultatet av uppfostran i denna gudlöshetens propagandaskola?» Det var en av dessa sympatiska kyrkomän, som svarade mig enkelt och vackert: »Hon hade säkert varit ännu lyckligare, om hon trott på Gud.» Ja, det är en sak, som man kan diskutera. Men jag undrar: vad rör det samhället? Hon opponerade sig emot att tillfredsställelsen skulle vara livets mål. Livets mål var samverkan med människorna. Det är enligt min mening det väsentliga att komma fram till för samhällets uppfostran.

En av vårt lands allra främsta kritiker skrev i en morgontidning, att författaren blickade efter denna flicka, när hon gick, med en tiggares blick. Men det gör inte jag. Jag faller inte ned i beundran för denna flicka. Jag beklagar henne. Men inte därför, att hon skulle ha varit lyckligare, om hon trott på Gud. Jag tror, att om en livsåskådning hänges upp på en dogmatisk gudlöshetsföreställning eller på en lika dogmatisk föreställning om en av människor valhänt tillyxad gud, kan det komma på ett ut. Felet med henne kommer jag senare in på.

Man skulle ju kunna fråga sig vad det är som givit anledning till att resultatet av gudlöshetspropagandan i de ryska skolorna har blivit bättre än resultatet av gudfruktighetspropagandan i våra svenska skolor. Det beror naturligtvis inte på dogmen om gudlöshet utan ligger på ett annat plan. Att resultatet har blivit en sådan levande fromhet — ty det kunna vi nog gärna säga, fast det är en gudlöshetsfromhet — beror helt och hållet på att man i de bästa ryska skolorna har kommit fram till ett arbete under fria metoder

Om kristendomsundervisningens avskaffande m. m. (Forts.)

av en art, som vi inte känna till i Sverige. Och varifrån har sovjetstyret fått dessa fria metoder? Från det kapitalistiska landet Amerika. Sovjetmyndigheterna ha inte varit rädda för att hämta över till Moskva de ledande progressiva pedagogerna från Amerika, till och med genom flygplan, när de ha varit i Europa. De ha därigenom lyckats åstadkomma, att den moral och den medborgerliga ansvarskänsla, som alla skolor vilja inplanta i sina elever, blivit till en levande makt och en levande kraft. Det beror just på den frihetskänsla och ansvarskänsla, som följer med ett i metoderna fritt och ansvarigt arbete, låt vara att bakom och till grund för detta ligger en dogmatisk åskådning.

Det är just i det sistnämnda jag finner felet. Det är där jag finner brottet i sovjets skolsystem. Det är detta, att man till grundval för uppfostran av barnen lägger en dogmatisk åskådning, som barnen inte kunna skydda sig emot och som kväver barnens möjligheter till *fri* religiös utveckling. Detta inympande av de vuxnas färdiggjorda åskådning är den stora förbrytelsen i de bolsjevikiska skolorna med gudlöshetspropagandan liksom i de svenska skolorna eller i de tyska med den kristna propagandan, vare sig det är Söderblomspropaganda eller den nya nazistpropagandan eller Leninpropaganda. Att hela livsinställningen göres ofri för all framtid, är det brottsliga i ett sådant skolsystem. Om de tvångsföreställningar, på vilka uppfostran bygges, äro kristliga eller marxistiska, betyder för mig ingenting. De äro lika vedervärdiga i båda fallen, när de på det sättet tvångsinympas i de värnlösa barnsinnena.

Det anmärktes mot mig i den religionsdiskussion jag förut talat om, och det har anmärkts mot mig här i kammaren: »Ja, men det är inte bara religiösa tvångsåskådningar barnen få i skolan, utan det är också andra tvångsåskådningar, sociala, ekonomiska o. s. v.» Ja, men se herrarna, ehuru jag visst inte gör anspråk på att kallas vare sig kristlig eller religiös, anser jag, att livets uppgift är den andliga friheten. Kärnan i den andliga friheten är för mig den religiösa friheten, och är den anstucken, kan jag inte finna, att det blir av ett mänskligt liv vad det borde bli. Det är därför, som jag alltid i första hand har inriktat mig emot det religionstväng, som utövas mot barnen, framför allt annat tvång, som man visserligen också borde hålla i sikte. Att en vuxen människa väljer en kristlig åskådning eller en marxistisk åskådning — om de nu kunna sättas emot varandra — är fullkomligt i sin ordning, men att de, som inte äro gamla nog för att kunna välja, påtvingas en sådan oftast för hela livet, det upprör mig.

Nu frågar jag: vad har kristendomen för rätt till våld mot barnen framför bolsjevismen? Den nazistiska kristendomen i vårt södra grannland eller låt oss säga den söderblomska eller wagnssonska kristendomen i vårt land — vad i all världen ha de åskådningarna för rätt, som skulle gå före den bolsjevikiska trosåskådningen? Och det värsta är, att kyrkans och skolans kristendomsundervisning ger samhällets sanktion åt våldet på medborgarnas tanke- och yttrandefrihet. Så länge staten inte befriar sig från denna sanktion åt våldet på medborgarnas tankefrihet i barndomen, så länge kan man inte med kraft ta upp kampen för yttrande- och tankefrihet mot våldsåskådningarna i samhället.

Den väg jag har anvisat och som jag pekade på i början av mitt anförande, har börjat få understöd. Man har ansett, att det är i sin ordning, att man inte har kristendomen som ett särskilt ämne med alla de fördomar, som kunna komma därav, utan att man bör ordna saken på det sättet, att kristendoms-kunskap visserligen skall meddelas i lika stor utsträckning som nu men på ett sådant sätt, att man såvitt möjligt förhindrar en kränkning av reli-

Om kristendomsundervisningens avskaffande m. m. (Forts.)
 gionsfriheten hos barnen. Det är därom, som jag velat ha en skrivelse till Kungl. Maj:t. Jag vill inte, att vi skola ha kristendomsämnet så lagt, att det får liksom en gudomlig ursprungsprägel. Jag vill ha det lagt som alla andra ämnen, och det är därför jag föreslagit, att man skulle göra, som man gjort i Amerika. Det erkännes nu kanske inte som ett kulturland, men jag anser det vara ett kulturland just i fråga om anordnandet av kristendomsundervisningen. Jag vill, att liksom där undervisningen om kristendom skall läggas i den historiska undervisningen och undervisningen i kristendom i den litterära undervisningen.

Vad andaktsstunderna beträffar, behöver jag nu inte säga så mycket om dem. Till att börja med väckte det stor indignation, när jag karakteriserade dessa tvångsandaktsstunder efter förtjänst, men mina synpunkter delas nu av allt fler och fler lärare runt om i vårt land. Talet om att man skulle kunna reformera dessa slentrianmässiga andaktsstunder har allt mer och mer tystnat. Det har man inte lyckats med i århundraden här i landet, och därför tror man inte — och det gör man rätt i — att de kunna omändras genom förordningar och författningar. Jag har aldrig förnekat, att man bör ha samlingsstunder för barnen i en skola — dem håller jag på — men om de skola vara av konfessionell natur, måste de alltid bli slentrianmässiga. Det är allt flera som kommit underfund med att det är en parodi att beställa ett hjärtats samtal med Gud — för att använda börens definition — kl. 7.50 varje morgon i våra läroverk. Bättre är det aldrig med dessa tvångsandaktsövningar. Det är således icke behövt att offra så många ord på den saken.

Jag är väl medveten om att det inte i dag heller går att få kammaren till ett positivt beslut, inte ens majoriteten av de få herrar och damer, som ha varit vänliga att höra på vad jag har sagt, och ännu mindre av dem, som inte ha brytt sig om att höra på det. Men jag är ändå tämligen säker på att tiden också i detta hänseende kommer att rida litet fortare än riksdagsmännen i allmänhet äro benägna att tro, och det är därför, herr talman, jag till den kraft och verkan det hava kan ber att få yrka bifall till min motion.

I detta anförande instämde herr *förste vice talmannen*.

Herr Holmgren: Herr talman! Det resultat, som utskottet har kommit till, tyckes mig vara beklagligt, ty enligt min mening äro motionärens yrkanden förnuftiga och berättigade. Jag finner också en stor del av vad han här just nu har sagt särdeles tänkvärdt, och jag beklagar, att en stor del av kammarens medlemmar, som borde ha begagnat tillfället att tänka sig djupare in i dessa saker, icke ha varit närvarande för att höra det. Det är bedrövtligt, att vi inte kunna komma överens om att låta religionen vara en privatsak, vilket den till sin natur är. Jag tänker särskilt på den kristna tros läran och undervisningen i den. Antingen borde det inte vara någon undervisning i den kristna tros läran i skolorna, eller också, om det skall vara en sådan undervisning, bör den vara rent historisk. En del av landets befolkning vill öva påtryckning på den andra delen att tycka på samma sätt i fråga om religiösa trossaker, om vilka man ingenting vet och av vilka en del uppenbarligen strida emot vårt förnuft och all vår erfarenhet.

Man säger, att undervisning i kristendom åtminstone inte kan göra någon skada. Ja, det beror nog alldeles på hur den ges. Att undervisningen i kristen tros lära ovillkorligen kan göra skada, om den ges på ett olämpligt sätt, är jag alldeles övertygad om, och jag delar i det fallet de uppfattningar, som herr Olsson nyss har framställt. Barnasinnets korrumpas av att nödgas acceptera som sanning vad som icke genom förnuftiga skäl kan påvisas vara

Om kristendomsundervisningens avskaffande m. m. (Forts.)

sanning. En träning i att tro på grund av auktoritet utan avgörande skäl betyder en skadegörelse på tankeapparaten och på karaktären, som gör sina verkningar gällande genom hela livet hos många människor.

För en del personer, skulle jag tro, betingas deras ställning till frågan om religionsundervisningen därav, att de oupplösligt med varandra förbinda religion och god moral, undervisningen i religion och undervisningen i moral. Men det är icke berättigat. Goda moraliska grundsatser kunna bibringas ungdomen alldeles oavsett religionsundervisningen, och var och en vet, att en bättre eller sämre moralisk hållning, som ungdom och vuxna intaga, i mycket obetydlig grad är beroende av den kvantitet kristendomsundervisning som de ha fått.

Utskottet säger, att sedan år 1931 intet torde ha inträffat, som synes böra föranleda någon ändring i riksdagens ställningstagande. Ja, det är väl inte några yttre händelser, som behövas här, utan vad som behöves är väl endast en inre händelse, nämligen att ett tillräckligt stort antal av kammarens medlemmar under tiden sedan 1931 ha mognat till en vidsyntare uppfattning i dessa saker. Men troligen kan man väl inte hoppas, att så har varit förhållandet.

En verklig religionsfrihet är oförenlig med de nuvarande förhållandena i kristendomsundervisningen. Då jag för min del anser religionsfrihet vara en självklar fordran på en framskriden kultur, och då jag finner, att motionärens yrkanden äro ett steg i den riktningen, ber jag, herr talman att få yrka bifall till motionen.

Herr Wagnsson: Herr talman! Av de skäl, som utskottet anger på sidan 10 i föreliggande utlåtande, anser sig utskottet icke vilja tillstyrka ett bifall till motionen.

Denna fråga har under de senaste åren vid upprepade tillfällen varit föremål för överläggningar i riksdagen, och som de båda första talarna erinrade om, förelåg ännu så sent som 1931 en motion med i huvudsak samma innebörd som den vi nu behandla. Det visade sig då, att kammaren icke var benägen att följa motionären och att den inte ens ville taga det steg, som några reservanter i utskottet hade påyrkat och som syftade till en utredning i frågan om huruvida och i vilken utsträckning ändrade bestämmelser äro påkallade för att giva kristendomsundervisningen i våra skolor en historiskt objektiv inriktning, så att den icke behöver kränka religions- och samvetsfriheten.

Då vi inom olika läger i utskottet hade den meningen, att det i dessa tider icke skulle vara lämpligt att taga upp en strid om ett problem, som riksdagen för ett par år sedan bestämt uttalat sin mening om, enade vi oss om att av dessa formella skäl avstyrka motionen. Detta innebär från utskottsledamöternas sida intet avfall från tidigare i sak intagna ståndpunkter, vilket också motionären i sitt första anförande här erinrade om. För egen del har jag vid olika tillfällen både i denna kammare och i medkammaren lagt fram mina synpunkter på dessa problem, och jag finner ingen anledning att upprepa vad jag tidigare yttrat.

Jag skall för min del, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Thelin: Herr talman! Jag tänker inte alls gå in på något bemötande av motionären i hänseende till vad han här har yttrat, utan jag håller mig huvudsakligen till motionen. Jag har nämligen inte varit i tillfälle att höra hela hans anförande.

Motionären påyrkar kristendomsundervisningens avlägsnande från skolans schema såsom ett särskilt ämne. Anledningen därtill är inte, framhåller mo-

Om kristendomsundervisningens avskaffande m. m. (Forts.)
 tionären själv, att han vill undanhålla barnen kunskap i fråga om »den mäktiga kulturfaktor, religionen och kristendomen varit och äro i mänsklighetens liv och utveckling», utan anledningen är, säges det, att han vill skydda barnen från att erhålla en auktoriserad religionsuppfattning, och en sådan måste de enligt motionären erhålla, ifall de mottaga undervisning utav kristendoms-lärare, som erhållit teologisk utbildning.

Jag tar då först fasta på vad motionären framhållit om vikten av att de unga erhålla kunskap i fråga om religion och kristendom. Jag antar då också, att motionärens mening är, att de unga icke skola få en alltför ytlig kunskap om religion och kristendom, då dessa ju varit och äro mäktiga kulturfaktorer i mänsklighetens liv och utveckling, som motionären uttrycker sig. Skall undervisningen om religion och kristendom, såsom motionären önskar, läggas in i historie- och litteraturhistorieundervisningen, så måste naturligtvis tillräckligt utrymme beredas åt religionens historia. Att ha reda på profeterna, Jesus, Paulus och de viktigaste dragen av den kristna fromhetens historia hör till allmänbildningen. Redan nu talar man om en påfallande minskning i kunskapen i dessa ting, och fara är, att om ämnet skall leva som inackorderingshjon hos andra ämnen, det icke skall bli bättre i detta avseende.

Vidare måste fordras, att lärarna, som meddela undervisning i religionskunskap, äga fackkunskap i ämnet, likvärdig med den som de teologiskt utbildade lärarna nu måste äga. I varje annat ämne skulle det anses självklart, att lärarna, som undervisa i ämnet, skola ha en viss facklig utbildning i det samma. Skulle detta vara överflödigt endast i kristendomsundervisningen? Men varför då göra slut på den nuvarande anordningen? För bibehållande av denna tala både ämnets vikt, som nödvändiggör en ingående behandling i skolan, och nödvändigheten av en facklig utbildning av dem som undervisa i ämnet. Nej, säger motionären, den nuvarande kristendomsundervisningen bär prägeln av andlig ofrihet. Detta anser motionären vara en självklar sak. Jag förstår inte det självklara i den saken. Lärjungarna skola lära känna Jesu liv och förkunnelse samt såsom en bakgrund till detta den gammaltestamentliga fromheten, framför allt profeternas tankar. Jag förstår inte pratet om en auktoriserad religionsuppfattning, som skulle omöjliggöra en verkligt historisk och riktig framställning av hithörande ting. Det hör till de klichéer, som vid detta laget borde vara utnötta.

Ännu mera brist i omdömet visar motionärens jämställande av kristendomsundervisningens obligatoriska ställning och bolsjevikpropagandan bland barnen i kristendomsfientlig och samhällsupplösande riktning. Kan man verkligen även med motionärens utgångspunkt ställa de båda på samma plan, den ena åskådningen, som förkunnar den rena klasskampen och den krassa klassmoralen, och den andra, som med sitt kärleksbud vill överbygga motsatsen mellan människor och samhällsklasser och som inskräper sanning och rättfärdighet som en plikt mot alla? Jag undrar om det nutida samhället kan undvara den etiska fostran, som ligger i profeternas förkunnelse och i Jesu bergspredikan. Motionären önskar ju, att skolan skall ge »en sund moralisk hållning» och inte bara en fysisk sådan. Varifrån hämta inspirationen till denna, om inte från den mäktiga kulturfaktor, som under århundraden påverkat mänsklighetens liv?

Vad slutligen beträffar motionärens kritik av skolornas morgonandakt, så förstår jag inte varifrån motionären har sin erfarenhet, ty inte kan det gå till på det sättet vid den läroanstalt, där motionären har anställning, det tror åtminstone inte jag. Motionären yttrar nämligen, att morgonandakten är »lika kränkande för samvetsfriheten som fördärvlig för en i djupare mening religiös uppfostran». Något »neddragande eller meningslöst gyckel med de reli-

Om kristendomsundervisningens avskaffande m. m. (Forts.)

giösa värdena» förekommer inte vid morgonandakten vid våra läroverk, det tror jag mig kunna försäkra motionären. Psalmsång och bibelläsning med eller utan särskild utläggning eller förklaring förtjäna inte ett sådant omdöme.

Jag ber, herr talman, att med denna motivering få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Klefbeck: Herr talman! Jag vill börja med att bekänna, att jag ganska långt är ense med den förste ärade talaren. Det är en mängd synpunkter, som man framhållit, som jag livligt ansluter mig till, t. ex. när han säger, att det inte är rätt att lägga undervisningen så, att man påtrycker barnen en viss religiös ståndpunkt, att man övar våld och tvång, som han säger, på de ungas själar, så att de bli ofria och förhindrade att tänka, som herr Holmgren sade o. s. v. Jag instämmer likaså, när han gent emot detta framhåller såsom en barnens oförytterliga rättighet att få leva i okränkt religiös frihet.

Men jag kan inte undgå att undra över ett par saker. Männe inte den ärade motionären, så radikal han är, har kommit en smula efter sin tid, ty, såvitt jag förstår, har han icke lyckats visa, att alla dessa ohyggligheter, som han talat om, numera existera här i landet. Jag kan erkänna, att de förekomma t. ex. i de där västkustförsamlingarna, som vi talade om förut i dag, men inte i det stora hela. Och det märkliga är, att när motionären skulle söka bevisa sin sats, så utgick han till mycket stor del ifrån förhållandena 1918 och de åtgärder som han jämte andra pedagoger då företog för att komma till ett annat tillstånd. Men vi få då inte förglömma, att det är inte 1918 nu, utan det är helt andra förhållanden, som nu äro rådande. Sammalunda när motionären drog fram exemplet med den där ryska flickan, — ett exempel som vann min stora beundran —, så har han ju därmed inte egentligen visat någonting beträffande den sak, han vill visa. Ty dels återstår det ju att visa, att denna flicka verkligen är typisk för det stora flertalet ungdom där borta, och dels skall man väl inte förgäta, att om vi vilja här i Sverige söka efter fina karaktärer t. o. m. bland de s. k. ladugårdspigorna, så skall det inte vara så förfärligt svårt att hitta en hel mängd sådana exempel.

Det som jag ville säga, är nu det, att vi icke få glömma, att det ändå finns någonting, som heter 1919, då vi fingo en ny undervisningsplan i fråga om kristendomsundervisningen, en plan, som tar tydligt i sikte, att man med denna undervisning skall försöka befrämja lärjungarnas religiösa och sedliga utveckling. Och i samma plan anbefalles en sådan läggning av undervisningen, att den ger rum för en vidhjärtad fördragsamhet mot olika tänkande. Och det anbefalles vidare, att undervisningen skall ordnas så, att den icke kommer i strid mot samhällets krav på tankefrihet för de olika individerna.

Och hur skall man lägga undervisningen för att motsvara dessa höga syften? Jo, enligt planen skall den läggas på historisk grund. Man skall i sin framställning för barnen följa den religiösa utvecklingen. Då börja de i skolorna med den primitiva äldsta judendomen på patriarkernas tid, — och det kan väl hända, att man berättar för många berättelser ifrån den tiden. Sedan man så gått igenom den allra äldsta judendomen, skall man övergå till den reformerade judendomen, som kom till stånd genom profeterna, och de höga idéer och sanningar, som de förkunnade. Och så skall man då till sist komma över till kristendomen och där framför allt bli förtrogen med mästarrens liv och lära och ställa barnen inför hans person och de höga religiösa sanningar, som han förkunnar. Och så skola de till sist få litet kännedom om de övriga religionerna, de s. k. hedniska religionerna och något också om kyrkans historia. Om man nu, fast ämnet kallas kristendom, i själva verket

Om kristendomsundervisningens avskaffande m. m. (Forts.)
låter dem få följa den religiösa utvecklingen inom en hel del av de allra viktiga religionerna, så kan man ju fråga sig, om verkligen en sådan undervisning är ägnad att förhindra ungdomarna att tänka själva i religiösa ting. Vidare är det föreskrivet, att undervisningen skall läggas på etisk grund, att det sålunda inte får vara några färdiggjorda dogmer, som ympas in, som det heter, utan barnen skola få lära sig vad som kräves i samlevnaden mellan människor för att dessa skola bli i tillfälle, som herr Olsson sade, att samverka och tjäna varandra.

Nu kan man ju invända mot detta, att det som 1919 års plan vill genomföra, det är inte ännu genomfört överallt i landet. Detta har t. ex. inte skett på västkusten. Men vi skola också då komma ihåg, att några år före denna 1919 års plan, nämligen 1914, så fingo vi en ny undervisningsplan för undervisningen i seminarierna. Och allt eftersom denna nya plan hinner verka, så att vi få lärare, som gå ut i skolorna, som ha fått denna undervisning sig meddelad både till sin egen uppfattning av religionen och kristendomen och om hur de skola bibringa sina elever denna kristendom, så kunna vi väl hava anledning att hoppas, att de glädjande erfarenheter, som vi gjort av enligt den nya planen utbildade lärare, skola komma att framträda på allt fler och fler ställen, till dess att vi fått en sådan religionsundervisning, som 1919 års plan åsyftat att skänka oss.

Sedan är det bara en liten sak till, som motionären har berört, och det är den s. k. morgonandakten, och där vill jag också ge honom rätt ganska långt, ty det minns jag själv ifrån den tid, då jag satt på skolbänken och deltog i morgonandakten, att den många gånger inte var så värst livgivande, och det kan ju hända, att inom många läroverk det på sina håll finns kvar mycket av den där slentrianmässiga morgonandakten. Men jag tror att inom folkskolan, som jag bättre känner till, förhållandet är betydligt annorlunda än det var för några år sedan. Såsom belysning härav skall jag anföra, hur det gick till vid de två sista morgonandakterna, som jag har bevistat i den folkskola, som jag har litet att göra med. Jag kom för några veckor sedan till denna folkskola, och jag skall säga, att jag kom som en tjuv om natten. Jag kom, när barnen stodo uppställda och de sålunda inte kunde inställas för att särskilt vara mig till behag. Hur gick det då till vid denna morgonandakt? Jo, där sjöngo de små barnen — det var tredje eller fjärde klass — den här versen:

Ty var din trätobror benägen
till vänskap, medan än är tid!
Gör väl, då än du är på vägen,
så hinner du ditt mål med frid!
Gör väl ej blott åt den, som löner,
åt den som prisar dig igen:
I samma hjärta, samma böner
hav rum för ovän och för vän!

Och sedan de hade sjungit den sången, så bådo de små barnen Herren välsigne oss och bevara oss, och så satte de sig ner, och så var den andakten slut. Jag undrade litet, varför de hade tagit den versen till morgonandakt, men förklaringen kom sedan: de behandlade sedan den något mindre vackra historien om hur illa Josefs bröder handlade mot sin stackars bror.

Den andra andakten tillgick så: Det var små barn, jag minns inte riktigt, om det var första eller andra klassen. De stodo uppställda med sina knäppta händer, och så sjöngo de: Gud som haver barnen kär, se till mig som liten är, och så läste de Fader vår, och så gjorde de en liten knix, och så var den morgonandakten slut. Jag vågar verkligen fråga min gamle vän, om han tror

Om kristendomsundervisningens avskaffande m. m. (Forts.)

det vara ett sådant våldförande av barnens själ eller kränkande av religiösa värden, som därigenom tillfogades de unga.

Ja, jag har, som sagt, mycket stora sympatier för det som herr Olsson vill, men med den läggning, hans motion fått, kan jag inte annat än yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Norman: Herr talman! Jag är övertygad om att åtskilliga ledamöter i denna kammare känna ett behov av att genom ett positivt beslut ge sin anslutning till det religions- och samvetsfrihetskrav för undervisningen, som är den bärande tanken i herr Olssons motion, men som inte äro beredda att utan vidare godtaga de riktlinjer för att åstadkomma detta och de ändringar i undervisningsplanen, som motionären påyrkar. När frågan förelåg här senast, år 1931, hade utskottet även då avstyrkt motionärens hemställan, men då förelåg det en reservation av herrar Wagnsson och Karl A. Johanson med ett yrkande, som återfinnes här i utskottsbetänkandet på sid. 10 omedelbart ovanför utskottets yttrande och som förut har citerats här i debatten. Då jag tänker mig, att just denna hemställan, som då gjordes, skulle kunna vara en samlingslinje för oss alla, som vilja ge uttryck åt vårt sanningskrav i detta avseende, både för dem som omedelbart kunna ansluta sig till motionärens positiva yrkanden och dem som inte äro beredda att genast göra detta men som ändå vilja någonting i denna fråga, ber jag, herr talman, att få göra denna hemställan av dessa reservanter såsom mitt yrkande i denna debatt.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Jag skall först be att få ta tillbaka det yrkande, jag ställde i slutet av mitt anförande, och ansluta mig till det av herr Norman nu framställda yrkandet, därför att jag är ense med herr Norman om att det ändå är bättre att få de ledamöter av riksdagen, som verkligen vilja ha religionsfrihet i skolan, även om de icke vilja gå mina vägar, med på en opinionsyttring.

Sedan har jag endast ett par ord att tillägga och då först och främst till min gamle vän herr Klefbeck, som i forna dagar stod på mina religionsfrihetsmotioner, ehuru han nöjt sig med att de blivit genomförda ett kortare stycke väg än han då var pigg på att gå. Herr Klefbeck beskyllde mig för att utgå från de förhållanden, som rådde, då han och jag gingo tillsammans. Han menade, att nu fanns det inte något religionstväng, och han gav en del exempel på att religionstvängar tar sig inte sådana former som det gjorde då. Men, herr Klefbeck, det är samma sak: i religionen har man antingen religionsfrihet, eller också har man inte religionsfrihet, det är alldeles säkert, och några försök att smussla med att på vår västkust tar sig religionstvängar råare uttryck än på ostkusten, höra inte hit. Det är på samma sätt som när man smusslar med att i nazisternas land tar sig religionstvängar råare uttryck än i Sverige; det hör inte heller hit. Religionstväng är religionstväng, och religionstväng är alltid korrumpierande, och om man får en omedveten eller mera medveten inriktning till ett visst tvångsläge i fråga om sin religionsfrihet, så betyder det i sak ingenting. Inte ett dugg.

Jag skall ge ett exempel, som ögonblickligen visar, hur galet herr Klefbeck resonerar, när han säger, att det nuvarande systemet inte medför något religionstväng. Vid förra tillfället, när saken diskuterades, fick jag en skrapsa för att jag kanske inte gick så mycket i kyrkan, som jag borde göra. Jag gick i kyrkan påskdagen i år, och jag får säga, att jag gick dit i verkligt religiös stämning. Jag kände det liksom sjunga inom mig: »Kristus är uppstånden», och var följaktligen mycket väl beredd på en verklig andaktsstund i kyrkan. Jag fick höra, vad man fick höra i de flesta svenska kyrkor den

Om kristendomsundervisningens avskaffande m. m. (Forts.)

dagen, att om Kristus inte verkligen är uppstånden i *köttet*, så betyder kristendomen ingenting, då är ingenting bevisat av kristendomen! Denna enfaldiga och grova indiska fakirkonst med en kroppslig uppståndelse »från de döda» göres varje år i de svenska kyrkorna runt om i landet till det väsentliga och kärnan i kristendomen! Hur har svenska folket blivit intränat att tolerera ett sådant hän emot den kristna religionen? Jo till att börja med genom små söta bönestunder i folkskolorna. Därifrån kommer det. Man skall låta bli att fjäska, när det gäller så allvarliga saker som religionsfrihet.

Jag är herr Thelin mycket tacksam för den välvilliga ton, han anlade nu jämfört med förra gången, då han med sin överlägsna pondus så att säga nästan satte sig på mig. Jag uppskattade denna synnerligen vänliga ton till sitt fulla värde, och den hölls ju så tämligen genomgående. Jag är emellertid inte benägen att upptaga alla hans missuppfattningar till bemötande; det är jag ändå inte skyldig till. Det enda jag skall taga upp till behandling, därför att herr Klefbeck var inne på samma sak, det är denna rörande vädjan om morgonandakterna och deras stora betydelse som andaktsstunder. Han ställde mig själv till rätta och frågade, om det gick så till vid Linköpings seminarium. Jag kan försäkra herr Thelin, att det hela uppfattas på det sättet jag sade av många seminarister i Linköping, utan att jag därmed riktar någon anklagelse mot lärarna, som säkerligen göra sitt bästa och äro mycket goda lärare.

Var jag fått upplysningarna ifrån? Ja om man här i Sverige skulle våga från religiöst håll att göra en enquête bland skolungdomen, då skulle man få se någonting! Det har gjorts litet undersökningar på sina håll, och resultaten äro märkliga.

Sedan vill jag livligt instämma med herr Klefbeck i att det finns åtskilliga bönestunder, som äro söta och som äro verkligt rörande, i synnerhet för åhörare som infinna sig, men det är en sak som jag vill påpeka. Om dessa böneförrättare verkligen för en gångs skull kunde tänka sig den saken, att dessa andaktsövningar ha den största betydelsen för deras egen andakt, så kanske de också skulle bli varse, vilket gyckel dessa andaktsstunder i många fall äro för lärjungarna och framför allt vilken slentrian det så gott som alltid blir av dem även under en god lärares ledning.

Jag har, herr talman, efter dessa anmärkningar ingenting mera att tillägga. Jag instämmer som sagt i herr Normans yrkande.

Herr Branting: Herr talman! När man framhåller, att under de sista åren ingenting nytt tillkommit, som bör kunna föranleda riksdagen att taga ny ståndpunkt i detta ärende, så är detta icke riktigt — det har verkligen tillkommit någonting nytt. Jag syftar på den systematiska religiösa propaganda, som bedrives dagligen i radion. Där förekommer ju, såvitt jag vet, både andaktsstunder, religiösa föredrag, utsändningar utav högmässorna och annat dylikt. Man kan om denna radioverksamhet tycka vad man vill — jag har ju min inställning — den har i alla fall den fördelen, framför religionen i skolorna, att den kan betraktas såsom frivillig för den som vill höra på. Den som inte vill, kan knäppa av apparaten. Men också denna radioförkunnelse är, såvitt jag förstår, en anledning till att överväga, om det inte verkligen finns goda skäl att numera förminska och helst alldeles avskaffa den religiösa undervisning och uppbyggelse, som förekommer i skolorna.

Jag har bara velat fästa uppmärksamheten vid detta nya faktum, religionspropagandan i radio, som enligt mitt förmenande spelar en mycket större roll, än man i allmänhet tycks tänka på.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på det nu ifrågavarande utlåtandet yrkats 1:o) att vad utskottet

Om kristendomsundervisningens avskaffande m. m. (Forts.)

hemställt skulle bifallas; 2:o) att kammaren skulle bifalla den i ämnet väckta motionen; samt 3:o), av herr *Norman*, att första kammaren skulle för sin del besluta, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av frågan om huruvida och i vilken utsträckning ändrade bestämmelser vore påkallade för att ge kristendomsundervisningen i våra skolor en historiskt objektiv inriktning, så att den icke behövde kränka religions- och samvetsfriheten.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Olsson, Oscar*, begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till herr *Normans* yrkande, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första kammarens första tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 12, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr *Normans* yrkande i ämnet.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Vid förnyad föredragning av första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 13, i anledning väckt motion angående avveckling beträffande statsförvaltningen av det s. k. dubbeltjänstsystemet, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 14, i anledning av väckt motion, II: 303, angående viss ändring i gällande motorfordonsförordning, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändrad lydelse av § 24 riksdagsordningen ävensom väckta motioner angående vissa ändringar i lagen om val till riksdagen.

*Om vissa
lätnader be-
träffande ut-
övändet av
rösträtt.*

Till konstitutionsutskottets handläggning hade båda kamrarna den 24 mars 1933 hänvisat en av Kungl. Maj:t till riksdagen avlåten proposition, nr 227, däri Kungl. Maj:t till riksdagens prövning i grundlagsenlig ordning framlagt följande

Om vissa lättnader beträffande utövandet av rösträtt. (Forts.)

*Förslag
till
ändrad lydelse av § 24 riksdagsordningen.*

§ 24.

(Nuvarande lydelse:)

(Kungl. Maj:ts förslag:)

Rösträtt må ej utövas av annan valberättigad än den, som vid valtillfälle personligen sig inställer; dock att dels sådan valberättigad, som genom frånvaro från valdistriktet till följd av yrkes- eller tjänsteförpliktelse är förhindrad att personligen inställa sig vid valtillfället, må, i den utsträckning och under de villkor, som stadgas i vallagen, utan sådan inställelse avgiva valsedel, dels ock make må, i den ordning som stadgas i nyssnämnda lag, avgiva valsedel genom andra maken, därest denna är röstberättigad.

Rösträtt må ej utövas av annan valberättigad än den, som, på sätt i vallagen sägs, vid valförrättning personligen sig inställer; dock att dels sådan valberättigad, som till följd av yrkes- eller tjänsteförpliktelse är förhindrad att personligen inställa sig, må, i den utsträckning och under de villkor som stadgas i vallagen, utan sådan inställelse avgiva valsedel, dels ock make må, i den ordning som stadgas i nyssnämnda lag, avgiva valsedel genom andra maken, därest denna är röstberättigad.

I samband härmed hade konstitutionsutskottet till behandling förehaft de inom riksdagen väckta likalydande motionerna nr 33 i första kammaren av herr *Lindström* m. fl. och nr 39 i andra kammaren av herr *Ström* i Göteborg m. fl., vari hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning om sådana förändringar i vallagen, att de av i motionen angivna skäl från rösträttens utövande utestängda befolkningsgrupper bereddes tillfälle att deltaga i allmänna val.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på återopade grunder hemställt,

- 1) att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nu icke kunnat av riksdagen bifallas, ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om fortsatt utredning av i utlåtandet berörda frågor samt framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda; samt
- 2) att motionerna I: 33 och II: 39 måtte anses besvarade genom vad utskottet förut hemställt.

Reservation hade anmälts av, utom annan, herr *Björkman* och herr *Magnusson* i Tumhult, vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Herr Björkman: Herr talman! Jag har vid detta utlåtande anmält en reservation in blanco. Då kammarens protokoll kommer att uppsättas, skall det sägas, att en blank reservation avgivits av herrar *Magnusson* i Tumhult och *Björkman*, och i protokollet kommer det att stå, att reservanterna icke angivit syftet med sin reservation. Jag skall därför i allra största korthet be att få angiva detta syfte.

I början av den kungl. propositionen har justitieministern anfört följande:
»I Sverige liksom även i andra länder med representativt statskick är till bevarande av valhemligheten och valsäkerheten i övrigt såsom huvudregel vid politiska val stadgat, att rösträtten skall utövas vid personlig inställelse inför

Om vissa lättnader beträffande utövan- det av rösträtt. (Forts.)

valförrättaren i det valdistrikt, där väljaren är i röstlängd uppförd.» Från huvudregeln har emellertid skett undantag bland annat för äkta makar. Därvidlag torde väl få tänkas, att man utgått från att vid röstningen skola de tu förtroendefullt vara ett, oaktat de kunna hava olika politiska åsikter. De bägge inblancoreservanterna ha emellertid ansett, att den regel, som har angivits såsom huvudregel för röstning men från vilken detta motiverade undantag för äkta makar medgivits, borde för framtiden vara bestående. Då frågor av liknande beskaffenhet, ehuru av mindre omfattning, tidigare varit före — såsom när det gällde att utsträcka rösträttsmöjligheterna för diplomater i utlandet m. fl. — har jag anmält samma åsikt som nu, nämligen att jag ansåg, att det icke borde förekomma någon utsträckt möjlighet att utöva rösträtt annat än personligen i eget valdistrikt, förrän man ordnade så, att det bleve röstplikt. Emellertid är det ju nu endast fråga om en skrivelse med begäran om en fortsatt utredning. Och då, oavsett vad utskottet skrivit, det givetvis blir en förutsättningslös utredning, kommer frågan sålunda sedermera upp i ett större sammanhang. Om jag för min del då fortfarande har säte i riksdagen, får jag då tillfälle bedöma, huruvida jag skall vidhålla min nu angivna principiella ståndpunkt.

Jag har endast velat säga dessa ord och har icke något yrkande att framställa.

Herr Reuterskiöld: Herr talman! Jag behövde ju inte yttra mig i ärendet, då den föregående talaren inte hade något yrkande; men det kan ju i alla fall vara skäl att betona, att när utskottet gått in för den kläm, som här föreligger, innebär detta ett godkännande av den grund, som i departementschefens yttrande är framställd om utökning av tillfällena för personlig inställelse utanför det egna valdistriktet för avgivande av sina röster. Att utskottet inte kunnat förorda den nu föreslagna grundlagstexten beror därpå, att utskottet anser det vara önskvärt, att riksdagen har möjlighet att bedöma frågan i dess helhet och i ett sammanhang. Det är skrivet med fästet avseende vid möjligheten av att valsedelsförsändelser inom landet — bortsett från äkta makars — kanske inte behöfve förekomma. Beträffande frågan om röstning utom valdistriktet är utskottet fullkomligt ense med Kungl. Maj:t. Att utredningen blir förutsättningslös, är ju vidare uppenbart; men på denna punkt har ju departementschefen med fog kunnat önska ett ställningstagande från riksdagens sida. För min del har jag velat ge uttryck för utskottsmajoritetens ståndpunkt i frågan.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 33, i anledning av väckt motion angående omdaning av tryckfrihetsprocessen.

I en inom första kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 248, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville för sin del besluta eller hos Kungl. Maj:t begära förslag till tryckfrihetsprocessens omdaning till överensstämmelse med övligt rättegångsförfarande och i varje fall till en rimlig domstolsorganisation, vartill borde komma en hedersdomstol sammansatt av lekmän.

Utskottet hade i det nu ifrågakvarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

Ang. omdaning av tryckfrihetsprocessen.

Ang. omdaning av tryckfrihetsprocessen. (Forts.)

1:o) att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av frågan om möjligheterna att ombilda processen i tryckfrihetsmål, anhängiggjorda av enskilda, i sådan riktning, att större säkerhet för de enskilda däri-genom uppnåddes, samt om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda;

2:o) att motionen I: 248, i den mån den icke härigenom blivit besvarad, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herr *Hallén*, greve *Spens* samt herrar *Björkman*, *Borg*, *Andersson* i Igelboda, *Olsson* i Mora och *Vougt*, som på anförda skäl yrkat, att riksdagen måtte avslå såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen.

Herr Björkman: Herr talman! Det tycks vara min uppgift i dag att förklara reservationer till konstitutionsutskottets utlåtanden. Jag skall icke heller i detta fall hålla något långt anförande, men jag vill dock klarlägga anledningen till att åtskilliga av utskottets ledamöter till det nu föredragna utlåtandet avgivit en reservation. Reservanterna ha — och det vilja de betona — medgivit, att det finns brister, som otvivelaktigt i viktiga delar vidlåda tryckfrihetsprocessen; men vi reservanter ha ansett, att icke en del och särskilt icke den del, varom nu är fråga, lämpligen bör utbrytas ur sitt sammanhang och bli föremål för en särskild utredning. Detta, emedan vi hålla före, att de särskilda delarna i tryckfrihetsprocessen djupt ingripa i varandra. Om detta ingripande i de olika delarna av tryckfrihetsprocessen tyckas vi för övrigt vara ense med utskottet, som, då motionen gällt en fullständig omdaning av tryckfrihetsprocessen, har yttrat, att en dylik omdaning även måste medföra ändringar i flera andra bestämmelser i tryckfrihetsförordningen och att däri-genom reformen sannolikt skulle behöva utsträckas att gälla hela berörda grundlag.

Dessa svårigheter vid utbrytningen ha för övrigt varit beaktade vid de föregående tillfällen, då det gällt att få en ny tryckfrihetsförordning. Jag vill endast påpeka, vad som är omnämnt i utskottets utlåtande, nämligen hurusom konstitutionsutskottet vid 1871 och 1872 års riksdagar ansåg sig böra framkomma med en fullständig *ny* tryckfrihetsförordning. 1887 års proposition, vilken ju alla känna till, ledde icke till någon påföljd från riksdagens sida, enär riksdagen upplöstes, men den inbegrep ett *alldeles nytt* förslag. Icke blott uppställning av den gamla tryckfrihetsförordningen utdömdes, utan även själva språket. Det förklarades, att det icke ens var möjligt att röra vid något av huvudpartierna, utan att hela lagen måste omskrivas. Därefter till-sattes på grund av riksdagsskrivelser 1902 och 1908 särskilda tryckfrihets-kommitterade, som sedermera utarbetade sitt betänkande, och där tryckte man starkt på enhetligheten i tryckfrihetsförordningens bestämmelser.

Jag skall, herr talman, be att få citera några yttranden, som gjordes av dessa tryckfrihetskommitterade. De sade bl. a., att den gamla tryckfrihetsförordningen var en ärevördig omklädnad för vår tryckfrihetsrätt men också ett helhetsverk av synnerligen ömtålig beskaffenhet, som icke låter sig upplappas. Den måste, säges vidare, lämnas så gott som orörd eller ersättas med något nytt. Just detta förhållande hade tid från annan stått som ett avgörande hinder för även sådana partiella reformer, som för det allmänna omdömet tett sig såsom i och för sig högst nödiga eller nyttiga. Vidare säges det, att den ena ändringen för den andra med sig, till dess måhända hela systemet är oigenkännligt och att det är svårt att beräkna ändringarnas verkningar. Tryckfrihetskommitterade tala också om anledningen till att de gått fram med så stor var-samhet. Reformfrågorna vore nämligen beroende av problem av allmännare

Ang. omdaning av tryckfrihetsprocessen. (Forts.)

straffrättslig eller processrättslig art. Framför allt gällde detta om förteckningen å de särskilda straffbara tryckfrihetsbrotten liksom handläggningen av jurymål. I fråga om juryn gällde, att om dess bibehållande svårligen någon meningsskiljaktighet torde varit rådande. Vägande betänkligheter, fortsätta kommitterade, mötte mot att söka åstadkomma en tidsenlig reform utan samband med i ena fallet en allmän straffrevision eller åtminstone en omarbetning av de partier av strafflagen, som beröra yttrandefriheten, och i andra fallet en omdaning av det allmänna rättegångsförfarandet i brottmål. Så mycket mindre anledning syntes föreligga att giva sig in på ett dylikt ur sitt naturliga sammanhang lösbrutet reformförsök, som strafflagens omarbetning och rättegångsordningens omdanande ju redan vore under arbete. — Slutligen skall jag återge ytterligare det uttalandet från kommitterade, att hur än lagrevisionen måtte utfalla, torde jurynstitutet komma att bibehållas.

Vi reservanter ha ej mot vad som sagts av dem, som så ingående sysslat med detta spörsmål, ansett det lämpligt att förorda en utbrytning, som konstitutionsutskottet gjort. På den ringa utredning, som föreligger i motionen och som förebragts inför konstitutionsutskottet, ha vi icke funnit oss beredda därtill. Vi sakna i konstitutionsutskottets utlåtande några bärande direktiv, och vi finna detta utlåtande självt vara tveksamt inför sin gärning. Det är icke ett positivt fasthållande av det lättförklarliga i denna utbrytning, utan det ligger en stor tycken hos utskottet. Först talas det i utlåtandet om att förhoppningarna på juryn icke i *allo* infriats. Och vidare att processen erbjuder svårigheter för de enskilda målsägandena, men att annorlunda ställer sig saken *måhända*, då det gäller mål, som äro föremål för allmänt åtal. Utskottet talar vidare om reformer beträffande den egentliga tryckfrihetsprocessen, såvitt det berör enskilda målsägande, och att det är önskvärt att utredning erhålles om *möjligheten* och lämpligheten av reformer, men ej *vilka* reformer som det är fråga om. Vidare säges det, att utskottet ej förbiser, att förslaget kunde möta vissa principiella betänkligheter, men att frågan ej blott är en processfråga utan i första hand ett verksamt skydd för berättigade enskilda intressen, och att därför här bör kunna gå för sig med en utbrytning. Då vill jag endast i parentes göra den frågan, om det är möjligt att tänka sig, att en process någonsin skulle vara allenast självändamål. Ty processen är väl alltid till för att vara ett verksamt skydd för särskilda intressen. Satsen är för mig dunkel.

Så kommer man till utskottets hemställan, där det anhålles om utredning av frågan om möjligheterna att ombilda processen i tryckfrihetsmål, anhängiggjorda av enskilda, i sådan riktning, att större säkerhet för de enskilda därigenom uppnås. Jag frågar mig då: är det icke stora svårigheter att särskilja sådana tryckfrihetsmål, som anhängiggöras av enskilda personer? Jag tänker mig t. ex., att en tidning skulle skriva, att en viss polistjänsteman hade uppträtt på något förargelseväckande sätt, civilklädd på gatan. Detta blir ett enskilt fall, och då skulle detta falla in under det förslagsvis ändrade förfarandet, då det avsåge en enskild, som kanske ville påtala tidningen. Så kommer en annan tidning och påstår, att mannen har i sitt ämbetsrum uppträtt förargelseväckande. Då skulle detta påtalas av den kränkte under andra former, då han beskyllts för förseelse i tjänsten och vi skulle med utskottet icke söka få någon ändring i processen i det senare fallet, churu det kanske med avseende å sina verkningar varit ännu mer kränkande i detta fall än i det andra! Jag undrar också, om det skulle vara just dessa frågor — processer, som äro anhängiggjorda av enskilda personer, vilka känna sig kränkta — som äro de viktigaste anmärkningspunkterna mot vår nuvarande tryckfrihetsprocess och om det icke är andra delar, som kunna vara ännu mera betydelse-

Ang. omdaning av tryckfrihetsprocessen. (Forts.)
fulla. Får jag, herr talman, säga en sådan del. Som domare har jag några gånger varit med vid handläggning av tryckfrihetsmål och fått lämna den grannliga frågeställningen till jury. Jag har också varit med i hovrätt och granskat underställningsmål, som kommit dit, och jag får säga, att det var det mest penibla, man hade att göra, att granska alla dessa frågor för att se att de ur processrättslig synpunkt vore fullt riktiga. Jag undrar, om man icke, om önskemål skulle framställas, skulle påpeka vikten av att man finge någon lättnad i avseende å denna underställning. Naturligtvis antar jag, att det ej skulle bli underställningsmål i fråga om dessa enskilda, som, så vitt jag förstår, enligt utskottet skulle gå förbi juryn. Men jag anser, att det vore viktigt, att rättegångsförfarandet i övrigt bleve lättat, därigenom att det — såsom tryckfrihetskommittéerna också sade — ej behövdes underställning i andra fall, än där någon blivit fälld.

Nu vill jag, herr talman, framhålla — och jag är säker på, att även reservanterna i övrigt äro med därpå — att då vi här yrka avslag på konstitutionsutskottets kläm i dess utlåtande, vi därmed ingalunda velat säga ett nej för upptagandet av frågan om en omdaning av tryckfrihetsförordningen eller, om befogade skäl kunde föranleda därtill, en utbrytning av hela tryckfrihetsprocessen för sig. För min del har jag med reservanterna tänkt, att man i detta fall skulle kunna förvänta, att Kungl. Maj:t skall kunna hava sin uppmärksamhet fäst på denna fråga. Riksdagen gjorde år 1931 ett uttalande i anledning av en motion, och detta uttalande har naturligtvis legat för Kungl. Maj:t. Det uttalades där, att det finns många brister med avseende å tryckfrihetsprocessen och att de fortfarande äro värda uppmärksamhet. Så mycket som Kungl. Maj:t besluter — jag höll på att säga beschlyter i alla tänkbara frågor, skulle man väl kunna förvänta, att hos Kungl. Maj:t kunde finnas intresse för att underkasta även denna fråga en prövning för att se efter, i vilka delar processen behöver omgestaltas. Därest endast denna av utskottet förordade utbrytning skulle komma upp och Kungl. Maj:t skulle anbefalla en utredning endast i denna del, är jag rädd för, att det under utredningen skulle visa sig, att man hade kommit i en återvändsgränd. Man skulle därvid förlora kanske, många år av betydelselös utredning på detta område. I så fall kanske man inte vunne det syfte, som har avsetts utan i stället satte denna fråga i ett sämre läge. — Tillfälle finns ju också, om utskottets förslag avvisas, för enskild motionär att med en utredning, statistiskt lagd och i övrigt välmotiverad, komma fram till riksdagen vid ett annat tillfälle.

Som kammaren har sig bekant, har första kammaren — nej jag menar naturligtvis andra kammaren — antagit utskottets utlåtande med avsevärd majoritet. Efter vad jag nu yttrat, anser jag mig dock icke komma med något omotiverat yrkande, när jag ber att få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till den avgivna reservationen.

Herr Reuterskiöld: Herr talman! Den siste ärade talaren, reservanternas talesman, befarade, att vi skulle komma in i en återvändsgränd, om vi följde utskottets hemställan. Men, herr talman, det är just i en återvändsgränd, som vi nu befinna oss, då vi följt den väg, han anvisade, nämligen en allmän revision! Den vägen har man försökt gå sedan 1912 och då just ha vi kommit in i en återvändsgränd, ur vilken vi nu skulle söka leta oss tillbaka.

Det bästa förslag till tryckfrihetsförordningens omdaning, som sett dagen, det bästa och mest genomarbetade, är 1912 års framställning, men den har icke kunnat genomföras och har heller inga som helst utsikter att gå igenom, *därför att den avser tryckfrihetsförordningen i dess helhet.* När man inte

Ang. omdaning av tryckfrihetsprocessen. (Forts.)

har lyckats med det bästa förslag, som överhuvud taget varit utarbetat, och med den bästa sakkunskap, som stått till buds, då frågar jag mig: är det någon möjlighet att gå vidare på den vägen? Äro vi då inte inne i en återvändsgränd?

Nu har den ärade motionären framlagt ett förslag, som med reservanternas utgångspunkt borde hava accepterats av dem. Han har ju gått in för en allmän revision av tryckfrihetsprocessen, även om han inte lämnat några direktiv för densamma. Det är ju, herr talman, med denna fråga som med många andra, bland dem frågan om riksdagens arbetsformer, att om man kommer med direktiv, så faller förslaget på dem, men kommer man icke med några direktiv, faller det hela genom den invändningen, att det saknas direktiv! Med den stora och, höll jag på att säga, blinda förtröstan på Kungl. Maj:t, som den siste ärade talaren lade i dagen, borde han kunna vara med om att göra en framställning till Kungl. Maj:t att taga frågan under övervägande. Utskottet har emellertid skrivit sin motivering på ett sådant sätt, att den inte utesluter möjligheten att, om man börjar i denna lilla ändan av problemet, skall det i fortsättningen kunna visa sig, att man kan taga med en större del. Men då är man inte bunden i förväg, och då kan man under arbetets fortgång komma till en uppfattning, som närmar sig reservanternas, men på ett mera praktiskt sätt. Jag tror därför, att det är en både klok och framkomlig väg, som utskottet pekat på, då det kommit med sitt förslag om skrivelse till Kungl. Maj:t.

Andra kammaren — den ärade talaren sade *första* kammaren, och jag hoppas, att det måtte bli sant, även om det inte var sant — har ju antagit detta skrivelseförslag efter en ingående debatt, och jag förmodar, att första kammaren inte heller skall avvisa den utväg, på vilken man här kan komma fram till en revision av tryckfrihetsförordningen i de fall, där en sådan revision dock allmänt anses vara önskelig.

Här har sagts, att det är omöjligt. Ja, mina herrar, vi ha senast i år antagit en partiell ändring av tryckfrihetsförordningen. Den hör nu till de grundlagsändringar, som redan äro fastslagna på rikssalen, och denna ändring gick mycket bra. Den ena partiella reformen har gått efter den andra, och jag har aldrig sett, att de på något sätt skadat tryckfrihetsförordningen. I vissa fall äro sådana reformer ganska olämpliga, och det är när det gäller undantagen från allmänna handlingars offentlighet. Där ökar man katalogen gång på gång. Men det är naturligt, att då man satte i gång en utredning, som skulle förminska antalet undantag och såsom resultat fick ett mångdubblat eller åtminstone dubblat antal, man kommer till uppfattningen, att denna väg inte är så alldeles framkomlig. Men här gäller det inte *den* frågan utan ett helt annat spörsmål, och utskottet har för sin del ansett, att om man nu börjar med denna punkt, kommer man att ha utsikter till ett verkligt tillfredsställande resultat.

Jag tror inte att jag längre behöver gå in på detta spörsmål, utan jag vill endast säga, att den omständigheten att utskottet varit försiktigt i sin motivering, väl knappast torde kunna vara någon anledning till invändning från de försiktiga reservanternas sida.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I herr Reuterskiölds yttrande instämde herrar *Källman* och *von Geijer*.

Herr Sandegård: Herr talman! Jag ber endast att få till protokollet anteckna, att jag i konstitutionsutskottets utlåtande hamnat på utskottsmajoritetens sida. För den händelse jag emellertid varit närvarande vid ärendets

Ang. omdaning av tryckfrihetsprocessen. (Forts.)
justering, skulle jag otvivelaktigt ha kommit att befinna mig på den andra sidan. Anledningen därtill skulle huvudsakligen kunna anses vara uttryckt i den sista meningen i den av herr Hallén m. fl. avgivna reservationen.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Ang. omläggning av vägskatten.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 90, i anledning av väckt motion om ändrad lydelse av 59 § lagen angående väghållningsbesvärets utgörande på landet.

I detta utlåtande hade utskottet hemställt, att riksdagen med bifall till motionen II: 359, av herr *Andersson* i Leabo m. fl., måtte för sin del antaga följande förslag till

Lag

om ändrad lydelse av 59 § lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet.

Häri genom förordnas, att 59 § lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet skall i nedan angivna delar erhålla följande ändrade lydelse:

59 §.

Vägskatten utgår efter vägfyrek med iakttagande därav:

- a) att fastighet påföres en vägfyrek för varje tvåhundra kronor av taxeringsvärdet; samt
- b) att inkomst påföres en vägfyrek för varje femton kronor därav; dock med iakttagande att vad som icke uppgår till hel vägfyrek bortfaller. Vägfyrektalslängd i — — — till vägstyrelsen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1934.

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herrarna *Johansson* i Uppmälby, *Granath*, *Dalberg*, *Alfred Andersson*, *Olsson* i Rödningsberg, *Andersson* i Löbbo och *Ericsson* i Sörsjön ansett, att utskottets utlåtande bort erhålla följande lydelse:

»Utskottet finner, att starka skäl blivit anförda för en omläggning av vägskattebördans nuvarande fördelning. Emellertid är enligt utskottets åsikt möjligheten att på ett lyckligt sätt lösa frågan om införande av en ny lagstiftning rörande allmänna vägar i icke ringa mån beroende på hur vägskatten regleras. Dessa frågor torde därför om möjligt böra lösas i ett sammanhang. Då utskottet förväntar, att förslag till ny lagstiftning om allmänna vägar med det snaraste kommer att föreläggas riksdagen till prövning, anser utskottet, att lösningen av nu förevarande fråga till dess bör anstå.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet, att motionen II: 359 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.»

Herr **Granath**: Efter den utgång, som den föreliggande motionen har fått i andra kammaren, förstår jag det hopplösa i att här försöka förmå denna kammare att följa reservanterna.

Ang. omläggning av vägs-katten. (Forts.)

Jag vill i alla fall med några ord redogöra för de skäl, vilka för reservanternas varit avgörande för att de inte i år velat gå in för den förändring, som föreslås i den motion, som här föreligger. Anledningen har varit den, att en utredning pågått sedan 1929, som omfattar inte bara en omläggning av vägs-katten utan också en omorganisation av hela vårt vägväsende. Den motion, som här föreligger och som utskotts-majoriteten gått in för, är till en del byggd på denna utredning, som nu ligger på remiss och som man har all anledning tro till nästkommande år kommer att leda till en kungl. proposition, som omfattar inte bara en omläggning av hela vägs-katten utan även en utjämning av densamma.

Det lagförslag, som här föreligger, kan i alla fall, även om det i en del fall kommer att skapa en del lättnader, inte skipa den rättvisa, som man har tänkt sig genom en skatteutjämning. Jag vill erinra om, att det finns olikartade vägdistrikt. Det finns vägdistrikt, som inte ha mera än 2 å 4 öre per vägfyrk i utdebitering, medan det däremot enligt utredningen finns sådana, som ha 65 öre per vägfyrk. Ja, under årens lopp har utdebiteringen till och med varit uppe i 85 öre per vägfyrk. Den omläggning av vägs-kattebördan, som nu skulle äga rum från fastighet till inkomst, kommer i en del vägdistrikt inte att ha de verkningar, man har räknat med och i synnerhet i sådana vägdistrikt, som endast omfatta jordbrukslägenheter. I en del industridistrikt kommer det givetvis att bli större omläggning av vägs-katten från fastighet till annan inkomst. Det finns vägdistrikt uppe i Norrland, som ha i runt tal 400,000 fyrk, och utav dessa 400,000 fyrk ha bolag inom samma vägdistrikt inte mindre än 200,000 fyrk. Det skulle alltså bli en lättnad för de stora bolagen, när fyrken överflyttas på inkomsttagarna.

Jag skall inte uppehålla tiden längre utan endast framhålla detta som ett starkt skäl för att man i år inte bör gå in för att fastställa den nya utdebitering, som här föreslagits beträffande vägs-katten, då detta säkerligen senare kommer att förhåla en förnuftig lösning av hela vårt vägväsende. Jag säger ännu en gång, att om man har anledning att tro, att det till nästa år kommer en kungl. proposition, som omfattar hela problemet, har man väl ingen anledning att i år gå händelserna i förväg på grund av en motion och således lösa en del av det problem, som sammanhänger med omorganisationen av hela vårt vägväsende.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Sederholm: Den fråga, som här föreligger, d. v. s. en revision av vägs-kattegrunderna, har ju varit föremål för riksdagens prövning många gånger och även medfört ändringar undan för undan i den riktning, som även detta förslag går ut på, nämligen att lätta skattetrycket för jordbruket och åstadkomma en utjämning mellan samtliga beskattningsföremål även i detta hänseende. Detta förslag innebär emellertid inte en fullständig utjämning, utan endast en förskjutning i utjämnande riktning. Det sammanfaller med det förslag, som har väckts av den vägkommitté, som för ett halvt år sedan avslutade sitt arbete, och det var beräknat, att detta förslag skulle i sin helhet och alltså även i denna del föreläggas detta års riksdag. Genom ogynnsamma omständigheter har detta inte blivit fallet, men när nu denna fråga, som lagtekniskt ligger fullständigt fristående från lagförslaget i övrigt, blivit bragt under riksdagens prövning, bör ju också denna separata och särskilda fråga prövas efter rent sakliga grunder. När man det gör, har utskottet kommit till, att denna i och för sig rättvisa och riktiga reform, vilken inte kräver andra lagändringar som konsekvens, bör, när motion nu föreligger, prövas fristående.

Det ligger ju även så pass väl till att denna fråga är prövad, och yttranden

Ang. omläggning av vägskatten. (Forts.)

ha avgivits av samtliga myndigheter, som komma att höras över den nya väglagen. Dessa yttranden finnas också återgivna i utskottets utlåtande, och med mycket få undantag tillstyrka de förslaget. En del av de hörda myndigheterna yrka till och med på att man borde gå längre än vad detta förslag innebär. Under sådana förhållanden anser jag liksom också utskottet, att de grundläggande yttranden, som böra föregå ett beslut från riksdagens sida, föreligga i denna stund i nöjaktig omfattning och äro tillräckligt klarläggande. Jag anser, att under sådana förhållanden bör riksdagen och riksdagens första kammare på samma sätt som andra kammaren kunna gå till ett beslut i denna fråga.

Vad som gör frågan mera angelägen än vad den kanske annars skulle vara, är det hårda skattetryck, som nu påvilar jordbruket, och att jordbruket säkerligen behöver all den lindring, som kan vara med rättvisa överensstämmande. I det fallet föreligger väl knappast något bestridande, att inte denna reform skulle vara i överensstämmelse med vad rättvisa och billighet kräva.

Med åberopande av vad jag sålunda anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häri instämde herrar *Elof Andersson* och *Fritiof Gustafson*.

Herr Dalberg: Då jag är med bland reservanterna, skall jag be att få motivera detta med några ord. Det är ju alldeles riktigt, som framhållits här, att skattetrycket vilar ganska hårt på jordbruket. Utredning har ju också skett, men fråga är, om inte möjligheten att kunna skapa större vägdistrikt egentligen varit en av förutsättningarna för denna utredning.

Om nu detta förslag skulle bli antaget, hur ställer det sig då för vägdistriktet? I Dalarna, där jag känner till förhållandena, finns det jordbrukssocknar, där man just inte har någon industri, utan där ett stort bolag kan äga nästan all jorden. För ett sådant vägdistrikt skulle förhållandet bli det, om förslaget antages, att en del av vad ett sådant stort bolag får betala skulle övervältras på en hel massa små inkomstagare. Låt oss nu tänka på en sådan, som har till exempel 1,000 kronor om året i inkomst. Om han då har 70 vägfyrk och utdebiteringen skulle springa upp till 60 à 70 öre per vägfyrk, skulle en sådan där mindre bemedlad, som har så nätt om pengar, få betala 40 à 50 kronor i vägskatt. Han har själv inte råd att åka bil, under det att bolagsherrarna åka bil gladeligen. En sådan där stackare, som har så liten inkomst, skulle genom antagandet av detta förslag få bidra med flera tiotus om året i vägskatt.

Om det åtminstone vore så, att vägdistrikten blevo så stora, som utredningskommittén föreslår, vore ju inte så mycket att säga, ty då blir det nog en bättre fördelning av vägskattebördan. Genom att med bibehållande av de vägdistrikt, vi nu ha, taga ett så stort språng, som här föreslås, uppnår man i en hel massa vägdistrikt inte den lindring, som man åsyftar, utan övervältrar i stället bördorna, som jag förut sagt, på en massa mindre bemedlade människor.

Herr Wohlin: Man får, herr talman, vid denna frågas bedömande icke förbise, att jordbruket i kommunalskattehänseende intager en ogynnsam ställning. Som bekant ha vi här i landet alltjämt det s. k. garantiskattesystemet, enligt vilket jordbruksfastigheter skola beskattas även för en inkomst, som de i tusental, ja i tiotusental fall icke äga. Att vägbeskattningen under sådana förhållanden är en ytterligare tunga är ju alldeles uppenbart, och då man känner de regler, enligt vilka vägbeskattningen för närvarande utgår, måste man — liksom förut sagts här under debatten — finna att dessa regler för inne-

Ang. omläggning av vägskatten. (Forts.)

havare av jordbruksfastigheter äro synnerligen oförmånliga. Den lyckligaste lösningen av denna fråga är naturligtvis en fullständig skatteutjämning, som i förevarande hänseende likställer inkomst av jordbruksfastighet med annan inkomst, och jag vill uttrycka den livliga förhoppningen, att denna fullständiga utjämning icke måtte dröja för länge. Att emellertid med hänsyn till att denna sak icke nu föreligger till bedömande avstå från den partiella reform, som nu är föreslagen, förefaller mig synnerligen omotiverat. Att nu taga ett steg i rätt riktning, innebär ju icke, att man vid en senare tidpunkt på något sätt försvårar möjligheten att taga steget fram till en fullständig utjämning.

Jag vill med anledning av vad den näst föregående talaren sade tillägga, att uppenbarligen är den föreliggande frågan i stort sett ett lantbrukarintresse av första ordningen, och de speciella förhållanden från Dalarna, som han relaterade, där jämförelser gjordes mellan bolag och mindre inkomsttagare, har en ganska underordnad betydelse vid bedömande av denna fråga för riket i dess helhet.

Slutligen och framför allt har jag begärt ordet för att som ledamot av den skatteutjämningsberedning, som nyligen avslutat sitt arbete, erinra därom, att därest kammaren och riksdagen skulle vänta med genomförandet av en skatteutjämning på det område, som nu föreligger, till dess att frågan om väghållningsdistriktens storlek och andra därmed sammanhängande spörsmål blir slutligen löst, dröjsmålet kan bli ganska långt. Jag vill erinra därom, att denna skatteutjämningsberedning härutinnan har splittrat sig på två skilda linjer. En majoritet, där visserligen en av medlemmarna representerar den socialdemokratiska partiriktningen, har gått in för väghållningsdistriktens utvidgning till landstingsområdena och har sålunda tänkt sig en framtida ordning, varigenom landstingsområdena skulle bli utdebiteringsområden för vägskatten. Herr Carlström och herr Magnusson i Tumhult i andra kammaren samt herr Tjällgren och jag i denna kammare ha emellertid häremot anfört en reservation, vari vi vända oss emot denna tilltänkta lösning på en rad skäl, och vi ha i huvudsak anslutit oss till det förslag, som de s. k. vägsakkunniga under herr Sederholms presidium på den punkten tänkt sig såsom en framtida reformlinje. Med hänsyn till att frågan sålunda ligger på detta sätt splittrad, torde det väl dröja ganska länge, innan i varje fall de, som föreställa sig landstingsområdena såsom lämpliga framtida utdebiteringsområden för vägskatten, kunna få se denna önskan realiserad, och man föregriper, såvitt jag förstår, icke nämnvärt den fortsatta skatteutjämnningen inom de nuvarande väghållningsdistrikten eller inom något förstörade sådana distrikt, därest man nu bi-träder den reform, som här är föreslagen.

Jag vill till sist erinra om att tiderna för det svenska jordbruket äro sådana, att ingen åtgärd får underlåtas, som i ett läge som det nuvarande kan, om också ofullständigt och kanske icke så mycket som man önskar, i sin mån bidra till att lätta jordbrukets utomordentliga bekymmer. Här är nu en reform, som föreligger på vägbeskattningsens område, och jag ber, herr talman, att livligt få tillstyrka bifall till utskottets hemställan i denna fråga.

I detta anförande instämde herr *andre vice talmannen* samt herrar *Tjällgren, Per Andersson, Gabrielsson, Sandström, Ernst Svenson, Gunnar Bodin, Oscar Ericson, Anton Pettersson* och *Johan August Larsson*.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upp-

Ang. omläggning av vägskatten. (Forts.)
 repat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Granath* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad jordbruksutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 90, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Herr statsrådet *Schlyter* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 257, med förslag till förordning om ändrad lydelse av §§ 2 och 3 förordningen den 5 juni 1909 angående konungariket Sveriges stadshypotekskassa, m. m.

*Ang. vissa
ändringar i
allmänna
reseregle-
mentet.*

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag om ändring i vissa delar av allmänna resereglementet den 27 juni 1929 (nr 210) m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I en till riksdagen avlåten, den 10 februari 1933 dagtecknad proposition (nr 100) hade Kungl. Maj:t, under åberopande av vid propositionen fogat utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att godkänna vid propositionen fogat förslag till kungörelse angående ändring i vissa delar av allmänna resereglementet den 27 juni 1929 (nr 210).

I berörda proposition hade departementschefen framhållit, att i samband med det förslag till upphävande av stadgan om skjutsväsendet, som förelagts innevarande års riksdag, jämväl erfordrades vissa ändringar i allmänna resereglementet den 27 juni 1929. Det av departementschefen framlagda förslaget till dessa ändringar innebar i huvudsak, att resekostnadsersättning för hästskjuts bestämdes till 35 öre per kilometer utan tillägg av kilometerpenningar eller alltså efter enahanda grunder, som nu gällde för bestämmande av ersättning för resa med annan automobil än taxeaomobil.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *J. Johansson* i Friggeråker (nr 252) och den andra inom andra kammaren av herr *I. Pettersson* i Rosta m. fl. (nr 421), hade hemställts, att riksdagen måtte dels i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte i den utsträckning som kunde finnas lämplig föreskriva, att kilometerpenningar icke skulle utgå till i motionen omnämnda grupper av befattningshavare, dels ock besluta, att den i 2 § i allmänna resereglementet upptagna ersättningen för färd med annan automobil sänktes från 35 öre till 30 öre per kilometer.

I förevarande sammanhang hade utskottet till behandling jämväl upptagit av riksdagens år 1932 församlade revisorer under §§ 28 och 29 i deras berät-

Ang. vissa ändringar i allmänna resereglementet. (Forts.)

telse gjorda uttalanden angående dels utlämnande av reseförskott och kontrollen över deras återbetalning, dels ock statsverkets kostnader för tjänsteresor.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 252 och II: 421

a) godkänna vid utlåtandet fogat förslag till kungörelse angående ändring i vissa delar av allmänna resereglementet den 27 juni 1929 (nr 210);

b) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övertvägande vad utskottet i utlåtandet anført beträffande ytterligare utredning angående vissa allmänna resereglementet och besparingsreglementena berörande spörsmål.

Herr Reuterskiöld: Herr talman! Jag har begärt ordet på denna punkt, därför att statsutskottet i sin motivering har gjort ett uttalande, om vilket jag för min del måste säga, att det förefaller mig alltför sangviniskt. Jag skulle vilja säga, att jag tror, att det är rent orimligt.

Utskottet säger i slutpunkten på sitt yttrande, att utskottet förväntar, att då nu en undersökning ytterligare skall göras, utredningen skall komma att leda till ett resultat, som medför en sådan avfattning av vissa delar av resereglementet, att »icke ändringar däri skola behöva åtminstone under de närmaste åren vidtagas». Herr talman! Jag tror inte, att det finns några ändringar i det nuvarande resereglementet, som kunna företagas, vilka inte i sin tur kunna framkalla nya förändringar. Det är med detta resereglemente på det sättet, att det har kommit till på grund av det gamla ursprungliga resereglementets bristfälligheter, som voro så i ögonen fallande på många håll och i många avseenden, att man ville råda bot därför. Detta har dock enligt min mening skett på ett sätt, som gjort det onda sjufalt värre. Det nya resereglementet, som under hand utarbetats och som nästan årligen översetts och granskats, har detta oaktat årligen försämrats. När man nu äntligen fått detta nya resereglemente, har det inneburet, att man blott försökt stoppa till vissa kryphål eller andra möjligheter i de gamla bestämmelserna för erhållande av reseersättning, men icke haft någon positivt ledande tanke. I visst fall kunde det vara berättigat, men i andra fall har man låtit leda sig av en fullkomligt felaktig princip, såvitt jag kan förstå, nämligen den s. k. besparingsprincipen, som i många fall leder till motsatsen. Om man nu verkligen skall kunna vinna det, som utskottet vill vinna, vågar jag säga, att det går inte på de partiella reformernas väg, utan då får man lov att lägga om hela resereglementet efter mycket mera vidsynta principer än de, efter vilka det nu är byggt.

Jag har intet att erinra däremot, att riksdagen ännu en gång försöker att komma fram på denna väg, men jag har, herr talman, velat redan nu giva uttryck åt min personliga övertygelse, att vägen kommer att visa sig oframkomlig liksom den hittills visat sig vara det. Vill man inte lägga om resereglementet på ett sätt, som bättre än det nuvarande svarar mot de verkliga behoven, kommer resultatet alltjämt att bli, vad man än skriver, nya kryphål. Det är den enda utveckling, som man kan komma till på detta sätt.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i förevärande utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd åt två förutvarande lärarinnor vid privatläroverks småskolavdelningar; och

nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till riks-försäkringsanstalten.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

*Anslag till
vattenkrafts-
länefonden.*

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtande nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under rubrik »Utgifter för kapitalökning» gjorda framställning om anslag till vattenkraftslänefonden jämte i ämnet väckta motioner.

I den till riksdagen den 3 januari 1933 avlätna propositionen (nr 1) angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1933/1934 hade Kungl. Maj:t (punkt 28 av det vid propositionen under rubrik »Utgifter för kapitalökning. Bil. 2» fogade utdraget av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för samma dag) föreslagit riksdagen att såsom kapitalökning för vattenkraftslänefonden för budgetåret 1933/1934 anvisa ett reservationsanslag av 200,000 kronor.

I sammanhang med Kungl. Maj:ts förevarande förslag hade utskottet till behandling förehått två likalydande motioner, väckta den ena, nr 153, inom första kammaren av herr *L. Tjällgren* m. fl. och den andra, nr 366, inom andra kammaren av herr *A. J. Johansson* i Bro, i vilka hemställts, att riksdagen måtte besluta, att å lånebelopp, lyftat ur vattenkraftslänefonden, skulle erläggas årlig ränta med högst 4 procent; att riksdagen måtte bevilja tilläggsanslag till nämnda fond, så att inom tre år under densamma ställda kapitalbelopp uppginge till 15,000,000 kronor; samt att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att statskontoret måtte tilldelas befogenhet medgiva uppskov med kapitalamortering av lån ur fonden, därest särskilda skäl därtill vore och så ske kunde utan att lånens återbetalning äventyrades.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte

I) med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande förslag och med avslag å herrar *Tjällgrens* m. fl. och *Johanssons* i Bro motioner (I: 153 och II: 366), i vad de beträffande anslagsfrågan skilde sig från Kungl. Maj:ts förslag, såsom kapitalökning för vattenkraftslänefonden för budgetåret 1933/1934 anvisa ett reservationsanslag av 200,000 kronor att utgå av lånemedel;

II) i anledning av berörda motioner i övrigt

a) hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande ändrade grunder för beräkningen av räntan vid utlåning från statens utlåningsfonder, med hänsyn tagen jämväl till möjligheterna för en räntesänkning;

b) medgiva, att de av 1929 års riksdag i skrivelse nr 97 givna bemyndigandet om rätt att biträda ackord m. m. finge så tillvida utsträckas, att betalningsansånd finge meddelas även i fall, då dylikt anstånd ej påkallades av gäldenärs eller löftesmans iråkade obestånd, dock allenast där särskilt vägende skäl därtill föranledde.

Herr Tjällgren: Herr talman! I min motion nr 153 i denna kammare har jag jämte ett par andra av denna kammares ledamöter hemställt, att riksdagen måtte besluta, att å lånebelopp, lyftat ur vattenkraftslänefonden, varå för närvarande och alltsedan år 1922 ränta utgått efter en räntesats av 5 procent, hädanefters skall erläggas en årlig ränta av högst 4 procent.

Anslag till vattenkraftslånefonden. (Forts.)

Utskottet har emellertid inte ansett sig kunna tillstyrka denna motion utan har om den saken sagt, att med hänsyn till att nuvarande medelräntefot å utestående statslån — därifrån är dock det i statens järnvägar nedlagda kapitalet undantaget — blott är 4.55 procent, har det synts utskottet som om riksgäldsfullmäktige och statskontoret skulle ha rätt i, vad de anfört, nämligen att »skäl föreligga för viss sänkning av räntan å lån från vattenkraftslånefonden och andra lånefonder, där ränta för närvarande utgår med 5 procent. Frågan bör emellertid ej nu lösas enbart för vattenkraftslånefondens del utan förutsätter» — som utskottet säger — en mera allmänt lagd utredning, varom utskottet vill tillstyrka att framställning nu av riksdagen göres hos Kungl. Maj:t.» I anslutning därtill har ju också utskottet under punkt II hemställt, att riksdagen må »hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande ändrade grunder för beräkningen av räntan vid utlåning från statens utlåningsfonder, med hänsyn tagen jämväl till möjligheterna för en räntesänkning».

Nu har jag, herr talman, inte begärt ordet för att framställa något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan, men jag har ansett mig i anslutning till vad utskottet här anfört under punkt II, som jag nyss nämnde, passa på tillfället och uttala den förhoppningen, och jag riktar mig då i främsta rummet till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet, ehuru han inte för tillfället är närvarande här i kammaren, att den utredning, som utskottet här ifrågasatt, inte måtte alltför länge låta vänta på sig. Jag vill bestämt hävda den uppfattningen, att här föreligger ett verkligt behov av en räntesänkning, och man har litet svårt att förstå, att det för närvarande för lån ur denna fond skall utgå en så hög ränta som efter 5 procent.

Jag har, herr talman, som sagt inte något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa åtgärder till stöd åt hantverket jämte i ämnet väckta motioner;

nr 98, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under rubrik »Utgifter för kapitalökning» gjorda framställning om anslag till hantverkslånefonden; samt

nr 99, i anledning av väckt motion om ändring av de allmänna villkoren och bestämmelserna för lån från industrilånefonden.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 44, i anledning av väckt motion om tilläggstullar för vissa slag av trädgårdsprodukter.

Om tilläggstullar å vissa trädgårdsprodukter.

I en inom andra kammaren av herr Wallén m. fl. väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, nr 11, hade hemställts, att riksdagen måtte besluta, att följande tilläggstullar utöver de nu gällande skulle från dag, som Kungl. Maj:t bestämde, dock senast den 1 juli 1933, utgå för nedanstående varuslag:

Första kammarens protokoll 1933. Nr 38.

Om tilläggstullar å vissa trädgårdsprodukter. (Forts.)

	Tull pr 100 kg. kr.
Snittgrönt:	
Asparagus, Medeola, Adiantum och levande blad av övriga ormbunkar	450
Andra slag	50
Köksväxter:	
Lök	20
Gurkor, färska (under tiden 15 mars—30 juni)	20
Tomater (under tiden 1 maj—31 oktober)	40
Rädisor och spenat, sallat, dill och persilja	75
Andra grönsaker	10
Gurkor, saltade	35
Vindruvor	100
Äpplen	10
Päron	10
Plommon, aprikoser, persikor och nectariner	35
Körsbär	35
Skal och kärnhus av äpplen samt s. k. chopped apples till beredning av läskedrycker	25.

Utskottet hade i det nu förevarande betänkandet

1) hemställt, att motionen II: 11 av herr Wallén m. fl., i vad densamma avsåge tull å s. k. snittgrönt m. fl. uppräknade varuslag med undantag av skal och kärnhus av äpplen samt s. k. chopped apples till beredning av läskedrycker, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

2) anmält, att utskottet i fråga om det i motionen framställda yrkandet om tull å skal och kärnhus av äpplen samt s. k. chopped apples till beredning av läskedrycker komme att yttra sig i det betänkande, som utskottet hade att avgiva i anledning av de likalydande motionerna nr 107 i första kammaren av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. och nr 180 i andra kammaren av herr Olsson i Blådinge m. fl., om tull å vissa ätbara frukter.

Enligt en vid betänkandet avgiven reservation hade herrar *Ericson* i Obergå och *Andersson* i Dunker av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte, i anledning av motionen II: 11 av herr Wallén m. fl.,

1) besluta såsom tillägg till gällande tulltaxa, att vid införsel från utlandet av till nummer 53 (stat. nr 109) hänförlig lök skulle utöver tull, som stadgades i tulltaxan, utgå tilläggstull med 15 kronor för 100 kilogram;

2) besluta, med ändring av förordningen den 31 januari 1932 (nr 15) med tillägg till gällande tulltaxa, såvitt anginge till tulltaxenummer 67 (stat. nr 130, 131 och 132) hänförliga äpplen, päron och plommon, att tilläggstull skulle utgå för äpplen och päron med 20 kronor samt för plommon med 30 kronor för 100 kilogram; samt

3) förklara, att de under 1) och 2) omförmälda tillägg och ändringar skulle träda i kraft å dag, som Kungl. Maj:t bestämde.

På framställning av herr talmannen beslöts att betänkandet skulle företagas till avgörande punktvis.

Punkten 1.

Herr *Ericson*, *Oscar*: Herr talman! Jag och herr *Andersson* i Dunker i andra kammaren ha vid detta betänkande fogat en reservation, vari vi på

Om tilläggstullar å vissa trädgårdsprodukter. (Forts.)

grund av föreliggande motion ha föreslagit höjda tilläggstullar å en del av de i motionen angivna trädgårdsprodukterna. För lök ha vi föreslagit en tilläggstull med 15 kronor för 100 kilogram, och när det gäller äpplen och päron, föreslå vi en tilläggstull med 20 kronor för 100 kilogram. Detta innebär, att den nuvarande tilläggstullen av 10 kronor höjes till 20 kronor för 100 kilogram. Dessutom påyrka vi i vår reservation en tilläggstull på plommon av 30 kronor för 100 kilogram.

Vi veta ju mycket väl, att trädgårdsodlarna ha kommit i en mycket prekär ställning därigenom att det från en hel del länder dumpas in trädgårdsprodukter till mycket låga priser, och detta har verkat därhän, att trädgårdsodlarna i en hel del fall inte kunna fullfölja sina odlingar utan måste avbryta desamma. Detta gäller ju i detta fall framför allt lökodlingen. Tidigare hade vi en mycket avsevärd odling av lök inom landet. För närvarande är den dock obetydlig. Stora kvantiteter lök importerar årligen till mycket billiga priser. Vi hade uppe i utskottet en del herrar från trädgårdsföreningar som föredragande i denna fråga, och de påstodo bestämt, att om man finge en tull på lök av 25 å 30 öre per kilogram, skulle det vara möjligt att fortsätta med lökodling inom landet. Lökodling tarvar, som vi veta, mycket arbete, och genom en ökad odling skulle många arbetare få sysselsättning inom landet. Vi söka ju överallt efter arbetsuppgifter för våra arbetslösa. Jag finner sålunda en tullförhöjning lämplig ur två synpunkter; dels finge vi en högre inkomst för statsverket genom tullen, dels skulle man också kunna bereda arbete för en hel del människor.

På samma sätt förhåller det sig med avseende på odlingen av äpplen, päron och plommon. Genom den dumping, som förekommer från utlandet, har man svårt, åtminstone på sensommaren och senhösten, att avsätta den svenska frukten. Det måste därför vara synnerligen angeläget, att vi ge dessa odlare ett stöd genom att i någon mån höja tilläggstullen för dessa frukter. Jag skall icke ge mig in i något längre resonemang om denna sak, då tiden är långt framskriden.

I reservationen ha vi yrkat, att tullen för dessa frukter skulle utgå för hela året, men på grund av handelsöverenskommelsen med England är detta icke längre möjligt. I detta handelsavtal har nämligen bestämts, att den tilläggstull, som vi ha på äpplen, päron och plommon, under månaderna februari, mars och april skall bortfalla. Då anser jag emellertid, att det vore lämpligt att ge odlarna en kompensation för denna tullminskning genom att vi höja tullen under de övriga nio månaderna i enlighet med vad vi i reservationen föreslagit.

Jag vill på denna grund framställa det ändringsyrkandet, att de i reservationen föreslagna tullhöjningarna, såvitt de angå till tulltaxenummer 67 och statistiska numren 130, 131 och 132 hänförliga äpplen, päron och plommon, endast skola gälla tiden 1—31 januari samt 1 maj—31 december. Med denna ändring yrkar jag i övrigt, herr talman, bifall till den vid utskottets betänkande fogade reservationen.

Herr Björck, John: Herr talman! Då jag inte är fullt nöjd vare sig med vad utskottet eller reservanterna anfört, skall jag be att få säga några ord.

Det är två av de varuslag utskottets utlåtande omfattar, som jag anser bortifrågakomma vid en justering uppåt av tullarna. Det gäller först finare snittgrönt. Sådant snittgrönt, Asparagus och Adiantum m. m., hänföres numera till kvistar och blad i tulltaxan. Det är cypress och liknande, som huvudsakligen importeras från utlandet, och betingar ett inköpspris av 50 kronor per 100 kilo, medan tullen är 50 kronor, alltså 100 procent av värdet. Men på fi-

Om tilläggstullar å vissa trädgårdsprodukter. (Forts.)

nare snittgrönt, som odlas i växthus och som kostar minst 10 kronor och sedan uppåt 15, 18 och högst 20 kronor, är det samma tullsats, således endast 5 procent av värdet, en tullsats, som uppenbarligen icke står i rimlig proportion till tullen på snittgrönt från friland. Det förvånar mig, att bevillningsutskottet icke anslutit sig till en justering uppåt av tullen i detta fall, vilket är berättigat, när detta snittgrönt är en växthusprodukt. Jag ansluter mig helt till lantbruksstyrelsens yttrande, däri det framhålles, att sådant finare snittgrönt borde hänföras till avskurna blommor, på vilka nu är en tull av 5 kronor per kilo. Här föreslår nu motionären en höjning av tullen med 4.50 per kilo, och då komma vi till samma tullsats för snittgrönt som för avskurna blommor. Då reservanterna emellertid i denna punkt icke framställt något yrkande, har icke heller jag något yrkande att göra.

Vidare ha vi tullen på lök, som jag tog mig friheten att peka på här i kamraren förlidet år. Vi ha en årlig import av lök på cirka 4.5 miljoner kilo. Tullsatsen utgör endast 5 öre per kilo, vilket är alldeles för lågt och som gjort, att odlingen av matlök här i Sverige gått mycket tillbaka på grund av konkurrensen från Holland, Tyskland och Spanien. Hittills har tullen på denna vara varit bunden av traktaten med Tyskland, men denna är ju nu ur kraft och kan följaktligen inte lägga några hinder i vägen.

Nu säger utskottet, att vi ha ytterligare en traktat att taga hänsyn till, det nämner inte med vilket land. Den tycks emellertid inte vara vidare fast, utan kan, efter allt att döma, sägas upp med en viss uppsägningstid, och den torde väl därför i realiteten icke heller lägga några direkta hinder i vägen. Jag ber därför att i denna del få yrka bifall till reservationen, då jag anser att tullen på lök bör avsevärt höjas. Vi ha förr i de gamla herrgårdsträdgårdarna och även på friland i Skåne och Halland odlat avsevärda mängder lök här i landet. Denna odling har gått oerhört tillbaka. Om vi få en högre tull, skulle vi inte behöva importera mellan 4 och 5 miljoner kilo årligen.

Det är endast i dessa båda punkter jag för närvarande anser att en justering bör äga rum. I fråga om övriga trädgårdsalster delar jag bevillningsutskottets majoritets åsikt, att den tullsats vi redan ha torde under nu rådande förhållanden vara tillräcklig, åtminstone i de flesta fall.

Jag tar mig emellertid friheten, herr talman, att medan jag har ordet efterlysa åtgärder för märkning av trädgårdsprodukter, som riksdagen, om jag inte minns fel, redan beslutat och som nu ligga under Kungl. Maj:ts prövning. Jag tror att den märkning, som riksdagen uttalat sig för, i många fall skulle betyda mera än tullskyddet. Jag tar mig alltså friheten att påminna om denna sak, och i övrigt ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Nilsson, Johan, i Kristianstad: Herr talman! Jag skall villigt erkänna, att om jag fått följa min egen inställning till de här föreliggande frågorna, skulle jag gärna varit med om att göra en del ändringar beträffande tullsatserna på trädgårdsprodukter, som jag funnit vara synnerligen väl motiverade. Men det förhåller sig ju så, att man inte kan behandla dessa frågor fristående. De sammanhånga med en del handelspolitiska spørsmål, som man nödgas taga hänsyn till. Jag kan försäkra, att bevillningsutskottet lagt sig synnerlig vinn om att undersöka, huruvida det vore möjligt att vidtaga några ändringar i det syfte, som motionärerna föreslagit. Vi ha inte minst ägnat uppmärksamhet och undersökning åt de varuslag, beträffande vilka reservanterna väckt förslag om ändringar, samt det varuslag, som den siste ärade talaren särskilt uppehöll sig vid. Men vi ha ansett det stöta på sådana hinder, att vi inte vågat oss på att komma med något förslag i positiv riktning

Om tilläggstullar å vissa trädgårdsprodukter. (Forts.)

om höjning av tullsatserna. Jag vill givetvis nämna, att det ju kan hända, att utskottets stora majoritet inte varit enhällig i denna inställning till förman för en höjning av tullsatserna på dessa varuslag, även om man kunnat bedöma saken fristående. Men den stora majoriteten har varit enhällig i den uppfattningen, att handelspolitiska spörsmål lagt ett bestämt hinder i vägen för ett annat resultat än det, till vilket utskottet kommit.

Det är dessa skäl, som varit de avgörande, och jag måste vidhålla att vi få lov att respektera dem. Därför har jag, herr talman, intet annat att göra än att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Björck, John: Herr talman! Då herr Oscar Ericson till en del ändrat det yrkande, som framställts i reservationen, ber jag att få återtaga mitt tidigare yrkande och hemställer i stället om bifall till reservationen med den ändring, som här är föreslagen av herr Ericson.

Herr von Heland: Herr talman! Man kan göra den rätt märkliga iakttagelsen, att det i regel är så, att när man vill avslå framställningar om skyddsåtgärder motiveras detta med, att »handelspolitiska skäl» lägga hinder i vägen. Det skulle vara mycket intressant att av utskottets ärade ordförande få reda på, vad det är för handelspolitiska skäl, som i detta fall lägga hinder i vägen. Mig veterligen finns det inte något sådant. Det skulle möjligen vara det spanska handelsavtalet, men om jag blivit riktigt underrättad, lär det vara uppsagt, eller i varje fall är det tal om att detta handelsavtal skall uppsägas.

Jag vill för min del beklaga, att bevillningsutskottet ställt sig så avvisande, när det gällt denna fråga, så mycket mer som det torde kunna sägas, att riksdagen vid ett tidigare tillfälle i år, när det gällt ett handelsavtal, gått illa åt just trädgårdsodlarna till andra samhällsgruppers fördel.

Vid detta års riksdag har man ju försökt att skrida till sådana åtgärder, som om möjligt skulle bibehålla en relativt hög levnadsstandard för landets flesta samhällsgrupper. Då borde man väl också försöka vidtaga skäliga åtgärder för trädgårdsodlarnas del.

Man söker vid denna riksdag även efter arbetsmöjligheter. Jag har exempelvis beträffande lökodlingen fått den uppgiften, att om vi i stället för att importera lök skulle producera denna vara inom vårt eget land, skulle detta betyda, att man skulle behöva odla upp ytterligare 860 hektar jord för lökodling, och detta skulle ge arbete för 140,000 dagsverken.

Jag kan alltså inte annat än beklaga, att bevillningsutskottet ställt sig så avvisande i denna fråga, och jag ber ännu en gång få fråga utskottsordföranden, vad det är som i verkligheten lägger hinder i vägen, handelspolitiskt sett, för att vid denna riksdag kunna vidtaga åtgärder, som tillfredsställa även trädgårdsodlarnas intressen.

Herr talman! Jag ber att få förena mig med yrkandet om bifall till reservationen med det tillägg, som här föreslagits av herr Oscar Ericson.

Herr Nilsson, Johan, i Kristianstad: Herr talman! Jag sökte ju i mitt första anförande särskilt betona, att handelspolitiska skäl var orsaken till, att jag för min del tagit den ståndpunkt till dessa frågor, som jag i detta fall gjort. Jag förklarade, att jag varit tvingad att göra detta, och jag upprepar vad jag nyss sade, att jag, om dessa frågor kunnat behandlas fristående, skulle ha gått med på vissa tullförhöjningar.

Jag vill, som jag nyss förklarade, inte påstå, att utskottets samtliga ledamöter ha samma inställning som jag i detta fall, men för min egen del har jag haft den uppfattning, som jag här deklarerat.

Om tilläggstullar å vissa trädgårdsprodukter. (Forts.)

Herr von Heland efterlyste nu särskilt, vilka handelstraktater det här skulle vara fråga om. Vi bruka ju inte precis här i kammaren nämna dessa, men det torde väl inte möta något hinder att förklara, att det vad lökimporten beträffar just gäller det spanska handelsavtalet. Vi ha ett ganska fördelaktigt handelsutbyte med Spanien, och vi böra inte i onödan ge anledning till, att detta försämras. Det förhåller sig nämligen ingalunda så, att handelsavtalet med Spanien är uppsagt, såvida detta icke skett sedan vi inhämtade underrättelser om saken i utskottet. I så fall skulle herr von Heland ha senare underrättelser, men det tror jag inte är förhållandet. Om emellertid denna tullsats skulle höjas, kunde Spanien enligt gällande traktat säga upp densamma på en mycket kort tid. Jag tror inte att det kan vara tillrådligt att vi ge anledning till detta.

Herr talman! Jag har endast med anledning av den framställda förfrågan velat lämna denna upplysning.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende på den nu föredragna punkten yrkats dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr *Ericson, Oscar*, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den vid betänkandet avgivna reservationen, dock med den ändring, att de däri föreslagna tullförhöjningarna, såvitt anginge till tulltaxenummer 67 (stat. nr 130, 131 och 132) hänförliga äpplen, päron och plommon, endast skulle gälla tiden 1—31 januari och 1 maj—31 december.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *von Heland* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 44 punkten 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Oscar Ericsons under överläggningen framställda yrkande.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Punkten 2.

Lades till handlingarna.

*Om tull å
liljekonvalje-
rötter m. m.*

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 45, i anledning av väckt motion om tull å liljekonvaljerötter m. m.

I en inom andra kammaren av herr *Magnusson* i Skövde väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, nr 199, hade hemställts om sådana ändringar

Om tull å liljekonvaljerötter m. m. (Forts.)

i gällande tulltaxa, att rubriken »levande växter, blommor m. m.», rötter icke ätbara, ej särskilt nämnda, rotknölar av gladiolus härunder inbegripna, erhöle följande ändrade lydelse:

Statistiskt nr		Tull för 100 kg. kronor.
85	Liljekonvaljerötter	100:—
87	Andra	20:—

Utskottet hade i det nu ifrågavarande betänkandet på anförda skäl hemställt, att motionen II: 199 av herr Magnusson i Skövde, om tull å liljekonvaljerötter m. m., icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar Nilsson i Kristianstad, Ericson i Oberga, Jönsson i Slätåker, Jönsson i Boa, Forssberg, Rydberg, Johansson i Krogstorp, Andersson i Dunker och Persson i Grytterud, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av motionen II: 199 av herr Magnusson i Skövde, besluta, att gällande tulltaxa, i vad den avsåge nummer 34, skulle från och med dag, som Kungl. Maj:t bestämde, hava följande ändrade lydelse:

		Tull för 100 kg kronor
	Rötter, icke ätbara, ej särskilt nämnda:	
34: 1	liljekonvaljerötter	N 100:—
34: 2	andra, rotknölar av gladiolus härunder inbegripna	fria.

Herr Björck, John: Herr talman! Om jag vore övertygad om, att den här föreslagna tullen kunde medföra, att liljekonvaljeodling kunde upptagas av våra småbrukare och vissa trädgårdsodlare och bli dem till någon glädje, skulle jag gärna ge den min röst. På grund av de erfarenheter jag har på detta område är jag emellertid övertygad om, att det i stället skulle bereda dem misräkning, och detta av flera skäl.

Först och främst måste man taga hänsyn till de fallande priserna på dessa rötter. Vi hade ända till för tre år sedan och sedan rätt många år tillbaka ett pris på konvaljerötter av 100 kronor per tusen, alltså 10 öre per styck. Nu har priset börjat sjunka. Det står för närvarande i 40 å 50 kronor per tusen, och det finns all anledning att tro, att priserna skola gå ned till de priser, som rådde före kriget, då man kunde få prima vara för 20 å 25 kronor per tusen. Faller priset till detta förkrigspris, vilket är mycket troligt, måste man ju höja tullen i motsvarande mån för att denna odling skall bli löande, enär, som motionärerna framhållit, odlingen icke lönar sig ens med nuvarande priser.

Vidare får man ju alltid räkna med möjligheten, att skillnaden mellan den svenska och tyska valutan jämnar ut sig. Vi ha ju en ovanligt hög tysk valuta för närvarande, och dessa rötter importerats huvudsakligen från Tyskland. Går denna valuta ned till vad den var före kriget, då vi betalade 90 öre för en tysk mark, blir ju också den här föreslagna tullen utan verkan.

Konvaljeodling är inte så lätt som många kanske tror. Det är inte med den som med en del andra odlingar, att man sätter plantor eller sår frön på våren och sedan skördar på hösten. Konvaljegroddarna fordra tre år för att bli blombara — man kan ju visserligen sätta dem på våren och de ta då två och ett halvt år. Antar man alltså, att en småbrukare planterar liljekonvaljer i höst, så kan han inte påräkna någon skörd förrän hösten 1936. Under tre år kan mycket inträffa. Kanhända ha vi då det pris jag nyss nämnde av 20 å 25 kronor per tusen, kanhända valutaförhållandena üro helt andra än nu, kanske

Om tull å liljekonvaljerötter m. m. (Forts.)

skörden efter tre år slår fel för småbrukaren — i intet fall är det sannolikt, att han blir glad över resultatet.

Konvaljerna fordra vidare en god jord, djup och lucker och i god kultur. Den bör vara ogräsfri, framför allt från mångåriga ogräs. Och konvaljerna sköta sig inte heller själva under de tre åren. De fordra ständigt tillsyn och måste ärligen övergödas med naturlig prima gödsel eller med konstgödning. Odlingen är sålunda inte så lätt, som kanske en och annan föreställt sig. Man har i mitt län bland småbrukarna gjort försök att odla konvaljer, och jag har själv inköpt av dessa konvaljerötter. Jag måste säga, att det för mig blev en rätt stor missräkning, och säkerligen för odlarna också. Jag betalade det högsta pris som var möjligt, men endast ungefär hälften av groddarna gävo blommor.

Motionärerna påpeka också, att bland hindren för att få i gång en odling i Sverige märkes svårigheten att sortera groddarna, något som tyskarna ju ha lärt sig. I Tyskland har man i trakten av Hamburg och Lübeck samt i närheten av Berlin en sandjord, som är mycket lämplig för denna odling. Man har sysslat med den i många år, och det finns därför möjlighet att på höstarna kunna leja utbildat folk, som är kunnigt när det gäller sortering av groddarna. Det är ett helt annat förhållande i Sverige, och därför är det ganska svårt att få en ordentlig och blombar produkt. Eljest är konvaljeodlingen inte ny i vårt land. Konvaljer odlades förr i de gamla herrgårdsträdgårdarna, som nu äro på avskrivning. Om man behöfde låta jorden få en välbehöfvlig vila under några år, planterade man med fördel konvaljerötter. Man hade på den tiden billig arbetskraft, eleverna fingo inte stort mer än mat och husrum och någon liten extra slant, och därför kunde man följa med i konkurrensen. Nu ha ju lönerna inom facket avsevärt stigit, och det har gjort, att man i stor utsträckning slutat med denna odling. Det är ju också ganska betecknande för läget att motionären, herr Magnusson, i en tidningsartikel omtalat, att han själv för några år sedan slutat med denna odling, enär han inte ansåg den lönande med dåvarande priser. Och ändå anses dessa priser vara rätt höga. Om priserna komma ned till förkrigspriserna på 20 å 25 kronor per tusen, hur skall då odlingen bli lönande?

Jag fruktar därför, att om man genom en tullförhöjning skulle kunna förmå några småbrukare eller andra att slå sig på konvaljeodling, så kommer detta säkerligen att endast bereda dem missräkning. Jag yrkar därför, herr talman, bifall till utskottets förslag.

Herr Nilsson, Johan, i Kristianstad: Herr talman! Jag hade verkligen väntat, att den siste ärade talaren här skulle ställa sig på reservanternas sida, detta med utgångspunkt från den ganska protektionistiska inställning han lade i dagen, när vi behandlade bevillningsutskottets föregående betänkande. Nu tycks han ha ett annat intresse. Jag vet ju också mycket väl, att det här finns olika intressen. De, som odla dessa konvaljerötter, ha inte samma intressen som handelsträdgårdsmästarna, ty de senare odla inte rötterna själva, utan köpa dem. Då är det tydligt, att de kunna ha ett intresse av att få köpa så fördelaktigt som möjligt. Jag tar kanske inte fel, om jag gissar, att herr Björck representerar den senare kategorien och gör sig till tolk för handelsträdgårdsmästarnas intressen härvidlag. Jag har emellertid kommit till det resultat, att man skulle kunna gå med på en tullförhöjning. Det finnes ingen anledning, så vitt jag kan se, varför vi skola behöva hava denna import av dessa rötter. Vi hava haft mycket framstående odlare därav, som visserligen hava lidit av den mycket starka konkurrens, som har funnits och fortfarande finnes, men vilka dock inom utskottet ha lämnat sådana uppgifter, att om de

Om tull å liljekonvaljerötter m. m. (Forts.)

finge ett någorlunda tullskydd så funnes det mycket stora förutsättningar för att denna odling skulle kunna upprätthållas inom landet. Här föreligger, herr talman, inte de skäl, som voro avgörande, när vi behandlade det föregående utlåtandet, nämligen de handelspolitiska skälen. Denna import kommer nämligen från länder, i fråga om vilka vi inte ha någon anledning att taga hänsyn till detta åtminstone för närvarande. När jag nu vill yrka bifall till reservationen, så skulle jag nästan kunna använda mig av de skäl, som finnas i utskottets utlåtande. Det säges ifrån, att vi ha »naturliga förutsättningar» i vårt land för odling av liljekonvaljerötter, »en odling, som för övrigt torde lämpa sig även för småbrukare i vissa trakter». Och vidare säger man, att de svenska rötterna »anses äga företräde framför utländska» för drivning under vissa tider av året, och det påpekas också, att detta är en viktig råvara för handels-trädgårdsmästarna. Men jag tror även, att det skulle ligga i deras intresse, att varan odlas inom landet, så att de visste, att de finge prima kvaliteter. Det framhölls när vi hade sakkunniga uppe i utskottet, att detta var en mycket viktig fråga. Köper man varan utifrån, så kan man givetvis även där ha säkra förbindelser och kanske få garantier för att man får fina kvaliteter. Men denna säkerhet är kanske större, i fall man får odlingen förlagd inom landet.

Det är ju inte någon stor fråga denna, men det synes mig, som om när inte några hinder finnas, man bör tillgodose de inhemska näringarna vid varje tillfälle, när man har fog för detta, och enligt mitt förmenande finnes det intet hinder för att man går med på den föreslagna tullförhöjningen, och jag vill därför, herr talman, anhålla att få yrka bifall till den av mig m. fl. avgivna reservationen.

Herr Sjödahl: Herr talman, mina herrar! Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på att importen av liljekonvaljerötter under de sista åren har nedgått högst betydligt. År 1930 var det ju en import av 90,000 kilogram. 1931 var det ungefär lika mycket. 1932 hade importen nedgått till 25,000, allt i runda tal. Här föreligger alltså en högst betydande nedgång — vare sig nu detta beror på den större konkurrensen från de svenska odlarnas sida eller den beror på den allmänna depressionen eller måhända på båda dessa orsaker. Jag vill dessutom erinra om, vad den förste ärade talaren sade, att det här rör en odling, som tar tre år innan den lämnar någon avkastning. Tror verkligen herrarna, att jordbrukarna för närvarande våga sig på några nyodlingar, som kräva kostnader, kapitalutlägg av skilda slag under två år för att först under det tredje året en avkastning skulle kunna erhållas? Det vore säkerligen ingen hjälp, som i nuvarande läge gäves åt jordbruket. Visserligen har det sagts, att här inte kan göras några handelspolitiska erinringar, eftersom vi företaga importen från en stat, med vilken det för närvarande råder ett traktatlost tillstånd. Men vem kan garantera, att inte under dessa tre år en traktat kan slutas med ifrågavarande stat med påföljd, att de kapitalutlägg, som en del odlare till äventyrs lockats att göra under de två åren, komma att — till följd av den då eventuellt åter sänkta tullen — ligga utan någon vinst för dem. Jag tror, att det är rätt farligt. Även om detta är en ganska liten fråga, så är det en mycket tvivelaktig hjälp, som man ger åt de eventuella liljekonvaljeodlarna. Det enda vissa i denna sak är, att man försvårar affärsutbytet för handels-trädgårdsmästarna, och därmed kan man åsamka det svenska näringslivet skada på ett visst givet område. Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Wohlin: Jag hade icke efter herr Johan Nilssons klarläggande uttalande tänkt begära ordet i denna tulldebatt, men den siste ärade talaren hade en motivering för avslagsyrkandet, som föreföll mig så besynnerlig, att den hos

Om tull å liljekonvaljerötter m. m. (Forts.)

mig har framkallat en bestämd reaktion. Han talade om att denna odling tar tre år, och med hänsyn till att under den tiden en ny traktatuppgörelse med ett främmande land kunde komma till stånd, varigenom en nu beslutad tull eventuellt skulle bli nedsatt, skulle detta för odlarna innebära ett sådant riskmoment, att denna tullförhöjning vore värdelös. Ja, jag har hört rätt mycket intressanta och egendomliga uttryck för handelspolitiskt tänkande, men det var mycket länge sedan jag förnam en tankegång av denna säregna natur. Det är väl alldeles uppenbart, att skulle man resonera på det sättet, så skulle man överhuvud taget icke våga sig på att uppbygga en näring, som tar en viss tid att utveckla sig och bli färdig, av fruktan för att det helt oförmodat skulle kunna uppstå en handelspolitisk situation, där ett visst beslutat tullskydd kan falla bort. Då skulle väl de svenska jordbrukarna få avstå från allt, som icke innebär en tämligen omedelbar produktionsvinst, och alltså med hänsyn till förmodade risker avstå från att odla på längre sikt. Jag kan icke förstå, att den synpunkten har någon betydelse i detta sammanhang, och då jag dessutom på de skäl, som utskottets ärade ordförande anført — vilka jag för övrigt hört utvecklas även av framstående trädgårdsmän — tror, att denna lilla tullförhöjning har en icke ringa betydelse för dem, som därav äro intresserade, så ber jag för min del att få yrka bifall till densamma, d. v. s. till reservationen.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen i enlighet med de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande betänkandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid betänkandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Nilsson, Johan*, i Kristianstad begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 45, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid betänkandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Sjödahl* och herr *Björck, John*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst namnupprop; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 46;

Nej — 44.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 46, i anledning av *Ang. potatis-tullen.* väckta motioner om ändring i gällande bestämmelser om tull på potatis.

Förslag till ändring i gällande bestämmelser om tull på potatis hade framställts i följande två till bevillningsutskottet hänvisade motioner, nämligen:

motionen nr 334 i andra kammaren av herr *Persson* i Fritorp m. fl., däri hemställts, att riksdagen dels ville besluta sådan ändring i gällande tulltaxa, att potatistullen under rubrik nr 51 sattes till 1 krona för 100 kilogram under hela året, dels ock besluta, att nämnda förändring i tulltaxan skulle gälla från den dag Kungl. Maj:t bestämde; samt

motionen nr 344 i andra kammaren av herr *Nilsson* i Hörby m. fl., i vilken hemställts, att riksdagen måtte besluta, att tull å potatis ävensom potatistullor skulle utgå med 2 kronor för 100 kilogram.

Utskottet hade i det nu föreliggande betänkandet på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna II: 334 av herr *Persson* i Fritorp m. fl. och II: 344 av herr *Nilsson* i Hörby m. fl., besluta, att det i förordningen den 4 november 1932 (nr 512) stadgade tillägg till gällande tulltaxa, tulltaxenummer 51 (stat. nr 107), skulle från och med dag, som Kungl. Maj:t bestämde, hava följande ändrade lydelse:

Tulltaxe- nr	Statistiskt nr	V a r u s l a g	Tull för 100 kg kronor
		Potatis: rå:	
ur 51	ur 107	annan . . . . . N	1:—

Reservation hade anförts av herrar *Örne*, *Månsson* i Furuviik, *Lövgren* i Boden, *Ericson* i Boxholm, *Hjalmarsson*, *Sjödahl*, *Rosén*, *Blomquist* och *Mårtensson*, som av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte avslå såväl utskottets hemställan som de i ämnet väckta motionerna.

Herr Sjödahl: Herr talman, mina herrar! Utskottet har ju här föreslagit, att potatistullen skulle gälla också under de fem höstmånader, varunder den för närvarande inte gäller. Jag vill fästa uppmärksamheten på vad, som utvisas av den bilaga, som är tryckt sid. 20 i utskottets utlåtande. Det framgår därav, att under 1932, för vilket år det föreligger preliminära uppgifter, blev det en skörd inom landet på åtskilligt över 2 miljoner ton potatis. Under det året var hela införseln inte stort mer än 4,000 ton, alltså en försvinnande obetydlighet av årsproduktionen i landet. Att det sålunda föreligger något behov av att med en tull skydda den inhemska produktionen kan väl knappast nu förärbäras. Och under de månader, som tullen nu inte avser, nämligen de fem sista månaderna av året, importerades enligt samma statistik blott 246 ton. Alltså: för en import under föregående år av 246 ton mot en årsskörd på över 2 miljoner ton är det, som utskottet har gått in för en tull! Jag vill desslikes erinra om, att utförseln av potatis under föregående år gick till ungefär det dubbla av importen: en utförsel av cirka 8,000 ton. Man kan nog inte ur de anförda statistiska siffrorna läsa fram argument för ett tullskydd för den svenska potatisodlingen.

Då kan man ytterligare fråga: vad skulle en i tiden utsträckt tull kunna

Ang. potatistullen. (Forts.)

verka för priset på potatis? Under innevarande år lär det vara mycket dåliga priser på potatis. Under innevarande år har praktiskt taget ingen import av potatis förekommit. Under januari och februari importerades det nämligen inte ett kilogram, under mars 400 kilogram d. v. s. 5 å 6 säckar. Priset, som nu är synnerligen lågt, bestämes alltså icke av importen, utan det bestämes uteslutande av den stora årsproduktionen 1932. Det är statistiskt visat, att priset var högst 1927, då produktionen uppgick till inte fullt hälften av 1932 års produktion. Då gick också priset upp till över 10 kronor per 100 kilogram. Det, som enligt dessa siffror alltså bestämmer priset, är icke importen utan uteslutande skördens storlek. Bli den stor blir det lågt pris. Bli den liten blir det högt pris. Den nu ifrågasatta utsträckningen av tiden kommer därför säkerligen inte att medföra någon hjälp för jordbrukarna i nuvarande läge, men i sådana tider, då tillgången på potatis inom landet är mindre, varigenom kanske en viss import på vissa håll blir erforderlig, då kan tullen nog bli en anledning till höjning av det då ändå av andra anledningar höga priset, men för närvarande betyder den ingenting. Alltså: under normala tider betyder den ingenting, men under ett och annat år, då potatisskörden slagit fel, kan den möjligen betyda något.

Mycket mera för potatispriset skulle säkerligen utvinnas genom ett lämpligt ordnande av sorteringen av och handeln med potatis.

Ja, under sådana omständigheter, då vi reservanter inte kunnat finna, att den utsträckta tullen betyder någon som helst hjälp åt jordbrukarna — snarare invaggas de i en falsk tilltro till, att det med en tull reder sig bättre än med andra åtgärder — så ber jag, herr talman, att få yrka avslag på såväl motionerna som utskottets förslag i ärendet.

Herr Nilsson, Johan, i Kristianstad: Den tullsats på potatis, som blev bestämd av riksdagen föregående år, gäller endast för vissa månader. Anledningen till att vi då inte togo den för hela året var den, att vi hade tullen bunden genom traktat med visst land. Nu föreligger icke något sådant hinder, och då har majoriteten inom utskottet funnit, att det är helt naturligt att låta tullen gälla för hela året.

Det kan ju inte finnas någon anledning att särskilt gå in på att bemöta det skäl, som herr Sjö Dahl här anförde, nämligen att importen och exporten voro så försvinnande små i förhållande till odlingskvantiteten inom landet. Detta är ju visserligen riktigt. Men det är dock så, att om importen är fri, så att det inte lägges något hinder i vägen för densamma, då verkar detta dock irriterande på prissättningen inom landet vid vissa tillfällen, och det kan inte vara något intresse allra minst för odlarna. Men jag tror ej heller, att det är något intresse för konsumenterna.

Det framhölls här av herr Sjö Dahl, att det vore åtskilligt att iakttaga när det gällde sortering av potatis och handel med potatis. Detta är riktigt, och jag tror, att odlarna ha sin uppmärksamhet fäst på detta, så att de skola försöka att därvidlag bättre sköta sina intressen — till både sin egen och konsumenternas fördel. Men det är ju tydligt att om de svenska jordbrukarna skola kunna få ett stabilt och verkligt intresse av att göra detta så måste de ha någon garanti för, att de kunna få årlig avsättning för sin matpotatis. Det är nämligen vid odlingen av potatis så, om man skall ha prima kvaliteter, att särskilda sorter äro bestämda till matpotatis. Dessa sorter äro i regel mycket stärkelsefattiga jämförda med de sorter, som man odlar för fabriksändamål, för tillverkning av stärkelse och brännvin m. m. — en odling, som vi ju ha i rätt stor utsträckning på vissa sandjordar i somliga av våra landskap. Om man nu inte kan få en någorlunda stabil avsättning för matpotatis, så gå odlar-

Ang. potatistullen. (Forts.)

na alltså över på fabrikspotatis, och när vi då få mindre goda skördeår av matpotatis, så blir det lätt brist. Då komma konsumenternas intressen att bli lidande. Det är ju nämligen så, att när skörden av potatis blir gynnsam i norra och mellersta delarna av landet, så uppstår icke något så stort behov av tillförsel av potatis från de södra landskapen, men ett annat år blir det mindre god potatisskörd, och då är det ju fördelaktigt att ha ett reservförråd, som man kan tillföra konsumenterna vid dessa tillfällen. Jag tror sålunda, att det är ett allmänt intresse, att man försöker avväga förhållandena så, att man kan ha en odling inom landet av matpotatis, som kan tillgodose landets behov vid varje tillfälle, och det finnes intet som helst intresse av att uppmuntra import av dessa varor. Jag tror därför, att det skulle vara synnerligen klokt om första kammaren här ville följa utskottet och utsträcka den tullsats, som vi nu ha, till att gälla för hela året, vilket ju utskottets förslag innebär. Och jag ber därför att få yrka bifall till detta.

Herr Andersson, Karl Andreas: Herr talman! Jag förstår tillfullo, att landets jordbrukare i dessa så betryckta tider försöka skydda sig emot utländsk konkurrens så mycket som möjligt, och det är ju i detta syfte, som de motioner vi nu behandla blivit väckta. Men det kan inte hjälpas att man får en känsla av förväning, när man ser en motion sådan som denna. Av de siffror, som åtfölja utskottets betänkande, framgår tillfullo, att en sådan tull som denna icke kan få någon som helst betydelse för landets jordbrukare.

Införandet av en tull å ett så viktigt livsmedel är dock en sak av så allvarlig beskaffenhet, att det bör finnas verkligt tungt vägande skäl, som tala för en sådan tull. Enligt min tanke föreligger det inte sådana skäl. För landets jordbruk skulle den bliva fullkomligt utan verkan.

Jag vill tillägga, att om det skulle vara så, att en tull kunde åstadkomma en prisförhöjning på potatisen, så kan detta inte ske utan att det måste drabba andra befolkningsgrupper, och jag kan inte förstå rättvisan i att potatisen skall fördyras för andra folkgrupper, som ha det minst lika besvärligt som landets jordbrukare. Jag vill tillägga, att potatis är vårt allra viktigaste livsmedel, ett livsmedel, som man praktiskt taget inte kan undvara.

Det är en annan fråga i det här sammanhanget, som jag vill beröra och som synes mig med styrka tala för, att man i varje fall inte utan tvingande skäl bör skapa nya tullar, och det är, om jag så må säga, det internationella läget. Det har i dag, vid två föregående ärendens behandling, av utskottets ärade ordförande och av en annan framstående talare här i kammaren sagts, att det föreligger inga handelspolitiska betänkligheter för åsättandet av de föreslagna tullarna. Men jag tillåter mig förfäktat en annan ståndpunkt. Vi stå ju inför den ekonomiska världskonferensen, och det har ju sagts, att man skall försöka åstadkomma en viss vapenvila på de ekonomiska restriktionernas område. Om jag inte har missförstått situationen, så föreligger det tanke på att Oslomakterna skulle försöka uppträda gemensamt under den ekonomiska världskonferens, som ju skulle ha till uppgift att undersöka möjligheten av ett raserande av de handelspolitiska skrankorna. Det skulle ju icke kunna undvikas, att Sveriges ställning vid ett sådant gemensamt uppträdande vid den ekonomiska världskonferensen skulle bliva i hög grad försvagad, om det kunde sägas, att Sverige just omedelbart före konferensen infört nya hinder för det internationella handelsutbytet. Och alla äro vi ju ense om att just dessa skrankor är det, som i väsentlig grad har skapat de svårigheter, av vilka världen lider. När jag tar dessa skäl i betraktande, herr talman, så kan jag inte komma till annat resultat än att yrka bifall till reservationen.

Ang. potatistullen. (Forts.)

Herr **Örne**: Herr talman! Utskottets ärade ordförande framhöll, att jordbrukarna behöva en tryggad avsättning för den potatis, som de odla, och att utskottets förslag syftade till att bereda möjlighet till en sådan tryggad avsättning. Detta yttrande gjorde, herr talman, att jag icke kunde bli sittande tyst, såsom jag hade tänkt. Man behöver bara kasta en blick på den tabell, som står överst å sidan 20 i bevillningsutskottets betänkande nr 46 för att finna, att variationerna uti produktionen av potatis äro så enorma, att de kunna växla med en miljon ton från det ena året till det andra. 1926 hade vi en produktion av 1,952,676 ton. Följande året var det endast 975,192 ton, d. v. s. närmast en hel miljon ton mindre. 1928 producerades det 1,707,689 ton, och 1929 gick produktionen upp till 1,885,430 ton. År 1930 sjönk den ned till 1,758,903 ton, och 1931 sjönk den till 1,481,895 ton. 1932 gick produktionen änyo upp till 2,133,649 ton, sålunda en stegring av skörden med i runt tal 50 procent på ett enda år.

Om man ser på importsiffrorna, så variera de — med undantag av det år som följde på det usla potatisåret 1927 — mycket litet; variationerna röra sig i allmänhet inom 5,000 ton, under det att variationerna beträffande skörden belöpa sig till 100,000-tals eller närmare 1,000,000 ton. Huru i all världen kan utskottets ärade ordförande påstå, att ett fullständigt avbrytande av den lilla import som förekommit skulle åstadkomma en stabilisering av avsättningen av jordbrukspotatis eller att en tull kan åstadkomma denna verkan? 1928 vet jag av egen erfarenhet att jordbrukarna i stor utsträckning, omkring Stockholm, köpte importerad potatis, därför att deras egen var slut och de måste ha någonting att giva sitt folk och sina familjemedlemmar att äta. Det förklarar den stora importen detta år, 28,365 ton. Men när importen håller sig nere vid omkring 400 ton, som den varit — ett år, 1929, var den 427 ton och under det första kvartalet av år 1933 var den, såsom redan den näst föregående talaren nämnde, blott 400 kg. — hur i all världen vill då någon människa söka inbilla oss, att jordbrukarna under sådana omständigheter kunna ha något som helst gagn av tullen? Jag ber att få uppställa den samvetsfrågan: vad ha jordbrukarna i Sveriges rike haft för glädje av ägg-tullen? Har någonsin under överskådlig tid äggpriset varierat så våldsamt som nu, har det någonsin varit nere i en så låg nivå som nu, sedan herrarna fått sin vilja fram och fått den åtrådda ägg-tullen? Det gäller precis detsamma på detta område. Om vi få en sådan skörd på potatis, som vi fingo år 1927, skulle denna tull bidraga till att höja priset ytterligare utöver den mycket höga nivå, till vilken det då på grund av ringa tillgång gick upp, under det att tullen icke verkar någonting alls om tillgången är riklig.

Nu frågar man varför jag kämpar emot tullen, vad det skall tjäna till att göra det, då tullen icke utövar något inflytande annat än i skadlig riktning för jordbruket. Jo, det är helt enkelt därför, att påläggandet av en sådan tull uppfattas som en fientlig handling av jordbrukare och många andra människor i ett annat land. Den uppfattning för vilken det landets bondeförbundare fara omkring och tala i sina valstrider skadar Sveriges intressen, när det gäller vår export till detta land. På det sättet minska vi den totala varuomsättningen i världen mer eller mindre, tack vare åtgärder, som i och för sig icke äro till något gagn för oss.

Det är samma synpunkter, herr talman, som jag så ofta har framhållit i kammaren. Nu begagnar man de mest skamlösa medel för att förfölja mig ute i bygderna på grund av att jag framhållit dessa synpunkter. Men jag gör det i alla fall av en ärlig övertygelse, därför att det icke är annat än ekonomiskt kvaacksalveri som man driver med tullars hjälp och som försämrar patientens, d. v. s. den nu av den ekonomiska depressionen lidande mänsklig-

Ang. potatistullen. (Forts.)

hetens tillstånd. Sådant kan man icke se utan att opponera sig, vilken påföljd det än må bli för en själv. Herr talman, jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr Nilsson, Johan, i Kristianstad: Herr talman! Jag väntade inte att herr Örne skulle draga upp någon stor tulldebatt vid detta tillfälle; men herr Örne började själv med att erkänna, att han icke kunde sitta stillatigande när en tullfråga kom före, och erfarenheten har visat, att så är förhållandet.

Sedan kom herr Örne in på, att det drivits en förtalskampanj mot honom ute i bygderna. Jag hoppas att han icke därmed åsyftade mig; jag sysselsätter mig inte med sådana saker. Jag har ju alltid tillfälle att bemöta herr Örne här i kammaren, och för övrigt sysslar jag icke med att resa omkring och tala politik i bygderna vid något tillfälle.

När herr Örne ville påvisa, att tullsatsen icke skulle vara till något gagn och att de stora odlingssiffrorna jämförda med siffrorna för införsel och utförsel skulle visa detta, så är väl ändå herr Örne så mycket och så skicklig köpman att han förstår, att det behöver icke importeras så stora kvantiteter för att man skall irritera och draga ned priserna, om man har möjlighet att på ganska nära håll vid tillfällena, då priserna kanske ingalunda äro för höga, kunna köpa till ännu lägre priser. Vår köpmanskår har den inställelsen, att den köper där det är billigast, och tydligtvis behövs det icke mer än att de hålla på tre eller fyra dagar och importera potatis från annat håll, förr än det verkar nedtryckande på de inhemska priserna. Vad ha jordbrukarna att göra vid sådana tillfällen? De kunna näppeligen förvara potatis. Om de odla potatis, måste den användas samma år, de kunna icke lagra varan för att begagna den ett annat år, då prissättningen är fördelaktigare. Då skörden inbärgats, är varan av den natur, att den måste realiseras till de priser, som kunna fås för densamma, och det hade vi en mycket nedslående erfarenhet av under det sista året. Då tillgången på potatis var alltför riklig trycktes priserna ned, så att odlarna säkerligen icke fått på långt när produktionskostnaderna täckta.

Det har anförts av en talare, att man icke bör gå in för att vidtaga åtgärder, som fördyra livsmedlen för vissa folklager, utan att man bör tänka även på dessa. Det är naturligtvis riktigt, men allting bör avvägas med förstånd. Jag menar, när prisläget på dessa produkter är så lågt, så att de som odla produkterna komma i det sämsta läget, så har man anledning att tänka även på odlarna. Vi ha icke råd att avstå från att hålla vår jordbrukarbefolkning på en sådan ekonomisk nivå, att de kunna bevara sin existens.

Jag vill draga fram det argument vid detta tillfälle, som jag dragit fram vid så många andra tillfällen gent emot herr Örne och gent emot den näst föregående talaren, herr Andersson, nämligen det: vart vill man att vår jordbruksbefolkning skall ta vägen, om den icke kan hålla på med sin näring? De kunna icke hänvisas till någon annan sysselsättning, utan de komma att tryckas ned till ett jordbruksproletariat, som står på en låg ekonomisk nivå. Industrien kan icke taga emot dem, och de ha icke som i gamla tider möjlighet att emigrera. Herr Örne får väl på detta område liksom på andra områden smälta, i fall riksdagen går in för att företaga förnuftiga åtgärder. Vi ha gjort det många gånger förut trots herr Örnes motstånd. Herr Örne har aldrig velat medverka till de åtgärder, som företagits för jordbrukets främjande, och näppeligen kan man vänta, att han skall vara med om dylika åtgärder i fortsättningen. Det är dock kanske icke uteslutet att vi trots detta komma att företaga sådana åtgärder. Våra handelspolitiska och ekonomiska förhållanden göra det nu ofrånkomligt. Vi måste producera, vi kunna icke sitta med

Ang. potatistullen. (Forts.)

armarna i kors och taga emot import av varor från andra länder, som kastas över oss i överflöd. Det är icke möjligt att driva en sådan politik här i landet någon längre tid.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Bergman**: Herr talman! De argument, som framförts av dem, som försvarat utskottets hemställan, skulle jag kunna förstå, om det verkligen varit möjligt att bevisa att denna lilla, högst obetydliga import faktiskt inverkat på prisbildningen, men ingen har kunnat bevisa detta. Man har rört sig med teoretiska konstruktioner, ett typiskt fall av ofruktbar principdiskussion om tullfrågor, utan hänsyn till den praktiska verklighet, som det i detta fall gäller. Redan den förste ärade talaren har på ett sätt, som icke kan vederläggas, påvisat orimligheten av argumentet om prisbildningens beroende av den betydelselösa minimiimport, som för närvarande förekommer. Under sådana förhållanden kan man icke med fog resonera så som man här har resonerat från vissa håll. Om det gällde en sak, som vore likgiltig ur andra synpunkter, skulle denna brist på logik icke ha så stor betydelse, men förhållandet är ju, att saken även har en handelspolitisk sida. Det går ut över ett litet vänskapligt sinnat grannland, som har verkligt behov av denna lilla export, under det att importen för oss här i Sverige praktiskt taget har ingen betydelse alls ur prisbildningssynpunkt. Att då allenast för principens skull urgöra på en sådan tull förefaller föga statsklokt, helst som det skulle få konsekvenser för oss i andra avseenden, varom man torde vara fullt på det klara både i handels- och i utrikesdepartementet.

För min del ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Örne**: Herr talman! Om utskottets högt ärade ordförande har fattat mitt yttrande nyss såsom om jag velat insinuera, att han skulle driva någon förtalskampanj, ber jag att få betyga, att en sådan tanke aldrig har kunnat falla mig in. Jag känner bevillningsutskottets ordförande alltför väl för att kunna tro, att han skulle föra en kampanj ute i landet, mot vilken det skulle kunna riktas anmärkningar av det slag, som jag här har framställt. Jag vill säga rent ut, att det gäller särskilt en representant för bondeförbundet, om vars framfart jag fick ideliga rapporter under valstriden i höstas. Jag brydde mig då icke om det, ty det borde vara uppenbart, att det som påstods var orimligt, men nu står samma sak i en publikation som säljes på gatorna med affischer, på vilka läses: »Örne en ny Kreuger». Och denna beskyllning slungar man ut såvitt jag kan förstå, på grundvalen av ett fullkomligt oriktigt påstående, som den av mig åsyftade talaren gjorde under valstriden. Jag vill i förbigående nämna att jag ansett mig nödgad begära extra revision från riksräkenskapsverket för att kunna vederbörligen vederlägga lögnerna. Hur kan man framkomma med sådana påståenden, därför att jag i riksdagen hävdar en handelspolitisk uppfattning, som icke går ihop med den motsatta sidans uppfattning?

Utskottets ordförande sade nu, att jag aldrig velat medverka till åtgärder för jordbruksnäringsens förbättrande. Men den omständigheten att jag bekämpat dessa åtgärder kan väl ändå icke, när de i alla fall blivit vidtagna, göra dem mindre verkningsfulla! Här hava herrarna gent emot mina avrådanden företagit den ena åtgärden efter den andra »till jordbrukets främjande», och om jag undantager spannmålspriserna, beträffande vilka vi ha en tvångshushållning, så har det blivit sämre för jordbrukarna ju flera åtgärder, som vidtagits. Huruvida var smörpriset åren 1929 och 1930, då man klagade oerhört över de låga priserna och hurudant är smörpriset nu, sedan herrarna fått igenom sin plan? Titta på det mina herrar! Det beror naturligtvis icke

Ang. potatistullen. (Forts.)

uteslutande på förhållandena här i landet, utan det beror också på att jordbrukets män i andra länder äro likadana som här.

Alla åtgärder, som avse att avstänga marknaden, komma att medföra en ständigt sjunkande prisnivå på jordbrukets alster. De komma att göra priserna oerhört varierande mot vad de varit förut, och kan detta vara till fördel för jordbrukarna? Jag vågar bestrida detta, och jag har vågat påstå detta, som sagt. Men såsom frågan nu är, är det naturligtvis en sak, för vilken man skall göras till föremål för hetsiga angrepp på helt andra områden till och med! Men jag vidhåller att jag har rätt. Den politik, som förts överallt i världen och till vilken de svenska jordbrukarna i sin mån medverkat, har gjort läget allt sämre och sämre. Den har gjort till att mänskligheten svälter i stor utsträckning, och ska ni hålla på på det viset, kommer mänskligheten till slut att svälta ihjäl, det kan herrarna skriva upp.

Herrarna kunna äsätta tullsatsen, men de komma icke att inverka på priset på potatis. De komma i stället att i ett annat land påverka köpare av produkter av svenskt arbete, så att de bli fientligt inställda mot oss; och jag ber herrarna komma ihåg, att folk, som bo på andra sidan gränsen, äro människor såsom vi och att vi ha all anledning kräva, att de också skola betrakta oss såsom människor. Här skriker man beträffande alla möjliga artiklar som om det vore ett stort brott mot våra nationella intressen, om man betraktar folk som råka bo på andra sidan en tillfällig geografisk gräns såsom människor med rätt att leva. och denna anda sprider sig även till andra länder och medför för oss lika mycken skada som en sådan uppfattning i vårt land är till skada för andra länder. Vi måste komma ifrån hela denna inställning, herr talman, det kan icke hjälpas, det blir icke bättre förr. Jag hoppas, att herrarnas hjärtan skola öppnas inför den sanningen, tills hela frågan kommer upp till avgörande under den närmaste framtiden!

Jag har velat framhålla detta, herr talman, det behövs verkligen i denna tid, då en viss riktning fortsätter att ihärdigt gå på, trots det att man allmänt kan konstatera en oerhörd skada därav för hela världen.

Herr Rydberg: Herr talman! Jag är alldeles övertygad om, att herr Örne, då han framlägger sina åsikter, talar av fullaste övertygelse, men då han, som nu senast, påstod, att ju flera åtgärder, som vidtagas för att främja jordbruket, desto sämre blir det för jordbruket, så gjorde han sig skyldig till en betydande överdrift. Att det blivit sämre för jordbruket beror icke på de åtgärder, som vidtagits i Sverige, utan på andra orsaker, främst förhållandena i utlandet.

Vidare sade herr Örne, att en tull å potatis icke hade någon inverkan på prisbildningen beträffande denna vara, men i så fall lida ju konsumenterna intet men av denna tull, och jag kan då icke förstå, varför herr Örne bekämpar tullen. En tull kan vara till nytta för oss jordbrukare, och jag tycker, att det är ett hårt tal att säga, att de åtgärder, som företagits för att främja jordbruket, i stället skulle ha försämrat detsamma. Det är inga andra än jordbrukare som tala för tullen, alla konsumenter tala emot densamma.

Inom bevillningsutskottet var det en ledamot av utskottet som fällde det yttrandet, att man icke borde lägga tull på potatis, ty i så fall komme Estland att pålägga oss en repressalietull å den svenska exporten av cement till detta land. Det är mycket som vi jordbrukare uppoffrat för den svenska cementfabrikationen. Denna tull är nyttig icke blott för de stora jordbrukarna, utan även för en massa småbrukare, och då herrar socialdemokrater med den inställning de ha icke kunna vilja skada denna massa av småbrukare, synes det mig, att de verkligen i stället borde gynna det svenska jordbruket.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Ang. potatistullen. (Forts.)

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågakvarande betänkandet hemställt samt vidare på bifall till den vid betänkandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Sjödahl* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 46, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den vid betänkandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst namnupprop; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 35;

Nej — 41.

Vid förnyad föredragning av särskilda utskottets utlåtande nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förslag för understöd åt enskilda järnvägar, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade proposition nr 257 blev densamma på begäran bordlagd.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 6.05 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 24 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Herr statsrådet *Undén* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 256, angående viss utfästelse gentemot Stockholms Enskilda Bank; och
nr 258, med förslag till förordning angående mjölkavgift, m. m.

Justerades protokollen för den 17 och den 19 innevarande månad.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Med hänvisning till vidfogade läkarintyg får jag vördsamt anhålla om ledighet från riksdagsgörömlen för den tid läkarintyget avser.

Drängsmarkby den 22 maj 1933.

Carl Lindmark.

Riksdagsman *Carl Lindmark*, Drängsmarkby, är på grund av sjukdom (astma bronchiale bronchit. ac.) oförmögen att infinna sig i riksdagen under tiden $22\frac{1}{5}$ — $5\frac{1}{6}$ 1933, vilket härmed intygas.

Skellefteå den 22 maj 1933.

Erik Rydmark,
provinsiälläkare.

Den begärda ledigheten beviljades.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 237, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förändring i avseende å löneställning och antal beträffande vissa ordinarie befattningar vid postverket, telegrafverket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk m. m. jämte en i ämnet väckt motion;

nr 238, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av femte huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga;

nr 239, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående riktlinjer för det sätt, varpå statsmyndigheter och statstjänstemän skola hava att utanordna medel till kommuner och landsting; samt

nr 240, i anledning av väckt motion angående avlösning enligt bestämmelserna för frälseskatteränta av vissa avgifter till Lunds domkyrka samt s. k. hospitalsränta.

Anmäldes och godkändes särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 241, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förslag för understöd av enskilda järnvägar.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 257, med förslag till förordning om ändrad lydelse av §§ 2 och 3 förordningen den 5 juni 1909 angående konungariket Sveriges stadshypotekskassa, m. m.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 256 och 258 blevo desamma på begäran bordlagda.

*Interpellation
ang. kristen-
domsunder-
visningen i
folkskolan.*

Herr Sandegård, erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Den för rikets folkskolor gällande undervisningsplanen av 31 oktober 1919 innebär i fråga om kristendomsundervisningen riktlinjer och metoder, som avse att med nödvändiga hänsyn för den historiska synpunkten tillgodose kravet på exakthet utan att släppa ur sikte denna undervisnings uppgift att främja lärjungarnas religiösa och sedliga utveckling. I undervisningsplanens anvisningar för ämnet inskräpes lärarens plikt att sorgfälligt undvika allt, som kan verka såsom sårande angrepp på andras åskådning eller motverka uppkomsten hos lärjungarna av vidhärtad fördragsamhet mot olika tänkande. Undervisningen får icke så bedrivas, att den kommer i strid med det nutida samhällets krav på tankefrihet. Efter hand ha vissa jämkningar vidtagits. Dessa ha gällt dels timtalet för undervisningen, dels rätten att använda lärobok ävensom att för utanläsning medtaga även kortare stycken och minnesord ur Luthers lilla katekes med för barnen lätt tillgängligt innehåll. Vid innevarande års riksdag har i en inom denna kammare väckt motion med utgångspunkt från vissa förhållanden inom ett skoldistrikt i Västergötland yrkats utredning om åtgärder i syfte att trygga den i riktsning och ordning för kristendomsundervisningen i folkskolan som statsmakterna avsett med 1919 års undervisningsplan. Kammaren har i sin avslagsmotivering uttalat sin förväntan att Kungl. Maj:t även utan särskild framställning från riksdagen i sådana fall skall vidtaga nödiga åtgärder. Det synes emellertid vara av vikt att ytterligare understryka angelägenheten av att något göres ej mindre för att mot uppenbart och fortsatt trotsande av gällande bestämmelser hävda statsmaktens auktoritet även på detta område än även för att genom en revision av undervisningsplanen bringa denna i bättre överensstämmelse med de intentioner, som däri angivits. En sovring av undervisningsstoffet torde vara nödvändig. Undervisningsplanen föreskriver ett ansevärt antal stycken ur gamla och nya testamentet, berättelser och bilder ur kyrkohistorien, missionshistorien men även den allmänna religions- och kulturhistorien, kännedom om de kyrkliga högtiderna, det kristna kyrkoåret och gudstjänsten samt »en levande och i någon mån sammanhängande uppfattning av det israelitiska folkets öden och religiösa liv såsom bakgrund för uppfattningen av Jesu person och verk samt hans apostlars liv och verksamhet». Att sedan skall läsas Luthers lilla katekes, inte som barn läsa, utan till belysning av Luthers religiösa och sedliga uppfattning, motiverar frågan: När och hur skall detta ske? Det gäller ju barn i åldern 7 till högst 14 år. Folkskolans lärare göra helt visst i allmänhet sitt bästa. Och en god pedagog använder väl också undervisningsplaner och lärostoff med urskillning — så långt det är möjligt. Men det bör ifrågasättas, huruvida det inte endast är överflödigt utan dessvärre också i många fall till men för undervisningen, att i detta ämne ett stoff skall hopas, som där

Interpellation ang. kristendomsundervisningen i folkskolan. (Forts.)
 det kommer till användning ingalunda befordrar avsett ändamål att främja lärjungarnas religiösa och sedliga utveckling. De lokala kursplanerna stå för övrigt ej sällan i mycket dålig överensstämmelse med undervisningsplanens både anda och bokstav. Vad beträffar den i undervisningsplanen förutsatta och föreskrivna sammanfattningen av den kristna tros- och livsåskådningen, är det svårt att inse, att den på ifrågavarande åldersstadier kan vara nödvändig. Folkskolans kunskapskvantum är, helt naturligt, också på det högsta åldersstadiet mycket elementärt. Barnens mottaglighet och behov räcka inte alls till för ett systematiserande över kristendomen, som bl. a. angives skola innebära en fördjupning av de religiösa och sedliga intryck ett genomgående — i detta sammanhang — av bergspredikan tänkes ge. Borde inte systematiserandet verkligen kunna få anstå, åtminstone till den konfirmationsundervisning flertalet barn ännu använda sig av? Borde inte folkskolans sammanfattning och fördjupning av de religiösa och sedliga intrycken av undervisningen lämpligen och med större framgång kunna bygga på läsning av Jesu liknelser och några enkla berättelser ur Jesu liv? Vad utanläsningen i kristendom angår, torde en allt samstämmigare mening göra gällande, att den lärar kunna avskaffas. Även utanläsning av bibelord och psalmverser har sin betänkliga sida. Med hänvisning till vad jag här anfört och för övrigt till innehålllet i den förut nämnda motionen och kammarens debatt däröver, tillåter jag hemställa om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet framställa följande frågor:

1. Anser herr statsrådet, att 1919 års undervisningsplan i vad det gäller kristendomsundervisningen är i behov av revision?
2. Kan det förväntas, att i så fall herr statsrådet snarast vidtager åtgärder för att bringa denna revision i verkställighet?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Anmälades och bordlades

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändrad lydelse av 23 § i lagen den 20 juni 1924 om landsting;

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till förordning om ersättning för debitering och uppbörd av landstingsmedel; samt

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändrad lydelse av § 20 regeringsformen jämte i ämnet väckta motioner;

statsutskottets utlåtanden:

nr 101, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa praktiska utbildningslinjer på realskolans åldersstadium m. m. jämte i ärendet väckta motioner;

nr 102, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkt 180, gjorda framställning angående anslag till provisorisk avlösningsförbättring åt lärare vid folk- och småskolor jämte en i ämnet väckt motion;

nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av Udevalla—Lelångens järnvägsaktiebolags skuldförhållande till staten m. m.;

nr 104, i anledning av väckt motion om inrättande av en avbetalningslånefond för mindre jordbruk och småindustri;

nr 105, i anledning av riksdagens år 1932 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1931—30 juni 1932;

nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående markbyte mellan kronan och Malmö stad för utvidgning av Bulltofta flygplats;

nr 107, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående provisoriskt dyrortstillägg åt vissa befattningshavare i statens tjänst;

nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring under budgetåret 1933/1934 för viss personal inom den civila statsförvaltningen;

nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till oförutsedda utgifter;

nr 110, i anledning av väckt motion om anslag för påbörjande av till- och ombyggnad av posthuset i Linköping; samt

nr 111, i anledning av väckta motioner om förstatligande av hela det svenska järnvägsnätet;

bevillningsutskottets memorial och betänkanden:

nr 47, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande utskottets betänkande i anledning av väckt motion om tull å liljekonvaljerötter m. m.;

nr 48, i anledning av väckta motioner om införande av tull å vissa torkade eller saltade frukter; samt

nr 49, i anledning av väckta motioner om fortsatt giltighet för gällande bestämmelser angående utförelsebevis för råg och vete;

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 34, i anledning av vissa framställningar rörande elfte huvudtiteln, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna;

nr 35, i anledning av vissa framställningar angående pensioner och understöd, att utgå av affärsdrivande verks medel m. m.;

nr 36, i anledning av vissa framställningar rörande pensioner eller understöd åt efterlevande till vissa i statens tjänst anställda personer m. fl.;

nr 37, i anledning av väckta motioner rörande understöd från Vadstena krigsmanshushus å det visst f. d. indelt manskap;

nr 38, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning om pension åt två anställningshavare vid Tumba bruk;

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag av statsmedel till pensioner åt dels avlidne kriminalkonstapeln O. F. Forsells änka, dels och förre kriminalkonstapeln S. V. Blomberg;

nr 40, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning angående vissa ändringar i avlöningsstaten för riksbanken;

nr 41, angående avskrivning av vissa osäkra fordringar vid riksbankens huvudkontor; samt

nr 42, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning i fråga om vissa förändringar i riksgäldskontorets organisation m. m.;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 51, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa bestämmelser om krigsdomstolar och rättegången därstädes, dels och i ämnet väckta motioner; samt

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ersättning för debitering och uppbörd av landstingsmedel m. m.

andra lagutskottets utlåtande nr 31, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i vissa delar av motorfordons-

förordningen den 20 juni 1930 (nr 284), dels ock i ämnet väckta motioner; ävensom

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 91, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till lantbruksstyrelsen m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disponerande av avkastningen av statens hästavelsfond;

nr 93, i anledning av väckta motioner angående visst villkor att föreskriva vid beviljandet av tillstånd att vid kapplöpning använda totalisator;

nr 94, i anledning av väckta motioner om ändrade bestämmelser rörande älgskadefonden m. m.; samt

nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa åtgärder till spannmålsodlingens stödjande jämte i ämnet väckta motioner.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.17 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.